

Зоря півдня

Жуль Верн

ЗОРЯ ПІВДНЯ

ПОВІСТЬ

ПЕРЕКЛАВ

МИРОСЛАВ КАПІЙ.

У ЛЬВОВІ — 1913.

I.

Палкі Французи.

— Говоріть, прошу, слухаю вас!

— Пане, маю честь просити о руку вашої дочки.

— Так. Дивує вас моя просьба? Чи вільно однак мені знати, що бачите в ній так незвичайного? Маю 26 літ і називаю ся Кипріян Мере. Скінчив я політехніку й одержав липльом гірничого інженера. Родина моя тішить ся загальною пошаною, помимо сього, що не зачисляєть ся до багатих. Конзуль французький в Капштаті може, якщо ви сього забажаєте, потвердити правду моїх слів, як також, звісний вам та цілій околиці', відважний стрілець, а мій приятель, Фарамон Варт.

Приїхав я тут висланий академією наук та французьким правительством.

Минувшого року я здобув нагороду імени Гюдарта, за працю про хемічний склад вульканічних скель Овернії. Розвідка про діямантові поля в Уелю, яку кінчу," буде мабуть добре принята науковим світом; якщо поверну ся до Парижа, жде мене становище при школі гірничій; замовив я вже навіть помешкане при Університетській вулиці' під ч. 104 на третьому поверсі'. Доходи мої виносять 4,800 франків, не є се багато, можу однак легко сю суму подвоїти : приватними лекціями, конкурсними нагородами та співробітництвом в наукових журналах. Додам ще, що, маючи малі потреби, буду почувати ся в тих услови-нах цілковито щасливим. Повторяю отже просьбу о руку вашої дочки.

Рішучість, з —якою говорив, доказувала, що Кипріяк Мере привик все іти просто до мети, не перебираючи в середниках.

Вираз лица молодого чоловіка не перечив його словам. Було се поважне лице ученого, при звичаєне до абстрактних думок а не віддаюче багато часу дрібницям сього світа. Темне волося, коротко обстрижена, мала, ясна борідка, звичайна, подорожня одежа з сірого сукна, солом'яний капелюх за 10 су, всьо те говорило про поважний настрій інженера, який мабуть не дбав про елегантність свого вигляду, а ясний його погляд казав догадуватись чистого серця й сумління.

Мусимо ще додати, що молодий інженер говорив так поправно по англійськи, неначе би довгий час перебував в Велико-британськім королівстві.

Пускаючи клуби диму з великої люльки, пан Веткінс спокійно слухав, мови інженера. Сидячи на дерев'яному фотелі, з простягнутою лівою ногою на солом'яному

кріслі', спертий ліктями на простому столі, мав проти себе пан Веткінс збанок з джином, з якого наливав доволі' часто до стоячої побіч склянки, любуючись міцним напитком.

Був він одягнений в білі сподні, камізельку з грубого, синього сукна і в флянелеву сорочку без ковніра. З під великого, повстяного капелюха, який здавав ся був прирослим до сивіючого волося, виринало лице набряскле, червоне, де-не-де заросле, а черти його ніяк не зраджували доброти ані виrozumілости. На оправдане пана Веткінса треба сказати, що саме в тій хвилі' мучить його гостець і приневолює до держання ноги прямо, а напади гостця, так само в південній Африці', як і в інших краях, цілком не причиняють ся до лагідности вдачі своїх жертв. Сказане висше, відбувало ся в партеровій кімнаті', дому фермера п. Веткінса. Ферма його находила ся під 29° південної ширини і 25° східної довготи від Грініч с. є в середині' південної голяндсько-англійської Африки. Край сей, який на півдні' граничить з великою пустинею Калякарі, та з правим берегом ріки Оранжу, представлений є на старих мапах назвою Griqualand, однак від десяти років більше знаний є під назвою "Di a monts-Field", себто Діамантових піль.

Кімната, в якій велась висше згадана розмова, заставлена була дивною мішаниною дорогих заграничних меблів із звичайними столами та кріслами місцевого витвору. Долівка вкрита була тут і там гарним килимом або дорогою шкірою. На голій стіні, на якій ніколи не було оббитя, яснів гарний годинник з вигладженої міді, та дорога збруя різного рода; не бракувало також вартістних англійських рито-вин в богатих рамах.

Оksamітна канапа стояла біля стола із звичайних дощок, який виглядав так, начеб був призначений до кухонного вжитку. З Європи спроваджені вигідні фотелі даремно простягали рамена, бо п. Веткінс волів деревляний столець, який колись сам зробив. Вигляд стелі вказував" виразно, що дім сей не має поверха і так само, як всі в тім краю партерові будинки, збудований був з простих дощок, в части з глини, а вкритий цинковим дахом. Легко рівнож пізнати, що дім сей від недавна доперва був замешкуваний. Виглянувши вікном, можна було спостерегти пять до шість почорнілих будинків, однаково збудованих, однак не однакових вікон. Будинки сї, своїм опущенем, наглядно доказували, що були засуджені на знищене. Зростаюче майно п. Веткінса, який їх по черзі* замешкував, так і надавало їм характеристичні черти. Перший з черги будинок, побудований з землі', ледви й заслугував на імя хати ; слідуєчий вже з глини, третій вже з глини й дощок; четвертий з глини і бляхи.

Як бачимо, зростаюча заможність п. Веткінса позволяла йому на поступенне поліпшуване своїх помешкань. Всі" отті будинки занимали горбок, що находив ся при зливів рік Валі' та Моддери, головних допливів ріки Оранж.

Околиця, так в північній стороні', як в південній, уявляла з себе сумну рівнину, позбавлену рістні. Поле, як там кажуть, є се суха, червона, неродюча земля, де-не-де тільки вкрита нужденною травою або корчами тернини.

Цілковита недостача дерев є характеристичною чертою тіє' околиці'. Дочисливши ще недостачу камяного вугля та трудність перевозу, не задивує нас, що недостача

опалу приневолює тамошнє населене до уживаня навозу домашних звірят, яко топлива.

На оттій то одноманітній, навіваючій мелянхолію площині", простягали ся дві ріки, так плиткі, що важко зрозуміти, чому не заливали цілої рівнини. Тільки в північній стороні' перетинають овид верхи двох гір Плятберга і Падерберга, а у підніжжя їх чоловік, наділений виїмково сильним зором, мігби розпізнати хмарки диму, невеликі шатра та муравлище працюючих людей. На оттім то полі* знаходяться експлюатовані саме, копальні' діамантів: Дю Топ Пан. Нью-Рут і найбагатша з них Вендергарт-коналімя.

Копальні' дали від 1870 року діамантів та інших дорогоцінних каменів на суму біля 4 мільйонів.

Копальні' є розміщені в невеликій від себе віддалі', а з вікон ферми п. Веткінса, яка є віддалена від них о чотири англійські милі', легко можна їх розпізнати при помочи доброго далевида.

Назва ферми в тім краю не відповідає дійсному значінню сього слова, бо фермери не займають ся управою рілї. Всі', так звані фермери південної Африки, є се властиво годівельники і властителі' численних стад волів, кіз та овець.

Пан Веткінс не спішив ся з відповідю на просьбу чемну, однак рішучу, Кипріяна.

Вкінци, по довгій надумі, вийняв люльку з рота і сказав речене, яке дуже мало вязалось з порушенням питанєм.

— Здаєть ся менї, що буде зміна погоди, дорогий пане, бо ще ніколи не доскулював менї так гостець, як сьогодні від ранку.

Розчароване відняло на хвилину мову молодому чоловікові однак незабаром поборов зворушене, прояснив зморщене мимовільно чоло і по хвили ніхто не пізнав би по нїм ненадійно одержаного удару.

— Добре зробилиб ви, вирікаючись джїну — сказав Кипріян коротко, вказуючи при тім на збанок з паленої глини, з якого напито'к скоро зменшував ся.

— Виректися джїну? Пробіг! гарну раду даєте менї! — кликнув фермер. — Чи джін пошкодив коли небудь порядній людині? Ага, вже знаю до чого ви прямуєте; хочете менї пригадати припис даний одному льордови-майорови славним лікарем Абернетай'ом, чи як він там називав ся.

"Хочете виздоровіти — говорила ся знаменитість до терплячого на гостець льорда — так не видавайте більше над одного шілїнга денно, а і сей здобудьте фізичною працею."

Так, без сумніву, се гарно сказано, та якщо менї не має бути вільно видати більше над шілїнг денно, отже пощо до біса працюю ціле жите над зібранєм майна? Нї, такі дурниці негідні є інтелігентного чоловіка, пане Мере. Прошу, не згадуйте менї більше про здержливість, бо волів би я сейчас покласти ся в могилу, ніж накладати на себе такі окупи. Нема у мене інших приємностей, як добре їсти, добре пити і курити, скільки менї захочеть ся, а ви хочете мене і тих позбавити?

— Не маю цілком того наміру, впевняю вас — відповів Кипріян — згадав я тільки про умовини гігієни, які здають ся менї є умотивовані, якщо однак ви собі бажаєте,

можемо більше про се не говорити, повернімо краще до річи, яка привела мене до вас сьогодні.

Так балакливий перед хвилию п. Веткінс, почувши ті слова, замовк відразу і, закривши очі, віддав ся цілий своїй люльці'. Нараз відчинили ся двері і молода дівчина увійшла крізь н-их, несучи на срібній підставі повну склянку якогось напитку.

Мила дівчина, найбільше 19-літня, одягнена була дуже просто в полотнянну суконку в дрібні квітки, а великий чіпочок, ношений загально в тій околиці', вкривав її гарне, ясне волосся. З під чіпочка визирали великі, сині, усміхнені очі, а від білого, правильного личка, так і тхнуло житем і молодістю.

— Добрийдень, пане Мере — сказала по французьку з легким англійським наголосом.

— Добрийдень, панно Алїсо — відповів кланяючись Кипріян, який встав при її приході*.

— Я бачила, як ви надходили, пане Мере — говорила дальше панна Веткінс — а знаючи, що ваш смак до того поганого джину не такий, як у мого татка, зладила для вас склянку оранжади.

— Дякую зї память, панно Алїсо.

— Уявіть собі, що мій струс, моя Дада, сьогодні в ранці зробила. Нї менше, нї більше, тільки проковтнула кулю із слоневої кости, якої вживала я при направі пан-чох. А куля ся чимала, як вам звісно, дістала я її прямо з білярду в Нью-Руш. А ся пажерлива Дада проковтнула її, як ніщо. Се погане сотворіне зажене ще мене колись в могилу. — Кажучи сі слова, очі. Алїси зберегли цілу свою веселість, яка нї трохи не лицювала з повагою тону її слів та сумним змістом віщування.

З ніжною інтуїцією жєнщини завважала однак мовчанку і ніяковий настрій обох панів.

— Здасть ся мені', що я тут зайва — сказала Алїса — якщо так, то вийду в сій хвилині', не цікава я тайн не для мене призначених. А остаточно нема в мене часу, мушу ще попрацювати над сонатою, а потім забрати ся до обїду.

Ах, які ви сьогодні мовчазні! Прощайте, утікаю, полиша-ючи вас з вашими чорними намірами.

З тими словами Алїса вийшла, по хвили однак вернула, говорячи весело до Кипріяна.

— Пане Мере, я до вашої розпорядимости, якщо схочете мене випитати про кисень. Переказала я собі також тричі завданий уступ з хемії і отсей газ без запаху, смаку і краски, не є вже для мене тайною.—Ще раз уклонившись, панна Веткінс зникла, як метеор. По хвили відозвали ся в одній з дальших кімнат звуки роялю, доказуючи, що панна Алїса забрала ся з усею охотою до своїх музичних вправ.

— Отже, пане Веткінс — почав знов Кипріян, якому миле явище додало нової заохоти — будьте ласкаві відповісти мені' на питанє, яке завдав я вам перед хвилию.

Пан Веткінс вийняв повагом люльку з уст, плюнуv на долівку і, відкинувши в зад голову, з під ока приглядав ся пильно молодому чоловікови.

— Чи случайно не говорили ви вже з нею про се, пане Мере?

— З ким? про що?

— Алеж про се, про що ви перед хвилиною згадували, а з ким? з моєю дочкою!

— За кого-ж ви мене вважаєте, пане Веткінс — відповів живо інженер. — Я Француз, мій пане, і ніколи не позволив би я собі говорити з дочкою про одружене, без попередньої, згоди батька.

Погляд пана Веткінса злагодив ся, почувши ті слова і черти його лица втратили дещо із свого немилого вигляду.

— Так, се добре! Чесно поступили ви. Маю тепер до вас довіре і прошу, дайте мені слово честі, що й на будуче з моєю дочкою про се не будете говорити.

— А се чому, мій пане?

— Тому, що сей проект є неможливий до здійснення і найкраще зробите, якщо будете старати ся про него забути. Не маю нічого проти вас, знаю, що ви чесна людина, скінчений джентельмен, добрий хемік, маєте будущину перед собою — однак помимо тих прикмет, не дістанете моєї дочки, з тої простої причини, що я вже инакше постановив зглядом її будущини.

— Однакож, пане Веткінс?...

— Не говоріть вже більше про се, се даремно — перебив фармер — колиб ви були навіть мером англійським і тоді булиб ви не відповідні до моїх плянів. А міжтим не є ви навіть англійським горожанином, а як признали ся наївно, не маєте також майна.

Говорімо широ. Чи вам здаєть ся, що я на се так добре дочку виховував, спроваджуючи дорогих учителів з Вікторії, Блемфонтену, щоби її ще перед укінченням двай-цяти літ вислати з дому до Парижа на Університетську вулицю, на третій поверх, щоби жила там з чоловіком, якого мови я навіть не розумію? Подумайте над тим і вийдіть, прошу, в моє положене.

Уявіть собі, що ви є тим фармером Джоном Веткінсом, властителем Вендергарт-копальні, а я є Кипріян Мере, молодий французький учений, висланий на досліди на Ріг Доброї Надії. Уявіть собі, що сидите в тій отес кімнаті, на фотелі, попиваючи джін і покурюючи знаменитий гам-бурський тютюн і чи моглиб ви тоді хоч би на хвилю подумати про віддане своєї дочки заміж в таких условинах?

— Дійсно, пане Веткінс — відповів Кипріян — я не вагав би ся ні хвилини, колиб вдача молодого чоловіка давала мені запоруку щастя дитини.

— Так, тільки не дуже мудро поступилиб ви мій пане — сказав п. Веткінс. — Поступилиб ви тоді, як чоловік не гідний посідати Вендергарт-копальню, а мабуть не малиб ви її цілком. Бо чи думаєте, що копальня сама злетіла мені до уст? Чи думаєте, що не треба було великої інтелігенції і залізної витривалости при заснованю копа. 'їньні а передовсім в задержанню її для себе виключно? '

Отже тими вказівками кермую ся все і буду вміти приноровити їх що до будущини моєї дочки. Тому повторю вам, вичеркніть сей плян з свого життя, моя дочка не для вас!

По тих, тріумфуючим тоном сказаних словах, пан Веткінс взяв склянку з джином і

сильно потягнув з неї.

Молодий інженер, оголомшений, неначе ударом грому, стояв не ворухаючись, не могучи знайти ніякої відповіді.

Завважав се п. Веткінс і почав дальше говорити :

— Дивні мрійники, отсі Французи — всьо видасть ся їм можливим. Приїжджають тут, начеб злетіли з місяця, вказують ся в самій середині* Гвіквелеиду, представляють ся чоловікови, який перед трьома місяцями ще ні слова про них не чув, а протягом тих 90 днів може 10 разів з ними говорив. Без церемонії стають перед ним і так відзивають ся: Джоне Степлетон Веткінс, маєте гарну донечку, добре виховану, уважану перлою цілої околиці*. Не шкодить її се також, що вона є наслідницею найбо-гатшої копальні' діамантів на обох півкулях. Що до мене, я є Кипріян Мере, інженер з Парижа, маю 4,800 франків доходу. Будьте ласкаві віддати мені' дочку, щоб я її, як жінку завіз до Парижа, а ви можете вдовольняти ся перепискою з нею поштою чи телеграфом. І се знаходите ви цілком природним і в порядку? Я називаю се чистим божевільям.

Слухаючи сеї мови, Кипріян зблід як стіна, зірвав ся з крісла і взяв за капелюх."

— Так, чистим божевільям — повторив фармер. — Не осолоджую вам відмови, мій приятелю, бо я старий, суворий Англієць. Як бачите мене тут, і я був бідним, біднішим ще від вас, і чого не пробував я? Був я хлопцем на кораблі', стрілявцем_буйволів в Дакоті, копачем в Арі-зоні, чабаном в Трансвалі. Зазнав я холоду й спеки, голоду й трудів; в поті чола працював я двацять літ за марні сухарі, що були моєю єдиною поживою. В часі', йולי пізнав я мою.небіжку жінку, а матір Аліси, дочку Бура1), не мали ми разом стільки, щоби прокормити одну нужденну козу, однак я працював і ніколи не тратив надії. Тепер я багатий і думаю в спокою уживати овочів моєї праці*.

Дочку в кождім случаю задержу біля себе, нехай піклуєть ся про мене підчас нападів гостця і розвеселює музикою вечером. Якщо я видам її коли небудь заміж, так тут на місці', за тутешнього фармера й копача діамантів, такого самого як я, а який не вивезе її десь, на третій поверх, щоби терпіла голод і до краю, на якому нога моя ніколи не ступить. Може вийти пр. за Джемса Гільтона, або подібного йому. На обожателях її не забракне, даю вам слово. Нехай вийде за Англійця, який не втіче перед шклянкою джину і буде мені' товаришувати, коли прийде мені' охота викурити люльку.

Кипріяна пригнітала атмосфера сеї кімнати, натиснув отже клямку при дверях з наміром вийти.

— Ну, не гнівайтесь — кликнув за ним пан Веткінс]— вірте мені', не маю проти вас нічого. Все буду вас радо бачити в моім домі, яко приятеля. Пождіть-но! Сьогодні вечером зійдеть ся тут кілька осіб на вечерю, прошу, зайдіть до нас.

— Не можу — дякую вам — відповів холодно Кипріян — мушу полагодити переписку перед відходом пошти. Сказавши се, вийшов від фармера.

— Сі Французи дійсно божевільні! — сказав до себе Веткінс — шукаючи сірника, щоби запалити погаслу підчас розмови люльку.

1) Велике число Бурів, або т. зв. африкансько — голяндських мужиків є

французького походження; по знесенню нантейського едикту виємігрували вони до Голяндії, а відтак до Рогу Доброї Надії.

Дірдоантові поля.

Розважаючи подрібно одержану відмову, найбільше гнівала Кипріяна частина правди, яка дійсно містила ся в грубих словах п. Веткінса. Дивувало його тепер, як був мало прозорливим, як взагалі міг на подібну відправу наразити ся. Дійсно не думав нічого про пропасть, яка відділювала його від дівчини, & о ріжниця майна, виховання, раси і окруження, досі цілком не псувала йому гумору.

До сього родина Кипріяна занимала в Франції становище о стільки висше, від простого фермера, що колиб Кипріян коли небудь подумав про ріжницю, заходячу поміж ним а власником Вендергарт-копальні, думав би мабуть, що робить честь сьому останньому, прохаючи о руку його дочки. Гостра проповідь пана Веткінса розвіяла сї ілюзії, а Кипріян мав доволі здорового розуму, щоби признати слушність увагам фермера і не почувати себе обидженим відмовою, яку тепер вважав за оправдану.

Думки отті цілком природно не зменшили сили удару. Тепер, коли мав втратити Алісу, почув з подвійною силою, як дорогою стала вона йому через оттих три місяці, від коли пізнав її.

Якже видав ся йому сей час далеким! Бачив себе, як по важкій дорозі, серед хмар пороку й спеки, прибув до мети своєї довгої подорожі з одної півкулі світа до другої. Аж до Капштату їхав в товаристві приятеля і товариша Фарамона Варта, який саме вже в третє удавав ся до Африки на ловецьку прогульку.

З Капштату Варт поїхав до краю Бассутів, де задумав зібрати відділ муринів, який товаришив би йому в ловецькій виправі, а Кипріян помістив ся в омнібусі, запряженим в сім пар коний, щоби відбути в нїм дорогу яка вела до властивої країни діамантів.

Віз він з собою шість куфрів, обіймаючих цілковиту хемічну лябораторію.

З причини, що до омнібусу не вільно було брати тягару, перевисшаючого 50 — мусів Кипріян віддати свої цінні клунки власникови запрягу буйволів, які з передпотоповою повільністю мав доставити до місця їх призначення.

Почта, або радше омнібус, була се на чотирьох високих колесах спочиваюча проста, деревлянна буда, вкрита . полотном. Запряженими по парі кіньми, кермували дуже зручно два візники; один з них держав поводи, підчас коли другий довгим бамбусовим батоном, подібним до вудки, не тільки поганяв, але також помагав першому кермувати кіньми.

Дорога веде через Бофор, гарне місто, збудоване у підніжжя гір Ньюельд, крізь їхні верхи до Вікторії, відтак крізь Капетавн, місто надії, положене над берегом ріки Оранж, до Кімберлі, а звідти вже тільки кілька миль дороги до головних діамантових піль.

Подорож крізь сумний, пустий фельд (поле) триває від 8—10 днів. Краєвид представляє майже всюди понурий одноманітний вид; червонаві площини, групи сірих скель, нужденна, жовтава трава і на половину посохлі корчі, отее і всьо. Нї сліду якої небудь культури або природної краси. Одинокі людські оселі, стрічані тут, є се в значнім віддаленю від себе лежачі ферми, яких властителі, одержавши від

правительства концесію, зобов'язали ся давати гостину подорожним.

Про вигоди на такій фермі не можна навіть мріяти. Не ма там ліжок для людей ані стаєн для коний. До вибору є тільки кілька пушок консерв, які мабуть відбули вже не раз подорож довкола світа, а властитель каже собі за них дорого платити.

Не ма там також припасів паші, візник отже пускає коні на рівнину, щоби самі гляділи собі поживи. Розходять ся бідні конята за пашою доволі' далеко, так, що багато часу треба відтак стратити, щоби їх відшукати і зібрати до дальшої дороги.

А як трясє отта стародавна тарадайка на тій дорозі! Сидженем служать прямо клунки подорожних, на яких довгими днями товче ся нещасний подорожний з кута в кут, як товчок в моздірі.

Про спанє в часі' такої подорожі навіть не може бути мови.

Товаришами Кипріяна були різні представителі сього вандрівного населеня, напливаючого з усіх усядів до місць, які недавно вславили ся покладами золота або діамантів. На перший плян висував ся кривий Неаполітанець, з чорним волосем й проворним поглядом, Ганнібаль Панталяччі. В кутку тихо сидів Жид португальський, Натан, торговельник діамантів.; третим був гірняк з Lan c as h i ge, Тома Стіль, дужий мужик з рудою бородою, який покинув копальні' вугля, щоби шукати щастя яко копач діамантів. Відтак Німець Фрідель, удаючий великого знатока дорогих камінів, хоч здасть ся, що не бачив досі' ані разу дія-манту в природнім стані', п'ятим подорожним був Американець, який з ніким, крім своєї фляшки, не говорив і мабуть їхав в ті сторони, щоби завести шинок, де копачі більшу часть своєї добичі звикли пропивати. Прочу частину подорожників занимали: фармер з над берегів ріки Гард, Бур із Свобідного Оранського Союзу, торговельник слоневої кости, двох піонерів з Трансвалю, вкінці' Китаєць Лі.

З початку ся різнородна криклива збиранина занимала Кипріяна, та не довго.

Симпатичним був Тома Стіль з своєю могутньою ста-тею та малий Китаєць. А Неаполітанець, з своїми акробатичними штуками і розбишацьким лицем збуджував в нїм відразу.

Найдурнішим жартом Панталяччія було причіплюване різних предметів,-як вязанок трави, костий, коровя-

2

чих хвостів, до довгої коси, яка Китайцєви після звичаю звисала на плечах.

Сей, не гніваючись цілком, відчіпляв непотрібні додатки, вдаючи, що тих жартів не'добачує.

Жовте його лице і скісні очі полишали ся відтак не ворухливими. Здавало ся також, що й слова не розуміє з сього, що в тім Ноевім ковчегу говорило ся.

Ганнібаль Панталяччі не переставав однак висказувати своїх дотинок, говорячи не конечно добре по англійськи.

— Як вам здаєть ся — питав голосно свого сусіда — чи жовта краска лица сього Китайця не є случайно заразливою? Або: Якщоб були в мене тут ножиці, відтяв би я йому косу, а тоді* побачилиб ви, яке зробив би він смішне лице.

Більша частина товариства сміяла ся з тих дотепів, вкінці Кипріяна, якого се гнівало, що з Китайця так глузвано, звернув увагу Панталяччія, що поступованє його є цілком не відповідне, на що сей був би без сумніву по простацьки відповів, колиб йому Стіль не був замкнув уст.

— Так, се не чесно глузувати з сього бідолахи, не розуміючого нашої мови, — сказав добряга Стіль, якого вже гризло сумління, що сміяв ся з Китайця разом з іншими. Діло на тому покінчило ся і Китайцєви дали спокій.

Незабаром однак здивував Кипріяна іронічний погляд, який кинув на нього Лі. Задумавшись, прийшов до висновку, що Китаєць розуміє по англійськи, тільки скриваєть ся з тим.

Даремною однак показала ся проба навязання з ним розмови. Лі остав німим й байдужним.

Загадочний сей чоловік займав Кипріяна що раз більше, як кожда загадка, якої не можемо розв'язати. В наслідок того часто задержував свій погляд на оттому жовтому плоскому лиці, тонких устах, ізза яких ясніли два ряди білих зубів, на короткім носі і скісних очах, все схилених до долу, немов би для закриття злобного погляду.

Скільки років міг мати Лі?

П'ятьнацять, чи шістьдесят? Важко було сказати. Чорне волося, живий погляд і блискучі зуби казали догадувати ся молодця, однак перечили тому морщини, вкриваючі його чоло і лице. Стать мала, нужденна, помимо живих рухів, нагадувала старця.

Чи бідний був, чи багатий? Знов загадка.

Мав на собі сподні з сірого полотна, жовтий шовковий кафтан, шапку плетену з шнурків, білі пончохи і повстяні пантофлі'. Одїж ся могла служити як і мандаринови першої кляси, так і простому мужикови. Клунки його складали ся з червоного дерев'янного куферка, на якому червоною краскою були виписані слова:

Н. Лі.

from Canton to the Cape, с. є. Г. Лі з Кантона в дорозі' до Капштату.

До сього Китаєць визначав ся незвичайною чистотою, не кутив, пив тільки воду і голив собі голову на кожному перестанку.

Більше не міг Кипріян про нього дізнати ся, дав отже спокій оттій живій загадці*. В той спосіб минав нашим подо-рожним день за днем і миля за милею дороги.. Коні йшли скоро, то знов звільняли бігу, однак що раз ближше були мети і одного дня прибули до Гопе-тавн. Ще один пере-станок й доїхали до Кімберлі. Недалеко за містом вказали ся на краю овида дерев'янні хатки, був се Нью-Руш.

Табор копачів не відрізняв ся багато від інших міст сього рода. Доми в ньому були з простих дощок, по більший части маленькі, подібні до дімків рибалок, які стрічають ся вздовж європейських рік, кілька каварень та шинків, саля білярдова, Альгамбра або саля для танців, кілька шторів себто крамниць, от і всьо, що звертало увагу чужинця. В тих крамницях можна було всього дістати: одежі й домашніх знарядів, черевиків і шиб, книжок і сідел, збруї і матерії, мітол і амуніції, колдер і папіросів, свіжих ярин і

лікарств; знайдемо там також плуги й мила пахучі, пильнички до нігтів і кондензоване молоко, печі й образи — одним словом всьо, нема тільки тих, щоб купували.

Мешканці, табору находили ся хвилю в копальнях, віддалених о 300—400 метрів від Нью-Руш.

І Кипріянови, як і всім ново-прибулим, хотіло ся як найскорше там дістати ся. Отже й вибрав ся сейчас в дорогу, підчас коли в бундючно зареклямованім готелі* "Контіненталь", а в дійсности в простій хатині, приготовано вечерю.

Була шеста година вечером, сонце вкривало ся вже легкою, золотавою мрякою, а Кипріян подивляв величезну довготу проміра, який мають на півдні сонце й місяць; наукової причини сього явища ще досі не прояснено. Промір кружка соняшного й місяця є там майже подвійної величини, як бачений в Європі.

Ще цікавіше явище дожидало • інженера в копальні с. е. в властивому діамантовому полі. При розпочинанню робіт, терен представляв ся тут високорівнею, нічим не відріжняючою ся відинших; тепер виглядала, як величезна яма із стрімкими стінами, щось в роді цирку, подовгастої форми, величини 400 метрів квадратних. На високорівні находить ся біля 400 "Claims" себто концесіонованих закопів. Кождий має 31 стіп ширини і може бути довільно експлюатуваний.

Праця є доволі звичайна; вибираєть ся землю лопатою і переносить ся її на край копальні. Там розсипуєть ся її на столах, роздроблюєть ся, товчеть ся і пересіваєть ся пильно, щоби пересвідчити ся, чи є що в ній дорогого.

Однак тому, що кождий "Claims" є один від другого незалежний, полишають ся отже в різних фазах експлюатування, до сього ями є різної глибини — одні доходять до 30, інші до 15 метрів.

Правительство, з огляду на комунікацію, зобов'язує кожного властителя "Claims'a" до полишення на краю своєї копальні 7 метрів землі в первіснім стані; простір сей, получений з таким самим, який мусить полишити сусідня копальня, є дорогою околиці.

Безпеченство однак зменшуєть ся в наслідок захланности копачів, які в глибині своїх ям щораз більше звужують урядово означений простір, так, що отті дороги є подібні до піраміди, зверненої гострим кінцем в долину. Наслідком непорядків є завалене доріг, засипуване копалень, нещасливі пригоди з людьми, — всьо те однак не повздержує копачів від роблення надужить.

Наближаючи ся до копальні, не бачив Кипріян з початку нічого, крім тачок повних або порожних, посуваних по зникаючих дорогах, пізнійше міг вже заглянути в глибину тих оригінальних копалень, де товпа людей різних рас, красок і одягів, пильно працювала на дні закопів. Розрізнити можна було там муринів і білих, Европейців і Американців, Монголів і Кельтів; більшість майже гола або одянена в флянелеві сорочки, полотняні постолі і вовняні фартушки. На головах мали солом'яні капелюхи, прикрашені струсиними перами.

Копачі наповнювали землю шкірянні відра, які при помочи ремінних і дротяних лив витягано на поверхню, відтак висипувано землю до тачок і спускано ведра назад

на дно копальні*.

Кипріян приглядав ся якийсь час цікаво сему людському муравлищу, а відтак вернув ся до Нью-Руш де незабаром обізвав ся обідовий дзвінок. Вечером прислухував ся розмові копачів, оповіданням про знайдені дорогі каміні', які бідаків в одній хвилині робили богачами; про даремні глядана, про захланність посередників і несовісність Кафрів, які крали знайдені каміні*. Розмова вела ся тільки про дія-манти, скількість каратів і фунти штерлінги.

Взагалі' збіговище се виглядало нужденно, а на одного щасливця, який голосно кликав о бутельку шампанського, щоби свою добичу гідно обілляти, мож було запримітити двадцять сумних постатей, приневолених вдовольати ся тоненьким пивом.

Занимали ся також огляданем свіжо найденого каміня, подавали собі його з рук до рук, важили і назначували можливу ціну. Сірий, без блеску камінчик, не відріжняючий ся від звичайного, пільного креміння — отее діамант в природному стані*.

З приходом ночі наповнюють ся каварні, починають ся ті самі розмови, які вели ся за обідом, з тією тільки ріжницею, що тут оповідання закроплюють ся склянками бренді або джину.

Кипріян скоро удав ся на спочинок до одного з шатер, стоячих біля готеля і незабаром заснув, помимо гуляючих під голим небом Кафрів і голосної трубки, яка пригравала білим панам до танцю.

III.

Дещо науки не Зашкодить приязни.

Молодий інженер не прибув до Гріквеленду на се, щоби тратити час на пусті розмови і забави в товаристві копачів. Задачею його було збиране топографічних і геологічних даних, прібок мінералів й землі' з під покладів діамантових піль, та рівночасно переведене їхньої аналізи, сейчас на місци.

Тому першим ділом Кипріяна, було знайти собі спокійне помешканє, де міг би умістити привезену з собою лябораторію.

Горбок, на якому стояв дімок пана Веткінса, звернув сейчас його увагу. Було се для нього найдогіднійше місце, досить віддалене від гамору копачів, а однак тільки о годину дороги від копальні', де з конечности мусів часто пробувати.

Не багато часу треба було на оглянене й винаняте льокалю. Фармер доволі' чемно приняв пропозицію інженера, бо, нудьгуючи в своїй самотній хаті, був радий, що буде мати товариша. Однак незабаром розчарував ся пан Веткінс цілком що до свого сусіда, бо сей не любив балаканя, ані люльки, ані також фляшки з джином.

Ледви що Кипріян розставив частину своєї ляборато-рії, реторти і печі, пустив ся вже на наукові прогульки, а вертаючи вечером змучений і обвантежений прібками землі' і скель, почував більшу охоту до супочинку, чим до слуханя нецікавих казок старого фармера.

Своєю дорогою був дуже чемний, помимо великого знання, і неможна було його не полюбити, пристаючи з ним довший час.

Пан Веткінс любив також і поважав його, не здаючи собі з сього справи. Жалкував

тільки часто, що інжі-нер не пє.

• — Мій Боже, що вчинити з людиною, яка не промочує ніколи горла каплею джину — кінчав звичайно свої думки про Кипріяна.

З панною Веткінс Кипріян небаром заприязнив ся. Панна Алїса була се мила дівчина, з доволі' значною скіль-кістю наукового знання, яка радо покористувалась нагодою, щоби попрацювати над експериментальною хемією. Лябо-раторія інжинера дуже зацікавила Алїсу, особливо річи, що торкали ся діаманту, який був пружиною праці' і метою бажань населеня Гріквеленду.

Віддавна легковажила вона сей камінь, не цінячи його більше чим звичайний камінець і в тому цілком згоджувала ся з своїм новим приятелем.

— Діамант — говорив одного дня Кипріян — є се властиво чистий вуголь, с. є. скристалізований і горить як кождий вуголь. Ся його прикмета, що є тілом пальним, навела дослідників на думку про справдішний склад і його походженє. Ньютон перший завважав, що ошліфований діамант відбиває сильнійше світло, чим всі' інші прозорачні тіла, а що тою прикметою відзначають ся всі' тіла пальні, осудив отже із звичайною йому бистротою, що і діамант повинен палити ся. Досліди, ведені в тім напрямі, потвердили його здогад.

— Однак пане Мере *— питала Алїса — якщо діамант не є нічим иншим, як тільки звичайним кусником вугля, чому має так високу ціну?

— Тому — відповів Кипріян — що в природі* находить ся тільки в дуже малій скількості. Через довший час нахо-джено його тільки в Індіях, Бразилії та на острові Борнео. Мабуть тямите, бо се було ледви перед десяти рокамИі коли перший раз рознесла ся вістка про діамантові поклади в Південній Африці'.

— Тямлю — живо потвердила Алїса — тут в Грікве-ленді люди прямо ошаліли. Молоді і старі з лопатою і заступом кинулись копати землю. Відпровадили вони ріки в инші русла, щоби на дні" їх шукати діамантів, про які говорили в день а мріяли по ночах. Хоч була я ще дитиною, переняла ся я загальною горячкою гляданя, і про ніщо инше не мріяла, як тільки, щоби найти великий камінь. Отже, чи се тільки те надає ціну діамантам, що так рідко їх находить ся?

— Ні, не тільки се. Його прозорість, вогонь, блеск промінний, який кидає, коли є артистично ошліфований, а особливо незрівнана його твердота, робить його цікавим навіть для наукового світа.

Як вам звісно, шліфувати його можна тільки його власним порошком. Ізза своєї твердоти уживаєть ся його при верченю скель. Без помочі сього каміня годі булоби краяти скло і оброблювати инші тверді тіла, пробивати тунелі' і вертіти артезійські та копальняні криниці'.

— Починаю набирати дещо пошани для сього камінчика; так поясніть ще мені, добрий пане Мере — просила Алїса — чим є сей вуголь, що є в стані' кристалізації — чи добре говорю? Чим він є в дійсности?

— Вуголь є се' тіло не металічне, дуже розповсюд-нене в природі* — сказав Кипріян — знаходимо його в усіх сполуках органічних без виїмку, в дереві, в хлібі і м'ясі.

— Яке се дивне! — кликнула Алїса. — Отже в тілі, отее корчи і в траві на пасовиску, в дереві, під яким сидимо, в тілі* моєї Дади, вкінці я і ви також, всьо і всі', завдячуємо естwuванє вуглеви, так само як діамант! А може світ цілий є сотворений з вугля?

— Можливо. Давно вже ставлено подібні гіпотези, а наука відкриває майже щоденно нові подробиці', стверджуючі сей здогад. Одним словом зменшуєть ся все число первнів основних, які вважали ся досі' неподільними.

• Здобутки ті завдячуємо спектральній аналізі, а кинули вони нове світло на науку хемії і мабуть буде можна отті 62 первні, в яких однородність досі' так вірено — звести до одного пр. водня, який представляєть ся нам під ріж-ними видами в наслідок електричних, динамічних та термічних факторів.

— Оголомшуєте мене тими великими надіями, так розкажіть мені' ще, прошу, про вуголь. Чи не моглиби ир. хеміки скристалізувати штучно вуголь, щоби витворити діаманти, як се дієть ся з фосфором? Булоб се далеко вигіднійше, чим копати бездомніями в землі', щоби знайти їх.

— Навпаки, роблено вже проби в тім напрямі, а іменно старали ся через кристалізацію чистого вугля одержати діаманти і стараня сї по части кінчали ся добрим вислїдом.

В 1853 р. Депрец, а недавно один англійський учений успіли зробити дійсний порошок діамантовий. Уживали вони до сього чистого вугля, без всяких мінеральних при-мішок (добували його з цукру) а відтак в просторі позбавленім воздуха піддавали діланю сильного електричного тока. Задача ся, не є ще так далеко розсызана, щоби можна вести продукцію діамантів на велику скалю, в цілях промислових, однак будьте певні, що се вже тільки питанє часу. Сьогодні, завтра, а може в тій хвилі', коли про се говоримо, деь якийсь учений дійшов до рішучих в тім напрямі вислїдів.

Такі розмови часто вели ся поміж Алїсою і Кипрія-ном, підчас проходів по пісчаній терасі* або вечером, коли подивляли сильний блеск південної кулі неба.

Алїса, попрощавши Кипріяна, удавала ся звичайно до малої загороди, де плекала стадо струсів.

Годівля струсів в околицях Рога Доброї Надії доходить чималих розмірів. Величезні птахи, цінені для вартости своїх пер, замикають ся цілими стадами до широкої огорожі, щоби свою неволю як найменше відчували. Спосіб-ність їх до лету є дуже мала, високі тини з мосяжного дроту цілком вистарчають, щоби загородити їм дорогу до утечі. Живуть вони й тут в дикому стані', самі шукають собі поживи і тінистих місць на гнізда, де складають свої величезні яйця. Нищене струсиних гнізд є властями суворо зборонене. Годівельник струсів, не маючи майже ніяких видатків, має з кожного птаха 200 фр. річного доходу .

Панна Алїса плекала своє стадо тільки для власної приємности; особливо тішила ся малими струсенятами, які прибігали на її заклик, як малі курятка. Особливими ласками тішила ся Дада, виїмково гарне звірятко з червоною головою та золотистими оченятами. Отся саме Дада, яка проковтнула білярдову кулю, уживану панною Алїсою до направи панчіх.

Крім тієї забави, панна Веткінс була доброю господинею, яка не вагувала ся власноручно замісити тісто на "pudding", піклувати ся обідом і удержувати домашнє біле в порядку. Не перешкоджувало се їй цілком з правдиво художнім хистом й замилюванєм' грати сонати Бетовена, володіти добре трьома мовами, займатися лектурою, а підчас домашніх прийнять сповняти обовязки господині' дому.

Всі подорожні звичайно в здивувані, бачучи, що в Трансвалю, Америці і Австралії жінки і дочки простих копачів золота мають огладу і краще обра-зоване, чим європейські жінки.

В свободному оранському союзі, де виховане хлопців і дівчат є цілком рівноуврнене, різниця поміж обра-зованием хлопців і дівчат в великою з тієї причини, що хлопці скорше покидають шкільні лавки. Мушина в наслідок важкої гсрації мав дикий вигляд, висловлюється грубо і має погані при-вички, а жінки в домашньому затишку плекають науки й штуки, на що мужі і братя, часу ані охоти не мають. Лучається також часом, що серед пустині виростав гарна квітка, в роді дочки пана Веткінса.

Погтращавши Алїсу, Кипріяна, щоби відргнати смуток, забрав ся, писати листа до бувшого свого професора при гірничій школі в Парижі.

.... В моєму урядовому звіті* не хотів я вгадувати про гіпотезу, яку виринула у мене при останніх дослідях геологічних, а іменно про здогад що до повстання діамантів. Гіпотеза, яку припускав, що діаманти утворили ся дорогою вулканічною, вогню або води, так мені, як і вам не вида-вть ся вповні правдивою. Бо чому, якщо вогонь "вулканічний утворив діамант, не перемінив на діаманти всі вапняки, серед яких він найчастіше находить ся? Одиновим можливим поясненєм історії повстання діаманту, видаєть ся мені гіпотеза нагромадження первнів, входячих в сполуку діаманту, через воду і кристалізацію їх в покладах, які мають майже все однакову форму.

Досліджуючи тут нераз діамантові поля, дивувала мене ся одноманітність зарисів місць, де найбільше камінїв находжено. Отті зариси нагадували величезну, лежачу на боці, плоску фляшку, якої звичайно вживають ловці. Кождий збірник тієї фляшкової форми, містить в собі 30-40 тисяч, кубічних метрів мішанини піску, глини, взагалі верству алювіяльну.

Якщо кинемо до посудини з водою тіла різного тягару, що станеть ся

Тіла отті осядуть на дні і по боках посудини. Отже в тих збірниках показуєть ся те саме.

Діаманти находять ся переважно на дні і на краях копалень, відтак жо боках. Копачі так добре знають про те розміщене, що копальні положені* на дні збірників, доходять великанської ціни,

О скільки тільки че ти покладів в звісні.

Проти тієї теорії повстання діамантів через ділане струй водних, промовляв одноманітний рід, краска і угруповане їх в поодиноких покладах, що не могло би мати місця, при сильному тертю

І вирі воднім. Доходжу до висліду моєї гіпотези. Припускаю, що вода нанесла первні діамант ів до тих місць, а там, сприяючі условини тепла, помогли їм. скристалізувати ся. Навіть бачимо, що більші діаманти лежать звичайно окремо, так, як колиб всі иервні даного покладу зібрали-ся разом, кристалізукаись в один діамант.

А в який спосіб струї води дістали ся д© тих покладів, не можу вияснити і на сім мабуть покінчу свою місію. З більшим вислідом доконав я дослідів на? скелями.**.."

О нівночи Кипріян закінчив свій довгий лист і, погасивши лампу, заснув сном чесної людини.

Праця проганяє всякий сум; а до снів Кипрія-на закрали ся гарні віщунки, які казали йому не віддаватись одчаеві над нинішною невдачею і не тратити надії на кращу будущину.

ІУ.

Вендергарт-копальня.

-Муїу рішучо виїхати звдяеи —говорив до себе на слідуючий день в ранці Кипріян.-
Місія моя

покінчена

і по відправі, яку одержав я від сього брутального фар-мера, втратив я надію дістати руку Алїси. Треба бути відважним, треба бути муїдиною і не дати себе понижувати.

Без ваганя забрав ся Кипріян до пакованя своїх апаратів в куфри і скрині, які служили йому за столи й шафки.

Працював пильно дві години, коли нараз крізь відчинене вікно долетів до нього дзвінкий голос Алїси, співаючої одну з найкращих пісеньок Мура п. н. "Остання рожа".

Кипріян підійшов до вікна і побачив Алїсу, яка співала, йдучи до своїх улюблених струсів.

Цікаво було бачити, як струси, не дожидаючи аж вйїде до них, вже крізь огорожу простягали довгі шиї, дзьобаючи її клювом по руках і лиці. Не довго забавивши, Алїса вернула ся, співаючи знов свою пісоньку так гарно, що Кипріян, який досі' приглядався її з вікна, побіг за нею зворушений й кликнув: панно Алїсо І

— Ах, се ви пане Мере? Маєте мені* щось сказати? — промовила дівчина, бачучи, що Кипріян мовчить.

— Бажав я попрощати ся з вами, панно Алїсо — говорив— дріжучим голосом Кипріян.

Алїса збентежилась.

— Ви виїжджаєте так ненадійно, і куди се? —спитала.

— До вітчини, до Франції — відповів Кипріян. — Задача моя вже покінчена, не маю що більше робити в Гріквеленді, тому моїм обовязком є вернути ся домів.

— Ах — так, дійсно, инакше й годї — відповіла уриваною мовою Алїса, не знаючи добре, що говорить.

Молода дівчина була тою вісткою страшно пририта; великі сльози нависли на її віях, запанувала однак незабаром нэд собою і, усміхаючись, говорила:

— Отже ви виїжджаєте і кидаєте свою чемну ученицю, заки вона успіла скінчити курс хемії? Хочете, щоби я, пізнавши прикмети кисня, ніколи не дізнала ся про азот? Се не гарно, пане Мере.

Під тими, жартівливим тоном, сказаними словами, скривав ся жаль так видимий по причині' його виїзду, що Кипріян мало що не кликнув: Просив я батька о вашу руку і саме, його відмова проганяє мене звідсіля. В пору однак нагадав собі приречене, дане панови Веткінс і повздер-жав ся. В кождім случаю вважав однак, що намірений проект безпроводного виїзду є тепер неможливий до виконання. Рішив лишити ся.

— Якщо говорив я про виїзд, так не наступить він ще так скоро. Маю. доповнити деякі нотатки і буду мати честь ще вас бачити. Тоді' поговоримо про лекції хемії, які так вас заняли.

Сказавши ті слова, відійшов нараз і як шалений побіг до своєї хати. Кинувши ся на крісло, поринув у задуму.

— Виречи ся сього любого, гарного єства, ізза недостатчі марного металю — говорив сам до себе — і покинути боротьбу при першій перешкоді', цілком не доказує великої відваги. Чи не краще спробувати переломити перешкоди? Скільки то людей, яко копачі золота, здобуває від разу майно? Чи не можу я знайти діамант ваги сто каратів або відкрити цілком нові поклади? Без сумніву маю більше теоретичного знання, чим прочі копачі, чому однак знане не має допомогти до осягнення того, що інші здобувають при помочи важкої праці' і сліпого случаю?

А зрештою щож я ризкую?

Навіть для моєї місії, думаю, не буде без хісна, коли сам візьму ся за лопату й спробую ремесла копача. А якщо мені' удасть ся здобути майно, побачимо, чи Веткінс не змінить тоді' думки і<— не відкличе своєї відмови. В кож-дому разі' добича варта труду.

Рішивши ся, Кипріян взяв за капелюх і удав ся до Вендергарт-копальні. За годину був вже на місці*. В тій хвилі саме копачі збирали ся разом на друге сніданє. Кипріян приглядав ся з увагою постатям з обсмаленими лицами і питав себе в душі, яка з них моглаб йому уділити бажаних інформація. Нараз спостеріг Тому Стіля, добрягу гірняка з Ленкешайру, з яким вже кілька разів стрінув ся від часу спільної подорожі. Йому вело ся мабуть добре, а пізнати се можна було по новій одежі та великому, шкіряному поясі.

Кипріян грішив поговорити з ним про свої наміри і пояснив йому в кількох словах о що розходило ся йому.

— Виарендувати "сі аім" (закіп) дуже легко, оскільки маєте відповідні фонди, відповів добряга гірняк. Саме біля мого є один свободний. Має вартість 400 фунтів штер-лінгів, а ручу, що при помочи шістьох муринів можете в протягу тижня заробити 700—800 франків.

— Щож, коли в мене нема 400 фунтів ані муринів.

— В таким случаю купіть восьму або десяту часть закопу і працюйте сами, на се вистарчить 1000 франків.

— Се можна би зробити, однак позвольте поспитати, як ви починали, бо о скільки

знаю, не було у вас готівки, коли ви тут приїхали.

— Так, приїхав я тут тільки з десятьма пальцями і трьома мідяками в кишені. Однак пощастило ся мені! З початку працював я, яко спільник на вісімці, якої властитель волів сидіти в шинку чим працювати. Ми умовили ся, ділити ся добичею і я знайшов кілька більших камінів, особливо один, ваги 5 каратів, за який заплатили нам 200 фунтів штер. Відтак знудило ся мені працювати на сього лінюха і я купив шіснайцятку на свій рахунок. Однак тому, що находив я в нїм тільки дрібні каміні, невеликої вартости, покинув я її по 10 днях і тепер працюю знов до спілки з одним Австралійцем в його уділі. В перших тижнях не заробили багато, ледви пять фунтів штерл.

— Якщоб мені удало ся купити недорого частину доброї копальні", чи хотіли-б ви працювати разом зі мною?

— Дуже радо, однак з застереженєм, що кождий з нас задержить для себе се, що знайде. Кладу се услівє цілком не тому, щоб я не мав до вас довіря, пане Мере, однак завважав я, ідо все трачу при поділі. Яко бувший гірняк, знаю ся на роботі', і два рази більше камінів відібю чим инші.

— Добре, годжу ся на се.

— Ах — кликнув "нараз Тома — а можеб ми вина-няли один з закопів п. Веткінса, бо він в наслідок гостця, не може сам всіх пильнувати і думаю, ідо вам винаняв би на догідній умові.

— Не маю охоти з ним про се говорити, волю, щоб ви списали умову з п. Веткінсом, — сказав Кипріян.

— Дуже радо, якщо ви бажаєте собі сього.

По трьох днях умова була заключена силою якої, за ціну 90 фунтів штер., половина закопу ч. 942. переходила в аренду п. п. Мере і Стіль.

Крім оплат, віднаємники зобовязали ся ще ділити свою добичу з п. Веткінсом і віддати йому після звичаєвого права, званого "КоуаНу", перші три каміні', ваги більшої як 10 каратів. Не числили ся з тим, чи можна буде найти такі каміні', однак годі* знати, що сліпа судьба може вчинити. В кождому случаю був се добрий інтерес і п. Веткінс, попиваючи джін, говорив до Кипріяна із звичайною своєю щирістю:

— Щаслива думка була у вас, забрати ся до тієї роботи!

V.

Перша проба.

В ранці* слідуєчого дня удали ся оба спільники до праці'. Уділ їх находив ся на самому березі' копальні* і з тієї причини, по теорії Кипріяна, повинен був бути багатий в дорогі каміні*. Шкода тільки, що був вже виекспльоату-ваний, майже до 50 метрів глубини.

Праця копача є дуже проста. Відбиває він закованим дручком і лопатою невеликий простір камінистого ґрунту і відтак, при помочі дротяної линви, втягає на гору шкіряні ведра, повні землі*.

Викопаний пісок Спільники ладували на тачки і звозили до хатки Томи, де, очистивши з більшого каміня, сипано його на сита з дрібними дірками.

Коли порох і пісок зістали відділені, дрібні камінці' висипувано на стіл, при якому засідали оба спільники і переглядали їх точно. Присували до себе камінці' бляшаними грабками, по розгляненню кидали їх під стіл, звідки по нагромадженню більшої кількості, виносили де небудь.

Сей точний розслід служив до сього, щоби не поминути діаманту, хочби найменших розмірів.

Як почували вони себе щасливими, коли цілодневна їх праця зістала нагороджена хоч малим вислідом, бо кілька разів стрічав їх завід!

Особливо Кипріянови не дописувало щастє.

Якщо поміж перебраними камінцями лучив ся діамант, так все майже Тома перший спостерігав його і забирав на власність. Першою добичею Кипріяна був малий камінець ваги Vs карата1).

Діамант чистий, без закраски, ваги I карата, цінить ся по ошліфованю 200 франків, а чим більший є камінь, тим вартість його збільшуєть ся в відношеню десятикратного побільшення ціни. Якщо камінь однокаратовий є варта 200 фр., так 10 каратовий 20.000 франків або сто разів більше.

Кристали 10 каратові, а навіть одно каратові, лучають ся дуже рідко, тому то так їх цінить ся. Додати ще треба, що діаманти найдені в Гріквеленді мають жовтаву закраску, що зменшує їхню вартість.

Знайдене камінця, ваги Ve карата, є дійсно дуже малою нагородою за цілодневну працю, обурював ся в душі Кипріян; стільки заробив би я, управляючи рілю або пасучи череду. Однак не тратив ще надії, тієї нерозлучної това

М Карат рівнаєть ся 4 гранам і відповідає вазі' '/s грама.

3

ришки кожного копача, що нині, завтра, вкінці в протягу місяця, знайде коштовний, великий камінь. Тома не звертав на ніщо уваги і працював витревало, як машина, раз пущена в рух-.

Спільники снідали разом під голим небом, споживаючи хліб та пиво; до обіду сідали разом з усіми копачами, а вечером, коли Тома йшов до білярдової салі, Кипріян прямував до п. Веткінса.

На фермі. Кипріян часто заставав Джемса Гільтона, великого хлопця з рудим волосєм і дуже білої краски лицем, засіяним веснянками. Молодець сей мабуть дуже тішив ся ласками п. Веткінса, бо попивав з ним разом джін та курив простий, вонючий тютюн.

Панні Ал'їсі мусів Гільтон менше подобатись, бо з видимою неохотою слухала банальних компліментів, які говорив їй і пустого балаканя, яке вів з її батьком.

А Кипріян прямо не міг стерпіти його присутностє в тім місці' і, часто здержуючи себе, утікав, пращаючи ся скоро.

— Щось сьогодні не в гуморі Француз — говорив тоді' п. Веткінс, моргаючи на Гільтона — мабуть діаманти не хочять йому сами влізти у кишеню.

Гільтон на сей жарт вибухав голосним, простацьким сміхом. Кипріян утікав тоді'

звичайно до старого чесного Бура, Якова Вендергарта, який мешкав недалеко копальні*.

Старик сей, якого прозвищем охрещено копальню, мав колись концесію на грунта., що занимали тепер копальні' Веткінса, який йому видер їх силою.

Вендергарт, зруйнований тепер, мешкав в глиняній ліп'янц'ї і заробляв на жите шліфуванем камінів, якого то ремесла навчив ся в своєму рідному місті' Амстердамі.

Копачі часто приносили до нього діаманти до ошлі-фування, а старому, який попередно був дуже зручний в своєму ремеслі', тепер що раз важче приходило ся працювати.

Кипріян пізнав його тоді, коли шліфував йому перший знайдений діамант і відразу дуже полюбив його. Радо заходив до старого, щоби побалакати з ним годинку або приглянути ся його роботі'.

В своїй простенькій робітні' з сивою бородою й лисиною на голові, вкритою оксамітною шапочкою, великими окулярами на довгім носі, серед дивоглядних знарядів і фляшинок з загадочними течами, виглядав на альхе-міка з XV в.

Діаманти після вигляду, якого набирають по обро-бленю, носять назву: діаманту, розети, звичайного бри-лянту, подвійного, "Ъгіо1ей"и і "роїкісіс ие".

Підчас роботи Вендергарт був дуже говірливий і рос-казував займаючі історії про південну Африку, в якій вже від 40 літ перебував. Найчастійшою темою оповідань старого були патріотичні і личні кривди, яких він зазнав. Англійці були в його очах найбільшими лиходіями. Не можна сьому дивувати ся, говорив часто, що Американці' відорвали ся від них; се зроблять також незабаром Індії і Австралія.

Бо і який же нарід хотів би піддати ся такій тиранії?

— О пане Мере, колиб світ знав всі безправства, які, горді з своєї морської сили і богатства, Англійці поповнили і поповняють, не мала би людська мова досить обидливих слів, щоби ними кинути їм в очі!

Хочете дізнати ся, що вони мені вчинили? Слухайте і тоді осудіть, яка є їх справедливість!

Впевнивши ся, що Кипріян буде слухати його опові-даня, старий почав так розказувати:

— Уродив ся я в Амстердамі 1806 р. і там також вчив ся я свого ремесла. Дитячі літа провів я на Розі Доброї Надії, куди мої родичі виемігрували були від довшого часу. Були ми Голяндцями, гордими на своє походжене, коли Англія провізорично, як видавало ся, нас заанек-тувала! —

Джон Буль однак не пускає, що раз спіймав в пащеку і конгрес, який зібрав ся 1815 р. в Європі, узнав нас урядово підданими Великої Британії. Питаю вас, яким правом Європа мішаєть х-я до наших осель в Африці'?

Нехай турбуєть ся про своїх підданих англійських, однак ми не хочемо бути Англійцями!

В пересвідченю, що Африка є доволі' велика, щоби нам запевнити независиму вітчину, покинули ми Ріг і подали ся на північ, в глибину дикого краю. Названо нас

Бурами, себ то мужиками та піонерами.

Ледви що, важко працюючи, запевнили ми собі неза-висиме ествуванє, вже англійське правительство підняло претенсію до нас, неначебми були англійськими підданими.

Се було причиною великої нашої еміграції в 1833 р. Знов покинули ми край управлений нами і забравши на вози домашну посуду і начиня, пустили ся ми в глуб пустині*.

В тім часі' простір краю Наталь був майже незаселе-ний, бо кровожадний тамошній король Чака, справжній Аттіля зулюський, вимордував біля мільона людей. Дикий наслідник його Дінґан дозволив нам однакож заснувати в своїм краю оселі, в місцевости, де тепер знімають ся міста Дюрбан і Порт Наталь.

Однак звісно було, що підлий Дінґан задумує нас знищити, коли праця наша принесе плоди. Кождий отже узброював ся як міг і тільки завдяки надлюдській відвазі', відпираючи .сотки напастий, при яких жінки і діти бороли ся біля нашого боку, прийшли ми в посіданє землі', зрошеної крівавим потом.

Ледви однак чорнмй деспот зістав нами приборканий, а вже губернатор Капштату присилає військо, щоби в імені англійської королевої обняти в посіданє край Наталь!

Не хотіли нас випустити з англійської опіки. Діяло ся се в 1842 р.

Інші наші земляки здобули в тім часі* Трансваль, над рікою Оранж, де по завзятій боротьбі побили деспота, іменем Моселе Каце. І їм також Англіїці без церемонії, на основі звичайного дневного приказу, забрали нову вітчину, коштом стільки жертв здобуту.

Пропущу всякі подробиці'. Боротьба тривала 20 літ. Ми усували ся все на північ, а Англія систематично простягала за нами свою захланну руку, немов за невільниками, які полишають ся власністю свого пана, хоч змінять місце побуту.

Вкінци, по крівавих боротьбах і невисказаних трудах, удало ся нам добути признане независимости для Свободного Оранського Союзу. Проклямація королевої Вікторії з дня 8. цвітня 1854 р. запевнювала нам независимість нашого краю і право самоуправи. Установили ми форму державну республіканську.

Знаменита шкільна наука, приступна для всіх верств суспільства, строго зберігана справедливість, могли служити за взір для країв, які вважали себе під зглядом цивілізації далеко висшими від нашої маленької держави, в південній Африці'.

Гріквеленд був частиною нашого краю.

Тут поселив ся я з жінкою і двома дітьми. Мій "крааль" себто загорода, обнімав простір копальні', в якій ви тепер працюєте.

В десять літ відтак поселив ся тут Джон Веткінс. Тоді' ніхто не підозрівав ще ествуваня діамантів під нашими ногами, доперва в 1807 р. розійшла ся вістка про се. Один Бур з над берегів ріки Гарт знайшов діаманти в глиняній стінї своєї хатини, а навіть в навозі струсів.¹⁾

'1) Бур сей називав ся Джекобс. Якийсь Нікайрк, купець, відпочиваючи з своїм товаришем підчас подорожі в хаті Джекобса, завва-жав дивний камінь, яким діти

бавили ся. Купив його за кілька су, а відтак продав за 12.500 фр сер Филипови Вудгузови, губернаторови Капштату. Камінь сей по обробленю післав властитель на виставу

Тоді*, вірне своєму звичаєви, не шануючи договорів, анї прав, англійське правительство заявило, що Гріквеленд є його власністю.

Даремно республіка протестувала; бажали ми віддати спір наш під суд європейських держав — Англія віл кинула всяке посередництво і прямо обсадила край наш військом.

Можна було припустити, що благородні льорди збе-рігати-муть принайменше приватне майно, однак і се завело.

В тім часі' страшна пошесть забрала в мене жінку й діти. Був я так зломаний тим ударом, що не стало в мене сили шукати вітчизни, вже семої з ряду, полишив ся я отже в Гріквеленді. Майже одинокий був я, що не піддав ся горячці глядана діамантів. Управляв я і дальше яринний город, немов не знаючи нічого про ествуване копальні* Дю Тоа Пан, віддаленої о кілька сот кроків від моєї хати.

Уявіть собі моє здивуванє, коли одного ранку побачив я мур з каміня, окружуючий обійсте, розвалений підчас ночі і відсунений на 300 метрів дальше на схід. А на його місци стояв пліт свіжо поставлений Веткінсом, обнімаючий мої ґрунти і сполучуючи їх в той спосіб з його ґрунтами.

На мою скаргу, сей лиходій відповів сміхом, а коли загрозив я йому судом, радив, щоби я, як найскорше удав ся до него.

В тиждень відтак загадка стала ясною для мене. Ґрунт видертий мені Веткінсом мав діамантові поклади. Коли Англієць зміркував про се, удав ся до Кімберлі, щоби копальню урядово записати на своє ім'я.

Отже запізвав я його. О, щоби ви ніколи не дізнали ся, пане Мере, що се коштує позивати кого в Англії! Поволи тратив я конї, воли, вівці, знаряди, вкінці' й одєжу, щоби в Парижі в 1867 р., де знайшов він почесне місце поміж иншими дорогими каміннями. З тієї пори видобуваєть ся з піль Гріквеленду діамантів річно за 32,000.000 фр.

годувати ті п'явки, які сповняють уряди атторнеїв, шеріфів і т. д. Вкінці по році* всякої крутанини, даремних дождидань, справа рішила ся. Я програв процес і був зруйнований до нащадку!

Присуд звучав, що мої претенсії неоправдані, а особливого відграничення наших посїлостий суд на разі' не є в силі" доконати. А на будуче постановляє граничну лінію під 25° на захід від Грінїч.

Простір положений на захід від тієї лінії має належати до Джона Веткінс, а східний до Джекобса Вендер-гарт. Тим самим копальню признано Веткінсови! Однакож, неначе через Божу справедливість, на перекір судовим присудам, копальню до нинішнього дня називають Вендер-гарт-копальня!

Ну, признайте тепер, чи не маю рації, кажучи, що всі Англіїці злодії? — кінчив свої, на жаль аж надто правдиві оповідання старий Бур.

VI.

Звичай в таборі.

Оповідане старого Бура не зробило приємности інжі-нерови. Призвичаїв ся він бачити у Веткінсі будучого свого тестя, а із оповідання Вендергарта не виходив він в надто гарнім світлі.

Щоби погодити ті суперечности, Кипріян сказав собі, що старий, в наслідок своєї нещасної долі, став маняком і мабуть в дуже чорних красках змалював Веткінса. А Веткінс, коли йому інжінер згадав про Вендергарта, розсміяв ся голосно і, піднімаючи вказуючий палець до чола, дав до пізнання, що в голові старого не конче все в порядку. Під вражінем відкритих діамантових піль уроїв собі, що вони його власністю, а прецінь і суд не відкинув би його претенсій, не маючи до сього основи.

Так і Кипріян думав, шукаючи оправданя, що по оповіданню старого шліфіра пристає ще з Веткінсом.

Радо також заходив Кипріян до другого сусіда копальні', Бура, Матвія —Преторіусз, бо у нього міг приглянути ся давньому способови житя Бурів, перед прибутем копачів до сього краю.

Матвій був загально звісний населеню копальні', тому, що був незвичайно грубий. Йому важко приходило ся ходити, тому пересиджував цілими днями в великому фотелі' спеціально зробленім для нього а до шинку приїзджав на тростиновім візочку, який тягнув великий струс.

Сила мязів тих птахів є загально звісна і струс Матвія без труда майже возив свого грубого пана.

Матвій Преторіус приїзджав звичайно до табору тільки ізза продажі ярин і, полагодивши се, сейчас вертав до себе, бо переслідуювано його в таборі страшно, знаючи, що був великим боягузом. Копачі забавляли ся, лякаючи бідного Бура незвичайними вістками, як пр. про сподіваний напад Зулів або Бассутів, або читали в його присутності' часоїись, в якій находив ся проект закона, щоби кождий горожанин, який важить більше, чим 300 фунтів, був караний смертю. Розказувано в кінци, що бачено скаженого пса на дорозі' до Дрізфонтاین, якою саме Матвій мав вертати домів.

Найбільшу однак тривогу збуджувала в нїм можливість відкритя діамантів на його ґрунтах. Бачив вже в своїй уяві, "як ненаситні люди" нївечуть його поля яринні і видирають в нього важко запрацьовану землю! Англіїці'без сумніву знайдуть якийсь законний викрут, щоби доказати, що поля ті належуть до них.

Не міг отже їсти ні* спати, коли побачив случайно недалеко своєї ферми "рго8рес1еиг""a1)І а помимо сього грубів щораз більше.

*) Так називають людей, які займають ся відшукуванем діамантових покладів. 4

Одним з його найзавзятїйших противників став ся Ганнібаль Панталяччі. Італїйцєви сьому, мабуть знаменито вело ся; трьох Кафрів працювало в його копальні' і він самий величав ся великим діамантом, який носив місто спінки при сорочці*. Незабаром Ганнібаль відкрив слабу сторону Матвія і стрівожив його чимало, пробуючи лопатою хоч раз в тиждень ґрунта довкола його ферми. Поля фармера находили ся на лівому березі ріки Вааль, на алю-віяльних верствах і мабуть мали в собі діаманти.

Щоби своїй жертві тим більше дошкулити, Панталяччі робив свої удавані розсліди все в місці, яке було видко з вікон ферми. Часто також брав кількох товаришів, яких ся комедія також чимало бавила.

Можна було бачити товстого фермера, як сидів схований за фіранкою, на пів скостенілий з тривоги і слідив рухи копачів, щоби, на случай яких підозрілих намірів з їхньої сторони, сейчас утічи. В тій цілі держав він струса все запряженого у двоколїсницю, де також мав трохи поживи. Даремно тільки розказував про ті приготования, побуджуючи тилі жартунів до нових жартів.

— Ут'їчу тоді до Бушменів! — говорив Матвій — я провадив з ними перед роками торгівлю слоневою костою і впевняю вас, що сотню разів краще є проживати серед диких людей, лївів та шакалів, чим поміж ненаситними Англіїцями.

Другою жертвою вигадок Неаполітанця був Китаєць Лі.

Сей також поселив ся в Вендергарт-копальні і розвів там пральню. Звісна річ, що сини небесного царства розуміють ся дуже добре на праню.

Червоний його куфер, який підчас спільної подорожі так зацікавив Кипріяна, містив в собі цілі гори мила, соди, фарбки, щіток, а вистарчало се для інтелігентного Китайця, щоби спробувати щастя в тім краю.

Кипріян мимоволі' усміхав ся, стрічаючи його з кошем біля, яке відносив своїм клієнтам. Так само, як давнійше, гнівали його жарти, вистроювані Китайцями Ганнібалем. Раз вливав йому чорнило до балії, то знов зачіпав шнури проти його дверей, щоби він, виходячи, перевертав ся. Іншим разом прибивав його до лавки, вбиваючи цвяхи крізь блюзу. Де тільки стрів його, так частував п'ястками й ганьбив останніми словами.

Так бавили ся в таборі. До ріжнородности життя причиняли ся ще події, коли кого з працюючих Кафрів, підозрівано о крадіж діаманту. З диким вереском відводили його копачі цілою громадою до судді*, не жаліючи по дорозі' п'ястуків. Судді' рідко коли уневинняли кого, до сього видавали присуди скорше, чим успів би хто з'їсти чвертку помаранчі, Обсипаної солею, улюбленю їжу в тих сторонах.

Присуди були звичайно такого змісту: 20 днів примусової праці' і 20 ударів з "cat of nine tails" с. є котом о 9 хвостах. Є се рід тріпачки з ремінними гудзами, якою ще в великій Британії послугують ся до биття невільників. Ще тяжче карано тих, що укривали крадену річ. Пізнав се на собі Вард, Американець, той самий, що разом з Кипріяном приїхав, а теперішній властитель гостинниці. Купив він одного дня від Кафра діамант, не знаючи, що закон збороняє Кафрови мати діамант та винаймати копальню.

Ледви що вістка про се розійшла ся, коли товпа кинула ся на безборонного і булаб його без сумніву повісила, колиб не відділ кінної поліції, який на його щасте саме над'їхав.

Дикі бійки були також не рідкістю в тому збіговищу, зложеному з представників всяких рас.

Мабуть пристрасти не булиб так розбурхані, якщоб кождому з них удало ся

сповнити надії, з якими тут прибув.

Мімжтим на одного щасливого, який знайшов майно, числено сотки нуждарів, які тратили здоров'я й привезені з собою гроші.

Боротьба була подібною до гри в карти, тільки тут місто зеленого столика, була копальня а місто золота, кидано в гру здоров'я і важку працю.

Щасливих грачів було дуже мало в Вендергарт-копальні і Кипріян почав бачити, що не зробить майна, якщо не знайде яка зміна в його праці*.

Одного дня стрів інженер Кафрів, поспішаючих до копальні, які шукали заняття. Бідолахи отті походили з гір, властивого краю Кафрів, що граничив з краєм Бассутів.

Йшли вони довгі дні' вздовж ріки Оранж, нужденно прокормлюючись знайденими по дорозі' корінцями, ягодами і саранчею; були вони більше подібні до кістяків, чим до людей. Ніхто не нанимав їх до праці" і сиділи бідняги гуртком біля дороги, не знаючи, що з собою вчинити. Кипріяна зворушила їхня недоля. Казав їм з недалекої гостинниці принести зупи з муки кукурудзяної, трохи сушеного мяса і кілька, фляшок. рому.

З великим 'вдоволенням глядів, як кинулись вони на їжу, а подавали вони на тих, що, заблукавшись на морі, 14 днів нічого не їли. Проковтували їжу з такою жадобою, що по хвилині' треба було їм забрати решту, бо певно сами не перестали би їсти.

Тільки один мурин, наймолодший, о інтелігентнім вигляді', їв помірковано і тільки він, підійшовши до Кип-пріяна, узяв незручним рухом його руку і поклав її собі на кучеряву голову, на знак подяки. Інші не подумали про се.

— Як називаєшся? — спитав Кипріян, захоплений поступком хлопця.

Мурин, розуміючи дещо по англійськи, відповів сейчас:

— Матакіт!

Миле та побуджуюче довіре лице хлопця навело Кипріяна на думку прийнята його яко робітника до своєї копальні*.

— Чи прийшов ти тут за роботою? — спитав дальше хлопця; Матакіт відповів притакуючим рухом голови.

— Хочеш в мене працювати? дам тобі їсти, пити, знаряди до праці* і 20 шілінгів місячно.

Була се звичайна платня і Кипріян знав добре, що більше Матакітови не мрже обіцяти під загрозою стягнення на себе гніву цілого табору. Постановив однак потайки додати до тої марної заплати одягу, так пожадану звичайно Кафрами.

Матакіт, місто відповіді, розсміявся весело, при чім блиснули два ряди гарних зубів і поклав собі вдруге руку Кипріяна на голову.

Умова була заключена.

Кипріян завів Матакіта до своєї хатини і, винявши з куферка пару полотняних сподень, вовняну сорочку і старий капелюх, жертвував се всьо здивованому Кафрови.

Одержати так гарну одягу сейчас по прибуттю до табору, се перевищало найсміливіші мрії Матакіта; тому й тішився він, сміючи ся й підскакуючи по кімнаті, як дитина новою забавкою.

— Матакіте, ти виглядаєш на доброго хлопця і бачу, що розумієш дещо по

англійськи, чи не вмієш говорити ? — спитав знов Кипріян.

Хлопець заперечив кивненєм голови.

— Ну, якщо хочеш, можу учити тебе по французьки, сказав Кипріян.

Не тратячи часу, забрав ся він до першої лекції із своїм учеником, називаючи йому імена і назви предметів першої потреби і приказуючи йому їх повторювати.

Матакіт виказав незвичайний талан, легко розумів і знамениту мав пам'ять.

По двогодинній науці знав вже назви около сто предметів і доволі' добре їх вимовляв.

Молодий Кафр мусів перший тиждень посвятити на відпочинок по томлячій подорожі, щоби набрати потрібної сили до праці. Час той зістав ужитий на науку з таким вислідом, що при кінці тижня Матакд міг вже, хоч не дуже добре, висказувати свої думки.

Кипріян намовив його розказати йому історію цілого свого життя.

Не була вона довга. Матакіт не знав назви свого рідного краю, знав тільки, що лежить по тамтому боці гір, де сонце сходить. Розказував також, що родичі його ведуть жите дуже нужденне і з тієї причини прилучив ся до громади, яка рішила виемігрувати, щоби шукати щастя на діамантових полях.

Чого він тут надіяв ся ?

Червоного плаща і десять разів по десять срібняків і Більш нічого!

А що зробить з тими скарбами? Ну, купить сей червоний плащ, стрільбу і набої; верне до свого "краалю", там купить собі жінку, щоби управляла для нього поле кукурудзяне, а він, такий богач, займе мабуть визначне становище поміж своїми земляками, може стане начальником навіть! Всі заздрити-муть йому збруї, плаща і великого майна, аж вдоволений славою, в пізній старости, відійде до своїх предків.

Кипріян, слухаючи оттих невеликих бажань, задумав ся глибоко над питанням, чи полишати дикого в його щасливій несвідомости, чи, поширивши круг його думок, вказати йому висші цілі, від здобуття червоного плаща і старої стрільби.

Питане се розвязав сам Матакіт. Бо ледви що почав сяк так говорити по французьки, показав таку цікавість і охоту до науки, що Кипріян мав багато роботи, щоби відповісти на ріжні його питання.

Питав ся і питав ся він без упину. Крім назви бажав пізнати походжене і ціль кожного предмету. Супроти такої охоти, інженер рішив ся учити його писати і читати.

Здивувана його таланом і охотою, п. Алїса радо підняла ся переказувати з ним завдані йому лекції. Переказував він їх собі зрештою без упину, говорячи сам до себе цілими днями, так підчас роботи на дні копальні', як при витяганю відер з землею або перебираню каменя.

В наслідок його просьби прийняв Кипріян ще одного Кафра, з тот самого племені, також талановитого і роботящого, іменем Бардік.

Прийняте нових робітників принесло щасте інженерови. Одного дня найшов він діамант, ваги 7 каратів, за який купець Натан дав йому 5.000 франків.

Був се добрий інтерес і колиб Кипріян працював в звичайних условинах, почував би

себе певно вдоволеним, одник не був ним.

— Якщо я що другий чи третій місяць найду камінь тої величини, чи се хоч на крок наблизить мене до мета, до якої прямую? Ні! Не сім каратів мені потрібно, а 1000 їм подібних, щоби позискати руку п-ни Веткінс.

Так роздумуючи, йшов Кипріян одного вечера дорогою, що вела до його помешканя, коли нараз пристанув переляканий, побачивши висячого чоловіка на дишлю дво-колісницї, стоячої біля стіни хатини.

Страшний се був вид! Коли перша трізога проминула, Кипріян почув живе спочуте до нещасного Лі, бо він се висів на дишлю з обкрученою довкола джї косою.

Кипріян скоренько відрізав нещасливого й зложив його на землі'. Тут доторкнув ся його грудий, наслухуючи, чи в Китайця беть ся серце.

Жив ще, незабаром розкрив очі і зітхнув легко. Черти лица Китайця полишились й надалше нерухомими і дивно, не видно було на них ані болю ні тривоги; виглядав так, немовби пробудив ся по короткій дрімоті*.

Кипріян подав йому склянку води змішаної з оцтом.

— Можете вже говорити? — спитав його. Лі кивнув головою.

— Хто вас повісив?

— Я сам — байдужно відповів Китаєць.

— Як се, сам? — Отже хотіли ви поповнити самовбій-ство? І з якої се причини, нещасний?

— Для Лі було за горячо, Лі був не в гуморі — відповів Китаєць, закриваючи очі, щоби уникнути дальшого допиту.

Тоді' доперва завважав Кипріян, що говорив з Китайцем по французьки, спитав його отже, чи звісна є для його крім французької, також англійська мова?

Китаєць притакнув.

— Ваші причини самовбійства є надто марні — сказав поважно інженер — хтож се вбиваєть ся з причини спеки: Я заложив би ся, що тут Панталяччі входить в гру!

— Дійсно, хотів мене позбавити коси — потвердив Китаєць — мабуть в тих днях виконав би свій намір.

Говорячи се, спостеріг свою косу в руках Кипріяна і пересвідчив ся, що страшний удар, якого найбільше лякав ся, вже досягнув його.

— О, пане, і ви се мені' вчинили? — крикнув болючо.

— Мусів я, щоби вас врятувати, нещасний приятелю— відповів Кипріян — однак заспокійтесь, ми не в Китаю, а в тім краю недостача коси не позбавить вас пошани.

Китаєць був так переляканий тією ампутацією, що Кипріян лякав ся, щоби знов не заподіяв собі що лихого, отже намовив його, щоби переночував у него

Лі згодив ся. Усівши відтак біля інженера, вислухав спокійно довгої проповіді Кипріяна, а скріплений склянкою горячого чаю, згодив ся на просьбу інженера розказати йому дещо з свого життя.

Уроджений в Кантоні', був учеником в одному англійському торговельному домі, відтак виємігрував до Цей-льона, звідси до Австралії, а вкінці до Африки. Ніде не

пощастило ся йому. Пральня в таборі не оплачувала ся краще від двадцяти інших інтересів, які вів давнійше. Найбільшим однак нещастем були для нього переслідування Панталяччія; колиб не він, булоб йому сак так велось в Гріквеленді. Щоби раз уникнути тих переслідувань, постановив позбавити себе життя.

Кипріян нагодував бідолаху, обіцяючи також оборону проти Італійця і дав йому до праня тільки біля, скільки на разі міг знайти. Рівночасно вилічив його з забобону, що до коси, сказавши йому, що шнурок висільника приносить щастє і тим самим лиха судьба, яка переслідувала його, від тепер не має сили над ним, бо він має свій шнурок, себ то косу в кишени.

— Ну, принайменше Панталяччі не буде міг мені його відтяти — потішав себе Китаєць.

Та справді* китайська сентенція вилічила остаточно Лі.

VII.

Катастрофа.

Минуло два місяці, а в копальні Кипріяна не знайдено ані одного діаманта. З кожним днем праця копача ставала йому що раз більше відражаючою, бо вважав її прямо за газардну гру, коли не мож винайняти великої копальні і поставити в ній до роботи 12 Кафрів.

Одного ранку Кипріян вислав Матакіта і Бардіка з Томою до копальні, а сам полишив ся дома, щоби відписати на лист Фарамона Варта.

Приятель інженера був дуже вдоволений своїми пригодами ловецькими. Вспів він до тої пори вбити 3 льви, 16 слонів, 7 тигрів і безконечне число антільоп і жираф, не вчисляючи дрібної звірини. А кінчив лист візванем, щоби Кипріян кинув поганий Гріквеленд і взяв участь в про-гульці до Лімпопо, з якої обіцявав собі багато приємности.

Інженер читав саме в друге сей лист, коли відозвав ся великий гук, а за ним крик в таборі. Катастрофа! — лунало з усіх сторін.

Кипріян побіг до копальні і на перший погляд зрозумів, що стало ся. Велика стїна одної з доріг, що мала біля 60 ш висоти і 200 m довготи, зарисувалась через середину, творючи глибоку щілину. Всьо, що в часі катастрофи находило ся на її поверхні, люди, бочки, буйволи, упало на дно, присипане тягарем землі!

На щастє більшість робітників не почала ще роботи, в противному случаю половина населеня булаби погребана під землею.

Першим питанєм Кипріяна було, де находять ся його товариші, однак в тій хвилині побачив Тому Стіля, який стояв серед робітників, розправляючих про катастрофу.

— Де є Матакіт? — спитав інженер.

— Бідний хлопець лежить на дні* — відповів Тома, вказуючи рукою на горбок, який утворив ся над копальнею. — Ледви що зійшов, як почало ся усуване землі*.

— Та-ж треба його рятувати! може живе ще — крикнув Кипріян.

Тома кивнув заперечуючо головою.

— Сумніваю ся, а остаточно 10 людей мусіло би три дни працювати, щоби яму

очистити з землі*.

— Се ніщо не значить — говорив рішучо Кипріян — не можна полишити закопану живцем людину, без зроблення усього, що лежить в нашій силі, щоб його вирятувати.

За посередництвом Бардіка звернув ся інженер до громади Кафрів, обіцяючи по 5 шілінгів денно кожному, хто схоче працювати над очищенням копальні*.

30 Кафрів, заохочених високою заплаатою, не тратячи часу, узяло за лопати і тачки; до них прилучило ся також кільканайцять білих, яким жаль зробило ся засипаного.

Тома і Кипріян кермували так енергічно роботою, що вже до півдня відкинено кілька тон піску й землі*.

О 3-ій годині' Бардік крикнув, бо завважив під своєю лопатою вистаючу чорну ногу! Збільшено енергію і по кількох хвилинах відкопано тіло Матакіта.

Нещасний Кафр лежав на хребті, мабуть не жив вже.

Дивним случаем відро, яке носив, засунуло ся йому на голову мов-шапка.

Се звернуло сейчас увагу Кипріяна і збудило в нїм надію, що завдяки тому, Матакіт може зістав врятований: приказав отже сейчас перенести його до хати, де положено його на стіл і сильно розтирано.

Довгий час тіло Матакіта було здеревіле, лице сине, а шкіра холодна; однак дужі руки Томи так щиро його терли, що незабаром температура тіла підняла ся, а дрож почала перебігати по чорній шкірі. Незабаром відозвало ся сильне пчихнене і Матакіт розкрив очі!

— Урра! Урра! — крикнув облитий потом Тома, перестаючи його натирати. — Погляньте, пане Мере, як вїй сгискає в руці грудку землі', не хочачи її попустити.

Інженер мав на голові пильнїйші діла, чим займатися дрібницею. Влив в уста врятованому ложку рому, завинув його в простирало і кількох Кафрів занесло його до хати, на ферму Веткінса. Там поклали його на ліжко, а Бардік напоїв ще його гарячим чаєм. За хвилину нещасний заснув. Був врятований!

Кипріян почув велике вдоволене, яке приходить звичайно по сповненню доброго діла, і коли інші скріпляли ся в гостинниці по трівозі і вихиляли безконечну скількість чарок за здоровле Матакіта, він полишив ся в хаті, сидячи біля мурина, як батько біля хорого сина.

Печаливість ся мала жерело в привязаню, яке за час шести тижневої служби Матакіт успів собі виробити. Інженер прямо був очарований інтелігенцією, пильністю та невгамованою охотою до науки, як також природним таланом дикої дитини природи.

До сього Матакіт був безконечно привязаний до Кипріяна. Одна тільки хиба затемнювала його вдачу, а саме, молодий Кафр не знав ріжниці поміж своїм і чужим.

Нещасний Кафр лежав на хребті", мабуть не жив вже (стар. г>о.).

Може бути, що ся хиба походила з загально прийнятої привички в краю, де виховав ся, однак Кипріян гостро картав його, скільки разів спостеріг, що він забрав яку дрібницю.

. Виспавши —ся, Матакіт. збудив ся здоровим так, начеб ніщо не стало ся.

Росказав, як підчас усунення землі' ведро залізло' йому на голову, творючи над ним

рід даху, який на хвилю захоронив його від засипання. Почував однак, що в наслідок недостатчі воздуха незабаром задусить ся і старав ся віддихати як міг найповільнійше.

По кількох хвилинах попав в гнітучий сон і що відтак з ним стало ся, вже не знає.

Кипріян не дозволив йому багато говорити, приказуючи дальше спати і заспокоєний, що до його стану, пішов на ферму.

Молодий інженер почував непереможну потребу поговорити з Алісою про події дня і розказати про зростаючу у нїм відразу до ремісла копача.

— Наражувати людське жите для здобуття кількох марних діамантів, видасть ся мені' негідним. А ви як на се задивляєтесь, панно Алісо? — спитав дівчину.

— Мене вже від давна дивує, що ви, інженер і учений, могли згодити ся на ведене такого житя! Чи се не злочин, з огляду на науку, тратити час на працю, яку кождий Кафр краще виконає від вас? Якщо вже конче забажало ся вам діамантів, так чому вже краще не глядаєте їх на дні' вашої реторти? Се булоб принайменше гідне ученого хеміка!

Аліса говорила се з таким запалом і вірою в науку, ідо її слова зробили вражіне на Кипріяна. А може дійсно, булоб се можливе? Спосіб твореня діамантів, уважаний перед столітем за утопію, є вже сьогодні науково роз-вязаний.

Фремі і Пайль в Парижи творять рубіни, смарагди і сафіри, кристалізуючи ріжно закрашену глину. Мек Тір в ГЛЄЗГОВІ і Дж. Беллен-Тайн Генней вже в 1880 р. одержали дорогою хемічною кристалки вугля, які мали всякі прикмети діаманту, тільки сю одну хибу, що коштували далеко дорожше, чим природні діаманти бразильські, індий-ські або з Гріквеленду. Якщо однак наукове розв'язанє якоїсь проблеми наступило, приміненє його до промислу звичайно скоро іде за тим. Так отже чому не маю підняти ся тієї задачі? Всі учені, яких проби в сім напрямі досі показали ся даремними, були се теоретики, книжкові молі, не показуючі носа поза свою лябораторію! Не досліджували вони діаманту на місці його повстаня, що так скажу, в його колисці! Можу покористуватись їх теоретичною працею і получить її з моїм досвідом. Добував я діамант власною рукою з покладу, розсліджував як найстараннійше терен, на якому находить ся. він. Якщо останні перепони можуть бути усунені, мені се повинно удати ся!

Через цілу ніч не закрив ока, віддаючи ся думкам над постановленим наміром, який вважав за можливий до здійсненя.

Вкінці рішив ся. Слідуючого ранку сказав Томі, що дальше в копальні не буде працювати.

Відтак замкнув ся в лябораторії, щоби обдумати плян нової праці.

VIII.

Велика проба.

Працюючи останній рік над розпускаємістю тіл ціпких, Кипріян завважав, що деякі тіла, нерозпускаємі в воді, як пр. креміль, розпускають ся однак ' в парі водній під сильним тисненєм і при високій температурі.

Се викликало в нього думку, чи не можнаби одержати газового тіла, щоби в нїм

розпустити вугіль і тим способом довести його до кристалізації. Кількотижневі досвіди ведені ним, не дали однак на жаль, ніякого вислідку. Всякі аналогії довели Кипріяна до здогаду, що діамант можна витворити подібним способом, як витворюють сірку в соль-фаторах.

Бо мабуть в верстві землі, де знаходиться діамант, разом з водою і алювіальними покладами проникає болотний газ, який повстає із сполуки водня з вуглем. Чи отже не є можливе, щоби окисане водня в сполуці з частинним окисанем вугля спричиняло кристалізацію сього останнього, себто витворене діаманту?

Хемік забрався до роботи.

З дна копальні добув скільки-будь землі, яку вважав за найвідповіднішу до свого досвіду, змішав її з одним тов-щем і наповнив нею сталеву руру, довгу на пів метра, маючи 8 ст. в промірі. Заткавши один кінець рури, влив в неї 2 літри води, вкинув кілька кусників міді а відтак доповнив її болотним газом. Замкнувши сильно отвори, казав герметично залютовувати оба кінці рури металевими корками.

Апарат був готовий і треба було його тепер піддати діланню дуже високої температури. В тій цілі всадив руру до печі, в якій через два тижні мав бути підтримування сильний вогонь, щоби витворити можливо найвисшу температуру.

Матакіт був вже майже здоровий. Приглядався він з великою цікавістю оттим приготуванню, а дізнавшись, що тут розходить ся о витворене діаманту, бажав горячо причинити ся до досягнення доброго вислідку.

Йому також поручено підтримувати безвпинний вогонь під печею.

Важко уявити собі, скільки часу заняли приготування до того досвіду. В добре уладженій лябораторії праця ся заняла би дві години часу, однак в тій пустини Кипріяна стратив три тижні, заки міг менше більше докладно виконати свій намір.

Завдяки обставинам, що в Кімберлі знайшов случайно стару гармату, з якої руру продано йому і потрібну скільки-будь камяного вугля, бо в цілім місті не було його більше над 3 кірці, поборов всі перепони і коли вперве розпалено вогонь, Матакіт клявся, що не дасть йому погаснути перед часом.

Взагалі хлопець був гордий з своєї ролі паляча і дуже поважно брав свою роботу в лябораторії. Товариші його в наслідок того заняття вважали його чарівником і часто радились його в хворобах.

Кипріян сміявся, гляючи на поважний вид, з яким Матакіт плів всякі дурниці, однак Кафри відходили цілком вдоволені з уділюваних їм рад. Часто знова молодий Кафр був веселий як дитина, особливо, коли находив ся в товаристві ЛГя. Гаряча приязнь звязала отті два ества, так чужі собі походженем. Говорили з собою по французьки і почували живу вдяку для інженера, який кожного з них врятував від неминучої смерті. Подив і услужність, яку оказували вони "батькови", бо так його Матакіт і Лі називали, була тим милішою для Кипріяна, з огляду на прикристи, яких чимало зазнав в тім часі.

Пан Веткінс, як здавало ся, бажав серіозно віддати заміж дочку і ферма роїла ся від кандидатів до руки Аліси.

Не тільки Дžeme Гільтон заходив тепер що вечера, але уся молодіж з копальні', якої добре поведжене в копальні,, уповажнювало до соперництва о руку Аліси.

Німець Фрідель і Італієць Панталяччі належали рівнож до сих вибранців, бо вважали ся вони за найщасливіших копачів в Вендергарт-копальні. Признане, яке звичайно йде в парі з щастем, не завело їх ні в копальні', ні на фермі. Німець був ще більше певний себе, маючи в кишені* кілька тисячів фунтів, а Ганнібаль перемінив ся в першого еле-ганта в таборі. Богато перстенів, ланцюшків і елегантна біла одіж, місто прикрасити, унагляднювали ще більше негарність його стати. —

Смішні були його заходи, щоби прииодобатись п. Алісі і уходити супроти неї за жартуна. Панна Веткінс, не знаючи цілої моральної погані' сього єства, трактувала його так як інших, —з холодною чемністю, належною гостеві її батька.

Однак гордість Кипріяна дуже терпіла, бачучи Алісу в такому оточенні. Утікав отже часто вже в половині вечера до робітні' і, не будучи певним успіху своєї проби, не сказав про неї своїй приятельці'.

Панна Веткінс знала тільки, що, йдучи за її радою, звернув ся на ново до своїх хемічних дослідів і була з сього дуже вдоволена.

IX.

Несподіванка.

Вкінці прийшов день, в яким мав бути звисний вислід досвіду. Від двох тижнів вогонь погашено, щоби печ, охолоджуючи ся повільно, витворила відповідну температуру до скристалізованя вугля.

Чи однак дані условини були відповідні? Кипріян належав до людей, найменше довіряючих своїм силам. Серце інженера било ся 120 разів на мінуту, коли приступлено до відбиваня глини, оточуючої печ. Глина ствердла, як цегла, ставляючи завзятий опір, вкінці відслонено сталеву руру. О, пробіг! Рура трісла! Розвіяли ся всі мрії

О щастю, славі і багатві! Під сильним тисненем пари

І болотного газу рура, хоч мала стіни грубі на 5 сш. трісла як склянка! Тільки заходів, тільки трудів — ось що вийшло з сього!

Кипріян не почував би себе так упокореним, колиб його апарат видержав принайменше вогневу пробу. Що в середині' рури нема скристалізованого вугля, про се вже тепер не сумнівав ся, однак цікавість хеміка казала йому оглянути сю середину.

На кожний случай глинка, якою виповнив руру, повинна була перемінити ся в камінь, здогад був влучний; тільки се дивувало Кипріяна, що кусень скаменілої глини, кулис-того вигляду, відорвав ся і лежав окремо від иншої, яка пристала до стін рури. Інженер дістав легко крізь отвір рури кулю, величини помаранчі, чорно-червонавої краски і цікаво оглянув її в руці. Пересвідчив ся, що була вона дійсно частиною глини, якою виповнив руру і саме хотів кинути її в кут робітні', коли зацікавив його її порожний звук, подібний до горшка. До сього щось брязчало в ній, як камінець в замкненім збанку.

— Справдішна скарбонка, жартував Кипріян, який під загрозою кари смерти не міг

би пояснити повстання тої кулі. Цікавість огорнула його, що в тій кулі могло знаходитися і, взявши молоток, розбив її одним ударом.

Дійсно була се скарбівниця, в якій знаходилися великі скарби! Ні, годі було сумніватися, що до роду каменя, який лежав перед Кипріяном!

Був се без сумніву діамант, подібний цілком до тих, які знаходжено в копальнях, однак великанського об'єму, мабуть досі не баченого! Бо прошу подумати: діамант об'ємом перевищав куряче яйце, з вигляду подібний до бульби, а важив хіба 300 грамів.

— Діамант!... штучний діамант — говорив до себе пошепки остовпілий Кипріян. — Отже я відкрив спосіб виробу його, попри пригоду з рухою.

— Отже я багатий!

По хвили знов огорнув його сумнів.

— Ні, се неможливе, се ілюзія, привид — повторяв борючись із зневірою.

Треба пересвідчитися про правду! Безконечно владування, вибіг Кипріян — як колись Архімед з купелі, де відкрив свій закон — без капелюха і влетів до хатини Якова Вендергарта. Застав старого шліф'єра, пробуючого вартість каменя, який приніс йому саме купець Натан.

— Ах і ви "тут, саме сього мені треба. Глядіть панове, що приніс я і скажіть, що се?

Поклав камінь на стіл і, схрестивши руки, став нево-рухаючись. Натан перший взяв камінь і, побілівши з вра-жіння; подав його Вендергартові. Сей оглянув його на усі боки, поставив під скло і сказав спокійно:

— Є се найбільший діамант з існуючих досі на світі'.

— Так, найбільший — повторив Натан. — Чотири або п'ять разів більший від Ког-і-нора, званого "Горою Світла", гордині англійської королівської скарбівниці, який важить 170 каратів. Два рази так великий, як "Великий Могол" найбільший із звісних досі діамантів, який важить 280 каратів — додав шліф'єр. — Чотири або п'ять разів більший від діаманту російського царя, який важить тільки 93 карати — відозвав ся знова Натан.

— Сім разів або і вісім більший від "Регента" фран-цуського — додав Яків.

— Двадцять до тридцяти разів більший від дрезденського діаманту, який важить 31 каратів — говорив далше Натан, додаючи, що по ошліфованню буде важити біля 400 каратів, а його вартість прямо годі обчислити!

— Чому — спитав Яків, який не горячував ся, як Натан — Ког-і-нор оцінюють на 30 мільйонів франків, "Великий Могол" 12 мільйонів фр., діамант царя 8 мільйонів, а "Регент" 6 мільйонів. Після тої оцінки діамант тієї величини, що сей, повинен бути варта що найменше 100 мільйонів франків.

— О, се залежить ще від його роду й краси, додав Натан з купецькою прозорливістю.

Якщо є чистої води, без зафарбки, то дійсно нема для нього ціни, якщо однак є жовтавий, як всі діаманти Грі-квеленду, то ціна його багато буде меншою. Дійсно, не знаю, яка фарба булаб кориснішою для того великана, чи синя, чи червоная, як

"Великого Могола", чи смарагдова, як дрезденського?

— Ні, ніколи — скоро заперечив старий шліфір. — Я ціню діаманти чисті найвисше. "Ког-і-нор" і "Регент"—се дійсно дорогі камінї, чистої води, без закраски, інші побіч них виглядають, як закрашені камінці.

Кипріян вже більше не слухав.

— Простіть панове, мушу попрощати вас — сказав і, взявши дорогоцінний камінь, побіг до ферми.

Не ковтаючи, відчинив двері гостинної кімнати, а стрівши там Алїсу, не здаючи собі справи з свого посту-пованя, обняв її й поцілував.

— Гей, що се? — кликнув пан Веткінс, який грав в тій самій кімнаті пікета з Ганнібалем Панталяччім.

— Простіть, пане Веткінс — сказав, переляканий своїм вчинком, Кипріян — однак я такий щасливий! Гляньте, що приношу — і кинув на стіл камінь поміж грачів.

Так само, як Натан і Вендергарт, п. Веткінс сейчас догадав ся, про що йде річ.

— Се знайшли ви, ви сами, в вашім закопі? — спитав оживлено.

— Знайшов — ні, тільки сотворив — відповів тріум-фуючим тоном Кипріян.

Так, пане Веткінс, зробив я його, пізнайте тепер могу-чість хемії!

Сміяв ся і стискав руку Алїси, яка, урадувана щастем приятеля, також радісно всміхала ся.

— Вам, тільки вам, панно Алїсо, завдячую се важне відкрите — говорив Кипріян дальше. — Хто се порадив мені звернути ся знов до хемії? хто піддав мені думку твореня діамантів? Так, пане Веткінс, говорю се вам публично, що вашій, гідній подиву, дочці, належить ся ціла заслуга сього відкритя. Колиб не вона, не був би я про його й подумав. —

Пан Веткінс і Панталяччі оглядали мовчки великий камінь.

— Кажете, пане Мере, що ви зробили його — спитав на ново п. Веткінс, в такім случаю є се штучний камінь, безвартнісний?

— Безвартнісний? — крикнув Кипріян. — А помимо сього купець Натан оцінює його на 50 до 100 мілїонів франків.

Помимо, що се є камінь штучний, витворений способом тільки мені звісним, бачите прецінь, що він є при тім правдивий, навіть звичайної поволоки йому не бракує.

— І ви відважили би ся робити більше таких? — спитав Джон Веткінс розгніваний.

— А дійсно, що відважу ся, можу вам їх цілу пригорщу виробити, і то сто, двіста разів більші ще, якщо ви собі сього бажаєте! Можу вам виробити достаточну скіль-кість діамантів до вимощеня вашої тераси, навіть доріг в Гріквеленді! Тільки початок є важкий. Коли удало ся мені зробити перший діамант, слідуєчі не будуть представляти великого труду.

— Якщо так є дійсно — говорив дальше фармер, блідий як крейда — буде се руїною всіх властителів копалень, так моєї, як і інших, в цілім Гріквеленді.

— Певно, хто хотів би порпати ся в глибині землі, щоби найти кілька дрібних камінців, коли можна їх так легко зробити, як бохонець хліба — відповів Кипріян.

— Алеж се подле, негідне! — крикнув фармер. — Якщо се правда, що ви говорите, і якщо тільки ви знаєте сю тайну.... — замовк, позбавлений віддиху.

— Що безосновно не говорю, може пересвідчити вас ся перша проба, яка лежить на столі* перед вами — сказав холодним тоном Кипріян.

— Отже добре — відповів заспокоєний дещо Веткінс— Якщо се правда, так вас повинні, після моєї думки, розстріляти на головній вулиці' табору.

— Така і моя думка — додав Панталаяччі з грізним рухом.

Аліса зблідла.

— Мене розстріляти, тому, що удало ся мені розв'язати задачу, видвигнену хеміками від 50 років? — засміяв ся Кипріян — ну, я вважаю, що се не було би дуже логічне.

— Нема тут з чого сміяти ся — крикнув лютий з гніву фармер. Чи ви подумали о наслідках свого відкриття? О зни-щеню найважнішого промислу в Гріквеленді, о тім, що я через вас дійду до жебрацької торби?

— Признаю ся, що се мені і на думку не прийшло — сказав щиро Кипріян. — Се є зрештою звичайні наслідки поступу в промислі' і науці', а що вас лично торкаєть ся" так будьте супокійні; ви знаєте, що мене приневолило шукати багатства, а що здобуду, се і до вас буде належати.

Джон Веткінс зрозумів нараз, який хосен міг досягнути з винаходу Кипріяна і, не вважаючи на те, що Панталаяччі може подумати про так нечайний зворот, змінив тон своєї мови.

— Подумавши добре — сказав фармер — може і ваша правда. —Знаю вас прецінь яко чесну, гарну людину, яка призадумавшись, не схоче тільки людей вчинити нещасливими. Пощо відкривати публично тайну і тим позбавити себе хісна, чи не краще фабрикувати для себе обмежене число діамантів, або навіть полишити ся при тім одним, який і так вчинить вас найбагатішою людиною в краю. В сей спосіб і вовк буде ситий і ціла коза.

Кипріян не знав на разі', що має зробити, чи визискати свою тайну для власного збогаченя, чи виявити її публично і тим самим за одним ударом знищити всіх копачів Гріквеленду, Бразилії і Індії.

Інженер завагав ся на хвилину; бачив ясно, що коли поступить безкорисно, втратить на віки прихильність фармера, а саме те було спонукою його дослідів.-

Якже болючою була дійсність, супроти гарних його мрій

— Ні, пане Веткінс — сказав повагом — відкрите, dokonane ученим, не є його добром, а добром загалу. Задержати так важний винахід для власної користи, се булоб негідне імени чесного чоловіка! Не зроблю сього, ні, ніколи! Ні,хвилини не зволікати-му з віддачею мого винаходу для публичного ужитку!

Моїм правом є тільки зробити виїмок для моєї віт-чини, Франції. Академія Наук, яка дала мені середники, щоби служити науці, повинна перша бути повідомлена про вислід мого відкриття!

Дякую вам, пане Веткінс, що ви нагадали мені про мій обов'язок, на хвилю призабув

я про нього. Бувайте здорові, пане Веткінс, мріяв я гарно, шкода, що здійснити сеї мрії не можу. — І, не дожидавши аж Алїса здобуде ся на яку відповідь, забрав лежачий на столі діамант, попрощав її і Веткінса чемно і вибіг з кімнати.

Х.

Дікон Веткінс роздудіує.

З розбитим серцем покинув Кипріян ферму; помимо сього рішив ся був поступити так, як се наказував йому обов'язок. Удав ся до Вендерґарта і застав його самого в дома. Натан чим скорше побіг до табору, щоби рознести сю незвичайну новину поміж людей. Здивуване було вели-канське, а збільшило ся ще більше, коли рознесла ся вістка про походжене діаманту.

— Мій дорогий Якове — просив Кипріян шліфіра — будьте так добрі і здійміть поволоку з діаманту, я бажав би пересвідчити ся, що під нею скриваєть ся.

— Дуже радо — сказав старий, беручи камінь від Кипріяна — однак пождіть терпеливо.

Шліфір забрав ся до роботи, а взявши пятикаратовий камінь, також необроблений, всадив його в кліщі і почав сильно терти один о другий. Лекше булоб відбити ударом молотка руду, яка обліпила діамант, однак через г те міг він тріснути. 1

Дві години трівала ся робота, відтак стільки часу пішло на вигладжене стінки, вкінці Яків дріжучою рукою наблизив камінь до вікна.

Діамант був чорний.

— Є се найкращий з дорогих камінїв, які коли небудь відбивали дневне світло — кликнув старий шліфір — а як він буде яснити, коли буде оброблений!

— Може ви тим займете ся? — сказав Кипріян.

— Дійсно се булоб славою, короною мого довгого житя. А може зложите сей діамант в молодші, сильніші руки, чим мої?

— Ні, думаю, що ви найкрасще виконаєте се — сказав Кипріян. — Лишіть у себе камінь, я певний, що сотворите архитвір! г

Старий держав камінь в руці, неначе зажурений тим, що мав зробити.

— Одно тільки мене трівожить — сказав — чи се безпечно буде мати в моїй нужденній хатині такий скарб. Лихих людей в нашій околиці чимало.

— Якщо ви лякаєтесь, так не говоріть про се нікому — сказав Кипріян — я рівнож буду мовчати.

Яків надумував ся.

— Ні, тут не можу — підняти ся тієї роботи, не міг би я спати спокійно одної ночі. Знаючи однак ваше довіре до мене, осмілюсь зробити вам одно предложене: я піду в околицю, де мене не знають, винайму собі кімнатку і там працювати-му в спокою, однак дійсно соромлю ся, подати вам такий проект.

— Вашу тривогу вважаю цілком оправданою, а намір подобаєть ся мені взагалі; отже прошу виконайте його, не тратячи ні хвилини часу.

— Зважте також се, що робота потріває принайменше з місяць, а о пригоду в дорозі* також не тяжко.

— Се дрібниця, якщо ви вважаєте, що се найкращий спосіб, а колиб діамант пропав, також не було би великої шкоди.

Яків Вендергарт глянув здивуваний на інженера. Питав сам себе, чи отта ненадійна нахідка не помішала розуму Кипріяна.

Кипріян зрозумів думку старого і, усміхнувшись, рос-казав йому історію повстання діаманту і додав, що може їх мати, скільки захоче.

Не знати, чи се оповідане пересвідчило цілком шлі-фіра, в кождім случаю постановив сейчас покинути свою хатину.

Сховав до шкіряного мішка потрібні знаряди, замкнув двері і, повісивши картку з написею "В дорозі" за ділом", сховав діамант під камізолю і пустив ся небаром в дорогу.

Кипріян відпровадив його дві милі і пізно в ночі вернув на ферму, думаючи підчас дороги більше про Вет-кінса, чим про dokonane відкритє.

Не доторкнувшись ся вечері, приготованої Матакітом, засїв біля столика, щоби написати звіт до секретаря Академії Наук. Звіт обнимав опис досвіду і дуже вдатне поясненє теорії реакції, при помочі якої dokonala ся кристалізація вугля, завдяки чому повстав сей перший камінь.

Найдивнішим явищем, писав між иншим, є ся обставина, що штучний сей витвір є так подібний до природного, що навіть має руду цілком ідентичну з тією, яку мають діаманти находжені в копальні.

Одного тільки інженер не міг зрозуміти, в який спосіб відлучила ся частина землі* в рурі, щоби утворити рід лушпини, вкриваючої діамант. Однак не тратив надії, що рос-криє сю тайну при дальших досвідах.

До того часу постановив Кипріян ждати з висланем звіту і, написавши адресу, полишив його на столику. Відтак повечеряв трохи і пішов спати. Небаром заснув спокійно.

Не так супокійно спало ся п. Веткісови. Діамант, витворений інженером, не сходил йому з очий. Бачив в думках цілий їх ряд, вартости безконечного числа мілліонів, та що, мілліардів. Якщо винахід Кипріяна псував пляни Панта-ляччія і його товаришів, то о скільки більшою була страта Веткінса! Копальні' свої, безвартістні тепер, міг вправді перемінити на поля, однак кому продасть з них плоди, коли Гріквеленд опустошіє по замкненю головного жерела своїх доходів?

Нї, рішучо треба принайменше поділити ся мілліонами інженера, прецінь має на се знаменитий спосіб. — Дам йому, або принайменше обіцяю руку Алїси, думав старий самолюб, однак чи Алїса знайде щастє в тому, про се цілком не журился. Вислідом тих нічних роздумувань Веткінса була його гостина на слідуєчий день в ранці, в Кипріяна.

— Ну, мій приятелю — відозвав ся жартом — якже спало ся по так важному відкритю?

— О, дуже добре, знаменито — сказав Кипріян.

— Як се, і ви могли спати?

— А щож, як звичайно!

— Се дивно; отже мілліони, які сплили до вас через сю печ, навіть не відобрали вам

сну?

— Ні трохи! Не забувайте, пане Веткінс, що отті мільйони одержав би я тільки тоді, колиб той діамант був твором природи, а не хеміка!

— А так... так — сказав Веткінс. — Чи однак ви є того певні, що моглиб їх більше зробити? Моглиб пору-чити ся за се?

Кипріян завагав ся з відповідно.

— Отже бачите — говорив дальше пан Веткінс — не довіряєте собі, чи і слідуєчі проби удадуть ся! На разі' діамант має величезну вартість, по що отже говорити кождому, що він є штучний?

— Ще раз кажу вам — відповів Кипріян — що так важної наукової тайни не можу задержати при собі...

— Так... так, вже розумію — додав Веткінс — ще повернемо до тої справи, а поки що будьте пересвідчені, що мене і мою дичку невимовно тішить ваше поводженє. Та чи не міг би я ще раз подивитись на сей діамант?

— На жаль не ма його в мене — сказав Кипріян.

— Вже післали ви його до Франції? — крикнув переляканий фармер.

— Ні, ще ні, тільки дав я його Вендергартови до ошліфована, і не знаю куди він його з собою забрав.

— Тому старому дурневи дали ви його? Та се шале-лість, діамант так дорогий?!

— Щож би я з ним зробив? — завважав спокійно Кипріян! — Чи ви думаєте, що на так дорогий діамант знайдеть ся так скоро покупець?

Ся замітка дещо збентежила Веткінса, в кождім случаю був він лихий, що камінь опинив ся в руках Вендер-гартта і що той казав аж місяць ждати на нього.

Мусів однак ждати, але не понехав що дня накидатись із лайкою на старого Бура перед Ганнібалем та купцем Натаном.

Італієць взагалі' сумнівав ся в поворот Вендергартта. Він і Фрідель рішучо впевняли, що проворний старик тому вимовив собі місяць часу, щоби тим свободнійше міг камінь продати цілий або розбитий на части для непізнання.

Помиляли ся однакож ті, що підозрівали чесноту старого шліфіра.

27 дня станув він в кімнаті' Кипріяна і, поставивши деревляну коробку перед ним, сказав супокійно:

— Ось і є камінь!

Кипріян відчинив коробку і замовк ізза здивування. На дні' коробки, виложенім білою ватою, лежав величезний чорний брилянт, в формі дванацятигранного ромбоїда, кидаючи снопи світла; здавало ся, що ціла лябора-торія освітлена його сяйвом.

Сей штучний твір, чорний, незрівнаної прозоросте, викликував великанське, поражаюче вражінє. Було се чудо природи, яке, не вчисляючи цілком його вартість, захоплювало чоловіка своїм незвичайним блеском.

— Є се не тільки найбільший, але і найкращий дорогий камінь на кулі земній — сказав, з батьківською майже печаливістю, старий шліфір, а важить 432 карати; ви можете бути гордим, що за першою пробою сотворили таку чудесну річ.

Кипрія́н на отті похвали не відповів нічого. Вважав він себе тільки за дослідника, якому удав ся цікавий експеримент і був вдоволений, що саме йому повело ся розв'язати загадку, над якою ломило собі голову досі безуспішно тільки учених, працюючих на полі неорганічної хемії. Однак який саме хосен для суспільно́сте з можливно́сте фабрикованя діамантів? Нікого воно не збогатить, а зруйнує тільки робітників, які досі* займали ся тим промислом.

Думка ся блискавкою майнула в мозку інженера в хвилі', коли приглядав ся діамантови. Не сказавши ні слова, взяв коробку і стиснувши приязно руку Вендергарта, пішов найблизшою дорогою до ферми Веткі́нса.

Фармер сидів біля свого бюрка, затрівований вісткою про поворот шлі́фіра. Алі́са даремно старала ся його заспокоїти.

Ледви́що Кипрія́н відчинив двері, Веткі́нс спитав його:

— Ну, щож?

— А щож, чесний Вендерга́рт вернув ся.

— З діамантом?

— Майстерно ошлі́фовани́м, який ще важить 432 каратів.

— Чотириста трийцять два каратів? — ледви видусив з себе Веткі́нс, — а принесли ви його?

— Ось маєте!

Фармер пірвав коробку і, відчинивши її, зацікавив ся, із подиву. Мати в руках бри́лянт такої вартости, так гарної форми, се приводило його до розні́жнення. І були в його очах сльози, коли почав говорити до діаманту, як до живого сотворі́ня.

— О ти гарний, гордий, пишний діаманте! Як чудово виглядаєш. Який ти важкий, скільки за тебе можна дістати гві́ней!... А яка твоя доля, мій ти скарбе?... Чи післати тебе до Льондо́на, щоби тебе подивля́ли? А хто буде там на стільки багати́м, щоби тебе міг купити? Королева навіть не може собі на се позво́лити!.../ Се забрало би її трилітні доходи!... Треба би на се окремого права парла-менту, приказую́чого загальну народну субскрипцію! Ну, будь спо́кійний, так буде, а тоді відпи́чнеш в Товрі, в Льон-доні́, біля Ког-і-нора, який супроти тебе вигляда́ти-ме, як дитина! Якаж може бути твоя ва́ртість, мій скарбе?...

І почав вичисляти. Діамант царя був куплений за мі́ліон франків го́тівки і дожи́зненну ренту в сумі 96 тисяч франків; в та́кім случа́ю за тебе треба би взяти найменше мі́ліон фунтів штерлі́нпв і 500.000 франків ренти.

Нараз перервав те обчислюване, бо инша подроби́ця заняла його увагу.

— Як дума́єте, пане Мере, чи власник сього ка́міня не повинен одержати гідно́сть мера? Кожда заслуга має свого представника в парла́менті, а хіба́нь се чимала заслуга мати та́кий бри́лянт! Глянь-но Алі́со, розкрий добре очі, щоби подивля́ти таке чудо.

По раз перший в житю Алі́са приглядала ся з щирою увагою діамантови.

— Ах, який гарний, блесить, як кусе́нь вугля! Так, т:*м він є в дійсно́сти, однак я́сніє, як горю́чий вуго́ль! — говри́ла панна Веткі́нс, винимаючи діамант з коробки.

Відтак інстинктовним рухом, вродженим молодим дівчатам, підійшла до зеркала,

піднімаючи брильянт над чоло" між ясне волосся.

— Зоря в золотій оправі! — сказав інженер, навпаки свого звичаю, комплімент.

— Ах так, можна назвати його зорею — утішила ся Аліса, плескаючи в долоні.

— Гарно, се буде для него добре ім'я. Чи не є він так чорний, як тутешні' красуні', так блискучий, як зорі південного неба?

— Отже Півдня* — докінчив пан Веткінс, не привязуючи до назви діаманту великого значіння. — Однак будь обережною доню, не кинь його, бо трісне як скло!

— Чи є він дійсно так крихкий — здивувала ся Аліса і кидаючи його до коробки, сказала: — Отже є ти скляною зіркою, тої вартости, що скляний корок.

— Скляний корок — сказав до себе пан Веткінс — ся дівчора нічого не вліє пошанувати.

— Панно Алісо — сказав Кипріян — ви заохотили мене до творення штучних діамантів, вам тільки сей камінь завдячує естуванню. В моїх очах є він тільки забавкою без вартости, якщо отже ваш батько дозволить, я жертвую вам його на пам'ятку спільно проведених днів.

— Що ви говорите? — простогнав Веткінс, не могучи вгамувати радості.

— Панно Алісо — повторив Кипріян — діамант є ваш, є вашою власністю, я дарую вам його.

Місто відповіди, Аліса подала свою руку Кипріянови, яку він щиро стиснув.

XI.

"Зоря Швдня".

Вістка про поворот Якова Вендергарта рознесла ся по околиці. Кождий, цілком природно, був цікавий побачити сей чудесний камінь. Звісно також було, що інженер дарував "Зорю Півдня" Алісі, та що однак її батько вважаєть ся власником діаманту.

Що сей діамант був ділом рук людських, а не чудом природи, знало тільки дуже мале число людей, бо Кипріян не хотів розповсюднювати сеї вістки, по часті із страху перед пімстою копачів, а також передвчасно, заки не пересвідчить ся, чи його досвід удасть ся йому вдруге.

Загальна цікавість була так велика, що цілі громади населення прямували до фарми Веткінса, щоби подивляти славний діамант.

Для вигоди оглядання його, Веткінс поставив його на малій колюмні з білого мармору, стоячій на гзимсі печі, а сам сидів в своєму фотелі проти нього, бережучи й показуючи гостям.

Джеме Гільтон спитав одного дня Веткінса, чи не ляка-єть ся нападу, маючи в дома так дорогий клейнод, чим так налякав його, що фармер досі не успокоїв ся, аж не прибуло 10 полісменів з Капштату до береження ферми.

Наплив цікавих збільшав ся з кождим днем.

Почта й телеграф взяли також участь в розповсюднюванню слави "Зорі Півдня"; подробиці' про неї через Занзібар і Капштат забрили аж у Европу. Рисівники ілюстрованих журналів прибули, щоб її відрисувати, фотографи благали о честь відфотографовання чудового діаманту.

Народня уява також не дармувала. Почали кружляти легенди, після яких чорний сей камінь принесе нещастє властителям. Для заспокоєня загальної цікавості і вкороченя нелюбих собі віщувань, постановив Веткінс видати великий бенкет на честь "Зорі Півдня".

Так сильний є вплив жолудка на людей, що вістка про бенкет змінила в однім дні некорисний настрій цілого населеня Вендергарт-копальні.

Бенкет дійсно був пишний. "Вагон-г о у ай", величезна волова печеня, занимала середину, печені ягнята і всякого рода звірина окружали її, в товаристві цілих гір ярин і овочів.

Численні бочки вина і пива, уставлені довкола салі, доповнювали сей величавий пир.

На колюмні, окруженій вінком горючих свічок, поза плечами Веткінса, "Зоря Півдня" кидала свій чарівний блеск.

Двайцять чотирьох Кафрів, під проводом Матакіта, usługувало біля стола. Бенкетувала ціла ферма, навіть буйволи і пси, навіть струси Аліси підходили до стола, домагаючись огризків.

Аліса сиділа біля батька, заступаючи господиню дому. В душі однак сумувала, тому, що Кипріян відмовив ся взяти участь в бенкеті, не бажаючи перебувати в товаристві Панталяччія і йому подібних. Не прийняв також запросин старий Вендергарт.

Бенкет добігав кінця в доволі гарному порядку, бо присутність Аліси повдержувала навіть найсвобідніших гостей.

Тільки Панталяччі не понехав, після свого звичаю, дошкулювати Матвієви Преторіюсови, лякаючи його, що під столом вибухнуть штучні огні, та що по відході панни Аліси, найбільш грубий з присутних буде приневолений випити дванайцять фляшок джину, або Ідо бенкет закінчить ся загальною бійкою на револьвери.

Удар ножа* о склянку дав знак, що господар хоче говорити.

Пан Веткінс встав, спер руки на стіл і важким вже дещо язиком почав свою бесіду.

Росказавши в кількох словах історію своєї молодості і згадуючи про важку працю, яко піонера, тішив ся, що тепер сидить яко багатий фармер в товаристві 80 приятелів в багатому Гріквеленді. Бажав кождому з них, щоби йому щастило ся та щоби знайшов ще більший камінь від "Зорі Півдня".

Се прецінь можливе! І в тій саме можливості полягає ціла поезія житя копача! Закінчив свою бесіду, гїючи за поведжене Гріквеленду, вдержане високих цін діамантів і за щасливу подорож "Зорі Півдня", яка мала бути висланою через Капштат до Лондона, щоби там чарувати своїм блеском.

По тім закінченю, очі присутних звернули ся однодушно в сторону, де яснів брилянт, так пробіг! Здивуване на лицах присутних було так велике, що Веткінс в тій хвилі" відвернув ся, щоби пізнати причину здивуваня. Глянув на печ і упав зімлілий!

Діамант зник!

Усі кинулись його рятувати, розв'язано йому краватку, бризнено на нього водою і вкінці привернено його до свідомості.

— Мій діамант, де мій діамант? — кричав — хто забрав мені його?!...

Присутні переглянулись поміж собою стрівожені, а офіцер сторожі, який також брав участь в бенькеті, видав приказ обсадити двері в цілім домі.

— Бажаю, щоби всіх зревідовано — запропонував з питомою собі щирістю Тома Стіль.

— Так, так — відозвали ся голоси.

Офіцер поліції подрібно зревідував всіх присутних, так се ні до чого не* довело.

— Ну, тепер полишились тільки usługуючі Кафри — сказав офіцер.

— Так, так, зревідуйте Кафрів — кликнули з усіх сторін. — 'Річ ясна, що се вони зробили.

Нещасні Кафри вийшли з салї ще перед бесідою Веткінса, тепер сиділи вони коло огнища, заїдаючи останки бенькету. Кафри не розуміли о що розходить ся, коли однак почато їх ревідувати, зрозуміли, що річ йде про якийсь діамант, який украдено. І ся ревізія не довела до нічого.

— Злодій мав вже час сховати добичу — завважав один з гостей.

— Дійсно — відповів офіцер — є тільки один спосіб віднайти злодія — а саме треба привести ворожбита!

— Якщо позволите, я займу ся тим — сказав Матакіт. Згоджено ся на се і присутні окружили ворожбита

і Кафрів.

Матакіт приніс вязку трощі, потяв її на рівні кусні, довгі на 12 ст. і даючи кождому з Кафрів один, полишив собі один й сказав:

— Розійдїть ся тепер на чверть години, а хто допустив ся крадіжи брилянта, того троща за сей час виросте на широкість трьох пальців.

Кафри розійшли ся, немило діткнеш сею мовою; знали вони, що" найменше підозріне вистарчить, щоби при-ступлено сейчас до виконання кари.

— Злодій буде берегти ся вернути — сказав хтось з присутніх.

— Ба, буде дотепнійший від Матакіта і скоротить на широкість трьох пальців свою трощу — жартував другий.

— Може саме і сього дожидає ворожбит, щоби тим вкороченем злодій сам видав себе!

На даний знак зійшли ся Кафри. Матакіт взяв від них трощу і звязав її разом. Була однакової довготи. Отже його родимці' були невинуваті. Нараз прийшла йому думка пересвідчити ся, чи кожда тростина має ще свою довготу 12 ст. На велике зачудоване, всі' були коротші о ширину трьох пальців!

Бідняги хотіли в сей спосіб забезпечити себе перед силою чарів, яким вірили свято.

Загальний сміх товаришив неожиданому вислідови чарів. Матакіт глибоко був засоромлений, що спосіб, якого вживав з таким успіхом в своїм "краалю", тут, супроти цивілізованих людей, до нічого не здав ся.

— Пане Веткінс — сказав офіцер, вернувши до кімнати, в якій фармер сидів в роспуці — може завтрішній день буде кращий для нас. А може визначите нагороду за

спіймане злодія!

— Думаю, що злодієм є сей — кликнув Панталяччі — який підняв ся~ролі судді4 над своїми товаришами.

— Як ви се розумієте? — спитав офіцир.

— А ну, сей Матакіт, беручи на себе ролю ворожбита, може хотів в сей спосіб відвернути підозріне від себе.

Серед загального гамору не звернено уваги, що Матакіт стояв у кутку салі, а почувши кинене на него підозріне, висунув ся скоро в сторону своєї хатини.

— Так — повторив Неаполітанець — Матакіт належав до прислуги біля стола, а з него добре з'являється! Не знаю, чого пан Мере так з ним возить ся!

— Матакіт є чесний — вставилась за слугою приятеля Алїса.

— Звідки ти можеш се знати? — спитав батько. — Хто знає, чи не він витягнув руку по "Зорю Півдня"!

— Можемо про се сейчас пересвідчитись — сказав офіцир — мабуть він находить ся недалеко відсіля. А колиб найдено у него діамант, так дістане тільки різок, скільки він важить, а якщо при 432-ім ударі буде ще жити, так піде на шибеницю.

Панна Алїса здригнулась. Окружаючі її на пів дикі люди тішились голосно з тієї обіцянки офіцира. В який спосіб повздержати сю дич?

Незабаром п. Веткінс і його гості станули перед хатиною Матакіта. Двері були незачинені, Матакіта однак не було і глядано його даремно цілу ніч.

Слідуючого ранку також не найдено його і можна було припускати, що покинув Вендергарт-копальню.

Дриготованя до погоні*.

Коли Кипріян довідав ся про те, що підозріне о крадіж діаманту упало на Матакіта, старав ся уневиннити свого слугу. Думав, що радше підозрівати треба о сей злочин Ганнібаля Панталяччі, Фріделя або Натана. Нагадуючи собі однак часті крадіжки різних дрібниць, які поповняв Матакіт і даремні заходи, щоби відзвичаїти його від сього, дійшов до пересвідчення, що вдача Кафра перемогла силу волі молодого хлопця. Було також правдою, що Матакіт находив ся в салі тоді, коли діамант пропав, вкінці його утеча і забране з дому деяких дрібниць, як мішка з одіжю та знарядями, могли тільки свідчити на його некористь. Надія інжинера, що Матакіт може ще верне, не сповнилась і в полудне пішов він на ферму Веткінса. Застав там,, крім Веткінса, Джемса Гільтона і Фріделя, які нараджували ся над способом відзискання діаманту.

З приходом Кипріяна ввійшла до кімнати Алїса.

— Мусимо здогонити сього проклятого Матакіта — кликнув Веткінс — а якщо не найдемо при нїм діаманту,. так я скажу йому розпороти живіт, бо може проковтнув його.

— Алеж, пане Веткінс, не будьте такі сердиті — старав ся успокоїти його Кипріян — щооби проковтнути такий великий камінь, мусів би мати струсиний жолудок!

— Поміж жолудком Кафра, а струса нема великої" ріжниць. Взагалі дивно мені, як ви можете жартувати в такій хвилі'!,

— Я не жартую, тільки кажу, що мене більше журить поступоване' Матакіта, чим його утеча!

Всі* присутні глянули на Кипріяна, як на божевільного.

— А так — додав спокійно Кипріян — не забувайте панове, що коли зробив я один камінь, можу сю втрату направити і зробити другий?

— Пане інженер — сказав Ганнібаль Панталяччі грізним тоном — раджу вам не повторювати своїх експері-ментів, як для добра Гріквеленду, так і для вашого.

— Мій пане — відповів Кипріян — не маю наміру питати вас о раду і дозвіл.

— Ах, дайте спокій суперечці", не час на се — кликнув Веткінс. — Признайте ся пане Мере, що не можете заручити, що вдасть ся вам зробити діамант тієї самої величини, краски і форми, припустивши навіть, що щасливим случаем і другий досвід удасть ся.

Слова п. Веткінса були доволі" влучні. Без сумніву досвід опертий-був на основах новочасної хемії, однак виринало питане, о скільки случай не причинив ся до так гарного висліду. Абсолютної певности що до нової удачі проби — не міг мати.

В таких обставинах відшукане злодія ставало ділом не терплячим проволоки.

— Не відкрито ніяких слідів Матакіта? — спитав Веткінс.

— Ніяких — відповів.

— Чи перешукано табор, околицю?

— Дуже точно — впевняв Фрідель. — Злодій мабуть вже в ночі утік, а куди, сього рішучо не можна сказати.

— Чи офіцер поліції перешукав його хатину? — питає дальше фармер.

— Так, однак ніякого сліду не найшов.

— Ах — кликнув Веткінс — я дав би 500, навіть 1000 фунтів штерлінгів, колиб його спіймано!

— Розумію се — сказав Панталяччі — однак сумні-ваю ся, чи коли побачите діамант, або сього, що його украв!

— А се чому?

• — Бо Матакіт не буде так дурний, щоби задержувати "ся по дорозі". Спрямує він свою утечу крізь Лімпопо, в пустиню, до Замбезі або озера Танганіка, а може до Бушменів утіче!

Чи проворний Італієць говорив се, що думав, чи може бажав інших знеохотити до погоні за Матакітом, щоби самому підприняти сю виправу?

Думка ся насунула ся Кипріянови, коли прислухував ся мові Панталяччія.

Фармер не належав однак до людей яких можна скоро знеохотити.

Нетерпляче споглядав він крізь вікно на зелені береги Ваалю, як би надіяв ся побачити біглеця на побережу.

— Ні — кликнув — так легко не покину ся погоні*! Мушу відзискати брилянт! Мушу того злодія спіймати! Ах, колиб мене тільки не мучив гостець, скоро би я вчинив се!

— Таточку, заспокійте ся — сказала Алїса.

— Ну, хтож підніметь ся погоні"? — спитав Веткінс, глянувши довкола. — Хто має

охоту пустити ся за Кафром? Нагорода буде варта труду, даю на се слово!

Не одержавши ніякої відповіді, говорив даліше:

— Мої панове, є вас тут чотирьох, що стараєтесь

О руку моєї дочки; отже хто спіймає злодія з діамантом —• слово чести даю, тому віддам дочку.

— Згода! кликнув Джеме Гільтон.

Я належу до виправи — сказав Фрідель. — Хто не хотів би здобути такої нагороди? — додав із злостним усміхом Панталіяччі.

Аліса здригнулася з обурення і сорому на слова батька

І ледви встигла повздержати себе від плачу.

— Панно Веткінс — сказав до неї тихо Кипріян — я взяв би дуже радо участь в виправі, однак чи позволите ви мені на се?

— Позволю, разом із найширішим бажанням успіху,, пане; Кипріян — відповіла Аліса.

— В такому случаю піду хочби на кінець світа! — кликнув Кипріян, звернувши ся до п. Веткінса.

— Ну, дожидають нас чималі труди — заважав Пан-таліяччі — сей Матакіт скаже нам добре бігати. Він мабуть завтра опинить ся вже в Почфстрімі і недалеких горах, заки ми вийдемо з дому.

— Хто перешкодить вам ще сьогодні виправитись в дорогу? — заважав Кипріян.

— Вам ніхто, якщо вам так спішить ся.

— Що торкаєть ся мене, так не думаю виправляти ся без доброго воза, припасу поживи, кільканайцяти буйволів і двох верхових коний. А се всьо знайдемо аж в Почфстрімі.

Чи Ганнібаль говорив серіозно, чи може бажав відлучити ся від інших, годі було знати.

Однак мав дещо рації; без транспортних звірят і поживи, булоб нерозумно запускати ся в північну сторону Гріквеленду.

Ціна воза і буйволів виносила принайменше вісім до десяти тисяч франків; знав про се Кипріян, а в него було тільки всього чотири тисячі.

— Маю думку — кликнув нараз Тома Стіль — чому не маємо відбути тої виправи спільно; кошт значно зменшить ся; а цілє буде так само для кожного приступна.

— Се добре сказано — заважав Фрідель.

— І я годжу ся на се, — не вагаючись, сказав Кипріян.

— Добре — сказав останній Панталіяччі — однак під услівем, що можемо розлучити ся, на случай, колиб хто бажав собі спіймати Матакіта на свою руку.

— Згода і на се — відповів Гільтон. — Купуємо на спільний кошт віз, буйволи і поживу, а кождий може розлучити ся, якщо прийде рішуча хвиля.

— Колиж виправляєте ся, панове? — спитав Веткінс, якому ся виправа давала надію відзискати діамант.

— Завтра омнібусом. до Почфстріму — відповів Фрі-дель — иншого способу нема,

щоби там дістатись.

— Пристаємо!

Підчас тієї розмови Алїса відвела на бік Кипріяна і спитала його, чи він справді думає, що Матакіт є винуватий ?

— Панно Алїсо — відповів ,інженер — мушу признати ся, що усьо говорить проти нього, здасть ся менї однак, що і Італієць в тій справі відиграє якусь ролю. Що се за лице лиходія! І такого чоловіка мати суперником! Так щож робити; добре, що буде можна його трохи пильнувати, гірше булоб, колиб починав на свою руку!

Незабаром уся чвірка попрощала пана Веткінса і його дочку. Пращанє було коротке і щире. Позірна згода лучила тих суперників, які разом мали виправитись, а в душі один другого посилав до чорта. Вернувши домів, застав Кипріян на порозі сидячих Бардіка і Лїї.

Бардік від часу прийнятя до служби, показував себе дуже прихильним для свого пана.

Коли їм Кипріян сказав про свою постанову, Бардік і Лїї відозвали ся рівночасно:

— Візьміть нас, ми дуже прохаємо!

— Вас взяти, пощо?

— Щоби приготовляти вам каву і обід — відповів Бардік — удержувати біле в порядку — відозвав ся Лїї. — І щоби берегти вас від злочинців — закінчили разом.

— Добре, візьму вас, коли так хочете — сказав Кипріян, тронутий їх привязанєм.

Слідуючого ранку удав ся Кипріян разом із своїми слугами до табору в Вендергарт, щоби занята місце в омнібусі, який ішов до Почфстрому.

Минаючи ферму Веткінса, сплячу о тій порі, здавало ся йому, що ізза занавісів одного вікна доглянув стать дівчини, посилаючої йому останнє пращанє.

Крізь Трансва/їь.

В Почфстромі дізнали ся наші подорожні, що молодий Кафр, якого вигляд годив ся цілком з Матакітом, перейшов вчера через місто.

Вістку сю вважали вони доброю ворожбою, однак мета подорожі віддаляла ся від них, бо дізнали ся рівночасно, що Матакіт купив собі двоколісний візок, тягнений струсом, а звісно їм було, що се найскорійший і найвитре-валїйший запряг в Гріквеленді. Приспособленє струсів до уживаня їх до їзди є доволї важке і другого такого запрягу в Почфстромі годї було дістати.

Супроти так догідних условию утечі Матакіта, належало не тратити ні хвилини часу і безпроволочно пустити ся в погоню.

Можна було також числити, що сила струса вичерпа-єть ся і Матакіт буде приневолений частїйше спочивати, а тоді віддалене поміж ним а чотирма суперниками зменшить ся. Остаточнo числили на спїмане його біля мети його подорожі.

Кипріян незабаром пересвідчив ся, що добре вчинив, забираючи з собою Лїя і Бардіка. Показало ся, що знане висшої математики дуже мало може йому придати ся в подорожі крізь степи, а ніяка книжкова наука не заступить досвіду такої дитини степу, якою був Бардік.

Джеме Гільтон заняв ся купном воза, буйволів і поживи для всіх; кождий з них, крім сього, закупив річи потрібні для власного вжитку.

Кипріян вибирав на борзї коня і готовий вже був заплатити за трилітного коня, якого вигляд подобав ся йому, коли Бардік потягнув його за рукав, питаючи пошепки:

— Хочете сього коня купити ?

— А так, є він найкращий і найдешевший, якого бачив я на торзі'.

— Не беріть його, сей кінь не видержить вісьмох днів подорожі степом, бо вщ не "солений".

— Що? Не "солений"? Хочеш, щоб я купив вудженого коня?

— Ні, не "солений" значить, що він не перебув степової хвороби.

— Ах так, якаж се хвороба?

— Є се кашель разом з горячкою. Кінь, який раз перебув сю хворобу, вже її не дістане і легко його можна пізнати. Такого треба нам купити. — Кипріян послухав сеї ради і при помочі місцевого ветеринаря купив сивого коня, не дуже гарного на вигляд, однак витревалого, як його впевняли. Що був він "солений", се легко можна було пізнати по вистаючих ребрах і вилялялім хвості*. Називав ся він Темпляр.

Бардік був вдоволений з того купна. Він і Лі мали повозити буйволами, отже Кипріян не купував для них коний; дуже був з сього вдоволений, бо вже не багато* гроший полишило ся йому.

Вибір збруї був також важний. Кипріян купив стрільбу системи "Martin i Henry" і карабін "Rcminington", уживані, однак в добрім стані*. Дуже здивував ся, коли Лі звернув його увагу, що крім пороху і куль, добре булоб також мати припас експльодуючих куль. Двіста штук не вважав за багато на таку подорож, де нераз треба буде стрічати ся з дикими звірятами. Треба отже було купити два револьвери до тих куль, добрий ловецький ніж, який майже пять літ дожидав купця, лежачи на виставі торговця збруєю в Почфстромі.

Лі впевняв Кипріяна, що саме той ніж буде найпожи-точн'їйшим в дорозі' і чистота, з якою удержував широке а коротке вістре доказувала, що знав обходити ся з білою збруєю так, як всі' майже Китайці'.

Забрав також Лі свій славний червоний куферок. Крім великого числа ріжних скриньок, переховував він в ньому 60 метрів тонкого та сильного шнурка.

В протягу кількох годин всі покупки були полагоджені.

Непромокаючі пледи, вовняні верети, кухонна посуда, велика скількість поживи в добре замкнених пушках, ярма, ланцюхи і упряж на зміну та багато інших річий виповняло задню часть воза, а передня, вистелена соломою, була призначена для Кипріяма і його товаришів.

Гільтон гордий був з свого знання звичаїв степового життя і розказував про них подробиці', що знова гнівало Панталяччія.

— По що ви ознайомлюєте Француза з тими подробицями? — спитав на боці Гільтона. — Чи вам так дуже залежить на тім, щоби він здобув нагороду? Я не вчив би його!

Гільтон глянув здивовано на Неаполітанця.

— А дійсно, ваша правда, мені не прийшло би було се на думку.

Кипріян знова розказував Фріделеві про се, що дізнав ся о конях та краю, однак сей не вважав на його оповідане. Був він тоді' занятий виробом вудок і доказував, що треба буде ловити рибу на їжу, коли звірина проїсть ся.

По скінченню приготовань пустили ся сейчас в дорогу. Дванайцять червонавих і чорних буйволів" тягнуло великий віз, а Бардік з високого сидження з радістю кермував ними, помагаючи собі довгим батоном. За возом їхали в ряді' кінно чотири їздці, часом тільки віддаляючись для заполювання куропатви.

В тім порядку, крізь довгий ряд днів посувала ся мала каравана. По короткій нараді' рішено обібрати дорогу в напрямі Лімпопо. "

Край Трансвалю, через який йшла дорога, обнімає 30 мільонів гектарів простору поміж ріками Вааль і Лімпопо, на захід граничить з Дракенбергом, англійською кольонією Наталь, краєм Зулів і португальськими посіlostями.

Населене становлять виключно Бури, давні мешканці' Рога Доброї. Надії, які осіли тут перед 20 роками і тепер число їх доходить до 100.000. Є се закутина найкраща в Африці', урожайна і здорова, а поклади золота, недавно відкриті, причинили ся до розбудження жадоби Англіїців забрати собі сей край, чого й доконали 1877 р. Однак безнастанні повстання Бурів і їхня завзята боротьба о независимість, роблять панованє Англії в тім краю непевним.

Під зглядом географічним край сей ділить ся на три часті: Гудж-Фельд, Банкен — Фельд і Буш — Фельд. Гудж-Фельд, гористий, лежить на півдні', тут знаходять ся також поклади золота, клімат має сухий і холодний; Банкен-Фельд є рільничим краєм. Має гарне підсонє, численні ріки, долини затінені деревами, о вічно зеленому листю; мешкає тут найчисленнійша кольонія голяндських емігрантів. Буш-Фельд, рівнина, що простягаєть ся на північ аж до берегів Лімпопо, на заході' граничить з краєм Кафрів. Богато тут всякої звірини і сюди заходять на лови фахові мисливі та аматори.

З Почфстрому, який лежить в Банкен-Фельді, подорожні наші удали ся в півперек рівнини, щоби дійти до берега ріки Лімпопо.

Ся перша частина подорожі була найлекшою до перебутия; край досить цивілізований, а полюванє постачало доволі' поживи. Дикі качки і куропатви находжено на кож-дім кроці*. Ночі перебувано звичайно на фермах, яких властителі', відрізані від світа, раді були дуже подорожним.

Гостинні, приязні і безкорисні були всюди Бури. Після прийнятого тут звичаю, жертвовано їм звичайно заплату за нічліг, якої стало відмовляти ся, приймаючи тільки який небудь дарунок, як батіг, порох і т. п. За се заосмотрювали ще подорожних в муку, помаранчі та варення з брескв. Чесні ті люди живуть на своїх широких рівнинах з патріярхальною простотою. Численні стада прокормлюють їх без великого труда, урожайні поля, які управляють при помочи Кафрів і Готтентотів, постачають їм при невеликім заході' стирти збіжа і ярин.

Доми є з глини, вкриті солом'яними дахами, обстанову творять звичайні деревляні

столи і стілці. Старші сплять на ліжках а діти на овечих шкірах на землі*. Однак і штука найшла тут свій куток. Бури є дуже музикальні, кождий з них грає на флеті або скрипці*. Ще з більшою охотою віддають ся танцям. Нема для них перешкоди, ні умученя, коли розходить ся о сю улюблену забаву, так, що сходять ся з округи 20 миль на забаву з танцями. Дівчата, виховані в суворих звичаях, носять голяндський стрій і є дуже гарні. Скоро виходять заміж, одержуючи в посагу кілька-найцять волів або кіз, віз і т. п. достатки. До мужа належить збудоване дому і викорчоване кілька моргів землі і в той спосіб є вже заведене нове хазяйство.

Бури живуть дуже довго і ніде в світі' не стрічаєть ся тільки столітніх старців, як тут.

Подорож йшла дуже добре, по добрих слідах, бо на фермах сповіщувано їх, що Матакіт, везений струсом, переїзджав перед кількома днями.

Дігнати його, уявляло ся нашим подорожним, була тільки питанєм часу і не турбуючись багато про се, кожен віддавав ся любому собі занятю.

Інжінер збирав прібки каміня, Фрідель ростини і бавив ся в ботаніка. Панталаччі жартував і насміхав ся з Бардіка і Лія. Гільтон підняв ся заосмотрюваня кухні* в свіжу звірину і кожного дня приносив куропатви, перепелиці', а часом навіть і антілопу.

В той спосіб доїхали до Буш-Фельд. Ферми стрічали ся щораз рідше і вигляд цілого краю ставав більше дикий. Край Буш-фельд називають також Ліон-Фельд, ізза великої скількості левів, які там лучають ся. Не бачучи їх однак через перші чотири дні подорожі, Кипріян жартував з тої назви.

— Назва ся сталась вже традиційною; льви забрали ся вже мабуть у пустиню — завважав одного дня в розмові з Гільтоном.

— Думаєте, що тут нема вже левів? — відповів той.

— Се доказує, що не вмієте їх розпізнати.

— Що за думка! Льва серед рівнини розпізнати? — засміяв ся Кипріян.

— Ну, я закладаю ся о 10 фунтів, що заки мине година, покажу вам одного, якого ви не запримітите.

— Я взагалі" не закладаю ся, однак втішу ся, якщо справді' побачу льва.

їхали дальше, призабувши про сю розмову, коли по двайцяти хвилях Гільтон кликнув нараз:

— Мої панове, зверніть увагу на се велике муравлище, що знімаєть ся там на право!

— Також знали ви, що показати! — сказав Фрідель

— таж вже від трьох днів стрічаємо їх на кождім кроці.

Дійсно Буш-Фельд є засіяний муравлищами, будованими з жовтої глини, заселеними міліонами великих мурашок. Є се майже одинокі точки, на яких спиняєть ся око на тій пустій площині*.

Гільтон сміяв ся тихо.

— Пане Мере, підженіть коня і пригляньте ся близше сьому муравлищу, а побачите щось цікавого, ручу за се! Тільки не приближайте ся надто, бо може бути лихо!

Кипріян підогнав коня і поїхав до муравлища, яке вказував Гільтон.

— Там гпїздить ся родина лївів — сказав сей останній, по від'їзді Кипріяна. — Міг би я не знати о що заложити ся, що сей горбок не є муравлищем.

— Рег Нассо! — А то зажартували ви з нього — сміяв ся Панталяччі. — Француз наїсть ся доброго страху.

Та Італієць помиляв ся, Кипріян не був трусом.

Двіста кроків перед горбком розпізнав вже, яке се страшне муравлище. Находив ся там величезний лев, львиця і троє малих лвятток, які лежали на землі* і спали спокійно на сонці, як котенята.

Удари копит Темпляра збудили льва. Підняв голову і позіхнув, показуючи при тім два ряди страшних зубів і пащу, в якій моглаб сховати ся десятилітня дитина. На щастє, звірина мабуть не була голодна, бо, не ворухнувшись, гляділа байдужно на їздця, який наблизив ся до неї на двіста кроків.

Кипріян поклав руку на язичку стрільби і ждав три хвилини, що його ексцеленція лев рішить. Пересвідчивши ся, що він не має лихих намірів, інжінер постановив не нарушувати супокою сеї шановної родини і, звернувши коня, вернув скоро до товаришів.

Вони поневолі мусїли подивляти відвагу і холоднокровність Француза, отже й прийняли його голосним окликом признання.

— Був би я програв заклад, пане Гільтон — сказав Кипріян.

Того вечера доїхали до берегів Лїмпопо і розложили ся там табором.

Помимо перестороги Гільтона, Фрідель впер ся наловити миску риб на вечерю.

— Не робіть сього, впевняю вас, що в Буш-Фельд не здорово є перебувати над берегом ріки, анї...

— Е що там, я вже не раз бачив таких смільчаків — перебив йому Німець з впертістю, питомою його расі*.

— Ого, а щож в тім може бути лихого — сказав Панталяччі — чи полюючи на дикі качки, не стояв я годинами в воді?

— Се не те саме — відповів Гільтон.

— Ах, се всьо одно — впевняв Італієць — а ти, дорогий Гільтон, краще заняв би ся принесенєм пушки з сиром до мого макарану, як відмовою товариша від ловлі* риб; буде се красна вечеря для нас.

Не думаючи богато, пішов Фрідель на ловлю і вернув доперва вечером до табору.

Впертий рибалка їв вечерю з добрим апетитом, однак в ночі напала його сильна дрозь. Над ранком, коли товариство збирало ся до дальшої дороги, мав таку сильну горячку, що не міг стати на коня. Казав положити себе на соломі, якою було вистелене нутро воза і просив, щоби не переривати подорожі.

Сповнено його бажанє. В полудне попав в горячку й говорив без звязи, а о 3-ій з півдня закінчив житє.

Помер на пропасницю.

З огляду на сю ненадійну смерть, Кипріян не міг відогнати ся від думки, що се Панталяччі причинив ся до неї своїми радами.

— А бачите, що моя була правда, коли говорив я, що нездорово є ловити риби вечером — сказав з фільозо-фічним спокоєм Гільтон.

Зроблено короткий перестанок, щоби похоронити товариша. Був се вправді соперник, ворог майже, однак Кипріян дуже був зворушений тими похоронами в пустині'. Думалось йому, що колиб йому лучила ся така пригода, то похоронять його серед тих пісків і ані сльози рідні, ані жаль приятеля не товаришити-ме йому на тій останній дорозі. Слідуючого дня і кінь Фріделя, який йшов привязаний до воза, дістав також пропасниці і згинув. Не довго отже бідна звірина пережила свого пана.

XIV.

fia північ від /іі/ипопо.

Три дні даремно глядали наші подорожні броду, щоби переправити ся через ріку. Кафри, які волочили ся в тих сторонах, підняли ся їх перепровадити. Кафри в тих сторонах, яких пануюче тут племя Бечуанів приневолює до рабської праці без ніякої заплати, є страшними бідолахами; до сього обходять ся з ними суворо і заказують під карою смерти їсти мясо. Якщо Макалякка (так їх називають) стріне звірину, так вільно йому вбити її, під услівем, що принесе її своєму панови, який за се жертвує йому внутренности, як європейський стрілець своїй собаці'.

Макалякка отже не має ніякої власносте, ані хати, ані навіть фляшки зробленої з дині*. Ходить по світі без одежі, обперезаний тільки буйволовими кишками, в яких носить запас води і які виглядають як ковбаси.

Завдяки купецькому хистови, Бардік скоро дізнав ся, що Макалякки, помимо свого убожества,* мають кілька стру-синих пер; предложив їм отже відкупити їх у них. Згодили ся сейчас, обіцяючи принести вечером.

— А є в тебе гроші? — спитав Кипріян Бардіка. Бардік засміяв ся і показав кільканайцять мідяних гузи-

ків, яких назбирав, працюючи в копальні*.

— Таж се не гроші, як же ти можеш так ошукувати тих бідолах? — гнівав ся на него інжінер.

Бардік не міг зрозуміти, чому його намір мав бути нечесний.

Якщо Макалякки візьмуть його гузики за свої пера, так щож в сїм лихого? Прецінь пера нічого їх не коштують, бо їх знайшли, навіть не вільно їм їх мати. А гузик є пожиточнійший від пера. Чому така заміна зборонена?

Така льогіка була доволі' дивна. Однак Кипріян, пересвідчивши ся, що півдикий слуга не розуміє неморальности свого пляну, дав йому спокій.

Вечером, при блеску вогню, інтерес полагоджено. Макалякки, лякаючись, щоби їх не ошукано, принесли коші з кукурудзою і підпалили їх, так, що вогонь освічував цілий табір. Відтак вийняли сховані струсиш пера і почали оглядати гузики Бардіка.

Торг був довгий і голосний. Дикуни підняли вереск, а лица їх загорілись із зворушення. Нараз гамір задих. Високий Негр, одягнений в червоний плащ з бавовняної матерії {звичайна відзнака начальників племені), вийшов з корчів прямо на торгуючих ся.

Сильними ударами бука почав обкладати спійманих на горячій вчинку Макалякків.

— Льопепе!... Льопепе!... — кричали нещасні чорні, втікаючи, як стадо шурів, на всі сторони.

Відділ чорних вояків, вийшовши з засідки, заступив їм дорогу.

Льопепе приказав сейчас віддати собі гузики і оглянувши їх при світлі", сховав до шкіряної торби. Вілтак звернув ся до Бардіка, відобрав в него пера і сховав також.

Білі видці заховували ся спокійно, не знаючи, що зробити, коли Льопепе перервав немилу ситуацію, наближаючись до них і проголошуючи довгу промову, з якої не розуміли ні слова.

Тільки Гільтон, який розумів кілька слів з мови Бечу-анів, зрозумів її зміст. Начальник жалів ся, що дозволили Бардікови торгувати з його підданими. Товари заборані вважав він контрабандою і питав, що має з ними зробити.

Панталаяччі хотів їх полишити йому, однак Гільтон і Кипріян лякали ся, що коли відразу покажуть ся так уступ: чивим, начальник підозрівати ме їх о тривогу і стане ся вимагаючим. Сказали отже, що гузики може задержати, а пера віддати.

• Льопепе вагав ся, однак блискучі в темноті' дула стрільби і револьверів заімпонували йому і радили уступити. Отже звернув пера.

Від сеї хвилі' інтелігентний сей дикий ватажок зробив ся дуже приязним, сів біля вогню, виняв табакерку і почаствував табакою Європейців, а також Лія і Бардіка. Склянка горівки, якою почаствував його Неаполітанець, викликала

• в нього добрий гумор і, коли по годині' мовчанки прашав ся, запросив усіх в гостину до свого "краалю".

По його відході' усі" пішли спочивати, тільки Кипріян, завинувши ся в— коц, вдивляв ся в зоряне небо. Інженер думав про свою рідню, що не передчувала, які пригоди загнали його в африканські пустині*. Думав також про Ал'їсу, яка може також в тій хвилині' споглядає на зорі. Думав так солодко, а цілковита тишина на рівнині" додавала поезії його мріям.

Нараз долинув до нього дивний шелест і несупокій в огорожі буйволів.

Не надумуючись довго, взяв лежачий біля його батіг і пішов до буйволів.

Не помиляв ся; якесь чуже звіря збудило їх зі сну. На пів розміряний ще, ударив батогом по голові звірюку. У відповідь відозвав ся страшний рик. Був се лев, а Кипріян ударив його, неначе звичайного крілика.

Ледвищо вспів інженер вийняти револьвер, який носив за поясом і відскочити на бік, коли звір кинув ся на нього. Сильні кігті рванули його за рамя і звалив ся він разом з львом на пісок. Роздав ся вистріл; король пустині', в передсмертних судорогах кидав ся ще по землі, аж в кінці простягнув ся, не ворухаючись. Кипріян, не тратячи відваги, другою, свобідною рукою, приложив револьвер до самого уха льва і вистрілом убив його на місци. Збуджені вистрілами, надбігли товариші Кипріяна і увільнили його з лежачого на нім льва. Рани його були не грізні. Лі обв'язав їх йому полотном, намоченим в горівці. Перенесено його на віз і Бардік станув на сторожі до кінця ночі. Ледви що засвітало, коли відозвав ся голос Гільтона, взиваючий ратунку. Якесь нове

нещастє! Гільтон лежав майже убраний на возї і, уриваним з тривоги голосом, говорив, не ворухаючись навіть.

— Гадюка обвинула ся о моє праве коліно під штанами ; пробіг, не говоріть голосно, бо вкусить мене. Поста-райте ся щось зробити, щоби мене врятувати.

Очі його розширили ся з тривоги, а лице вкрило ся смертною блідістю.

Довкола правого коліна дійсно можна було завважати як одіж надула ся. Положене було грізне. Гільтон казав, що за першим рухом гадюка може його вкусити.

В тому замішаню і загальній тривозі Бардік підняв ся врятувати Гільтона від гадюки. Сейчас взяв ловецький ніж свого пана, підійшов тихо до Гільтона і кілька хвилин оглядав положене гадюки. Розумієть ся шукав її голови. Нараз випрямив ся і сильним ударом вбив сталь в коліно Гільтона.

— Можете стрясти гадюку, вже не живе — сказав Бардік, показуючи в усміху білі зуби.

Гільтон послухав байдужно і потряс ногою; гадюка упала на землю.

Була се чорна змия, ледви що на сантиметер широка,, однак її найменше укушене було смертне.

Молодий Кафр незвичайно зручно відтяв її голову.

Одіж Гільтона була ледви що пробита, тіла ніж не торкнув ся.

Кипріян був дуже обурений на Гільтона, який не вважав за відповідне подякувати своєму спасителеви. Здавало ся йому мабуть звичайною річю, що Кафр врятував його від неминучої смерти.

— Ваш ніж має дійсно знамените вістре — завважав тільки Гільтон, підчас коли Бардік був зайнятий чище-нем ножа.

Сніданє затерло дещо вражіння тієї, повної пригод, ночі. Складало ся воно вправді тільки з одного струенного яйця, смаженого на маслі, однак вистарчило цілком для п'ятих людей.

Легка горячка дошкулювала вправді Кипріянови в наслідок ран, які завдали йому кігті льва, однак напер ся піти в гостину разом з товаришами до Льопепа. Табор полишено на опіку Лія і Барджа, яким поручено також зняти шкіру з льва. Незабаром подорожні виїхали кінно в гостину до Льопепа.

Бечуанець дожидав гостей, окружений своєю гвардією, при вході до-"краалю", .За ним стояли в двох рядах жінки і діти, дивлячись цікаво на прихожих.

Загальний вигляд "краалю" був досить нужденний, помимо доброї будови півокруглих хат. Хата Льопепа була значно більша від інших, в середині' виложена була соло-мяними матами. Тут Льопепа завів своїх гостей, показав їм три деревляні стілці і усїв сам, підчас коли його войовники устали ся в півколесо за ним.

По привитаню господар почаствував гостей склянкою напою, діткнувши ся її попередно устами, щоби пересвідчити гостей, що напитек не є затроєний. По так приязних запросинах треба було пити се пиво, бечуанського виробу, хоч було відражаюче.

Панталяччі кривив ся за кожним разом, як перехиляв чарку, впевняючи, що

склянка "Lacrimae Christi"¹⁾ краще смакувала би йому. Відтак прийшла черга на діла. Льопепе дуже бажав набути стрільбу; жертвував за неї доброго коня і 150 фунтів слоневої кости. Помимо щирої охоти, не можна було сповнити його бажання, бо кольоніяльні закони, строго збороняють продавати пальну зброю Кафрам. Виїмково дозволення може уділити губернатор. На потіху жертвовано господареві флянелеву сорочку, сталевий ланцюшок і фляшку рому. Були се багаті дарунки для чорного і він голосно виявляв своє вдоволене з одержаних дарів.

Радо також служив їм своїми поясненнями, яких, за посередництвом Гільтона, від нього жадано.

Дізнали ся отже, що молодий Кафр, подібний з опису до Матакіта, переходив "крааль" перед п'яти днями. Шукав він броду через Лімпопо і удав ся на північ в гори. Льо-

') рід вина. — Пр. переклад.

пепе вневняв даліше, що його добрий приятель, володар* сього краю, великий, непобідимий войовник Тоная, не зробить їм нічого лихого.

Вістка ся утішила наших подорожних. Мабуть були на добрих слідах. Матакіт вже повільнійше втікає, не може отже далеко від них знаходитись.

Вернувши до табору, застали Бардіка і Лія дуже стрівожених.

Росказували вони, що відділ войовників оточив їх і грізно питав про причину перебування в краю Бечуанів, домагаючи ся відповіди, чи не є шпіонами, які хочуть дізнати ся про число войовників великого короля Тонаї; колиб так дійсно було, сказали, що як тільки переступлять границі його держави, так не будуть робити з ними довгих заходів.

Звичайно так відважний Бардік був тими грізбами: дуже стрівожений і впевняв, що великий Тоная любить дуже вкорочувати людей о довготу голови.

Що робити? Чи не звертати уваги на ті погрози? Важке питане. Войовники, хоч їх було трийцять, не вчинили їм нічого лихого, ані не вкрали нічого. Була се важна обставина. А може удати ся прямо до Тонаї, виявити йому мету подорожі і приєднати собі його дарунками? По короткій нараді рішили ся на сей останній проект і пустились в дорогу.

Бажане досягнути мету було сильнійше, чим всяка тривога.

XV. Заговор.

По тижневій подорожі прибули наші подорожні до-краю, який нічим не був подібний до перебутого попередно. Наближали ся до хребта гір, після всякої правдоподібности, мети утечі Матакіта. Околиця, в наслідок обильности рік, мала багату рістню й фавну. Перша долина, яка розкрила ся перед подорожними, була так розкішною, що Сам вид її скріпив їх виснажені сили. Поміж двома зеленими луками плив потік так хрустально прозорий, що дно його всюди було видно. Численні овочеві дерева росли на горбках, на залитій сонцем рівнині' роїли ся цілі стада чорних антилоп і буйволів, в невеликій далині' білий К і і о-сеї'08 волік ся отяжілою ходою до потоку, щоби в ній занурити своє тіло. Укриті в хащах, позіхали дикі звірята, а лісовий осел

піднімав свій поганий голос. А по деревах тисячі малп вганяло завзято. Кипріяні і його товариші станули на горбку, подивляючи сю картину. Були в кінці в оттій частині* Африки, де володарями є кровожадні звірята, не знаючі небезпеки пального оружя.

Рівнож дивувало їх нагромаджене численних родів звірят, як на картині' маляря, який би хотів зібрати їх раси на полотні". Мешканців мала ся околиця дуже мало, так, що можна було її порівняти до пустині*.

— Ще слонів нема, щоби картина була повна — сказав одушевлений Кипріяні.

Почувши ті слова, Лі вказав йому, простягаючи руку в сторону луга, що доторкав ся ліса, сіру масу, яку можна було взяти за скелі* — було се стадо слонів. Здавало ся, що є їх там тисячі.

— Ти знаєш ся зі слонами? — спитав Кипріяні Китайця, коли розставляв шатра на нічліг.

Лі засвітив скісними очима.

— Я був два роки помічником стрільця на острові Цейльон — відповів скромно Лі.

— Ах, колиб так можна хоч з двох сполювати — замітив Гільтон — якаж була би се приємність!

— А так, є се звірина гідна пороку — додав Панта-ляччі — два кливаки слона є доброю добычю, а наш віз помістив би їх з двайцять! Знаєте, товариші, се повернуло би нам кошта подорожі!

— Чудесна думка! — сказав Гільтон. — Чому не спробувати сього перед від'їздом в дальшу дорогу?

Рішено отже заполювати на слони в ранці; відтак, повечерявши гарно, всі* поклали ся спати, з виїмком Гільтона, який полишив ся на сторожі для береження вогню. Дві години сидів так біля вогню і сон клеїв йому вії, коли нараз почув легке торкнене в лікоть.

Проснув ся незабаром і побачив перед собою Панта-ляччія.

— Не можу спати, прийшов я, щоби тут з вами посидіти — сказав і усів біля вогню.

— Ах, се добре, поміняємось: ви будете берегти вогню, а я піду переспати ся на возі.

— Ні, пождіть, маю вам щось сказати. Панталіччі оглянув ся довкола, чи хто не підслухує

і пошепки почав говорити!

— Полювали ви вже коли на слони?

— Так — відповів Гільтон — двічі.

— Отже знаєте, яку небезпеку представляє таке полюванє. Слон є так обережний, так мудрий, що чоловік рідко виходить побідником в боротьбі з ним.

— Правда, якщо полюють незручні стрільці' — притакнув Гільтон — однак добрий стрілець, узброєний в вибухаючі набої, не має знов чого так лякати ся.

— Знаю про се — відповів Італієць — якщоб однак лучила ся завтра Французови яка пригода, булоб се великою шкодою для науки!

— Справд'їшним нещастєм — притакнув Гільтон, сміючи ся злобно.

— Для нас нещастє се не булоб так велике — почав знов Панталяччі, захочений сміхом товариша. — Колиб ми оба найшли Матакіта з діамантом, можнаб тоді порозумітись...

На хвилину замовкли оба, верстаючи в думках злочинні наміри.

— Так, двом лєхше порозуміти ся, чим трьом — повторив Неаполітанець і нараз. замовк, оглядаючись трівожно довкола.

— Не бачите ви там якої тїни? — спитав.

Гільтон, помимо знаменитого зору, ніщо не завважав в околиці* табору.

— Се ніщо, може се тїнь падає від біля, яке Китаєць порозвішував на росі*.

По хвили мовчанки, Панталяччі почав знов своє, говорячи пошепки:

— Колиб так міг я повинимати йому набої із стрільби, щоб не завважав; підчас полювання, стоячи за ним, вистрілив би я до слона, який кинув би ся на него і ціль булаб осягнена!

— Є се однак дуже ризикозна річ! — відповів Гільтон.

— Ба, я се вже уладжу, зроблю так, неначе би воно стало ся само з себе.

В годину опісля, як Італієць вернув до табору, застав Кипріяна, Бардіка і Лія сплячих глибоким сном. Так йому принайменше здавало ся. Колиб однак був проворнійший, завважав би, що голосний хропіт Китайця виглядав дуже підозріло.

В ранці* всі* пробудили ся. Панталяччі скористав з нагоди, коли Кипріян пішов до потока мити ся, щоби витягнути йому із стрільби набої.

Бардік приладжував тоді' каву, а Китаєць збирав білєг розвішене підчас ночі на своїм славнім шнурі, розтягненім поміж двома баобами.¹⁾

Випивши каву, посідали на конї, полишаючи табір і буйволи на опіку Бардіка.

М рід дерева — примітка пер.

Лї просив о дозвіл товаришити евому панови і узброїв ся тільки в ловецький ніж.

По півгодинній їзді* дістали ся до місця, де вчєра завважали слонів.

Воздух був лагідний і прозорий. На широкому лузі, якого трава ще ясі.їла каплями роси, снідало саме біля 300 слонів. Дітвора підскакувала побіч своїх материй і ссала свою ранню пайку. Старші занурювали свої голови в пишній траві, ворухаючи довгими ухами.

Тишина і спокій сеї картини мали в собі щось велич-нього і Кипріян зворушений, пропонував своїм товаришам занеханє наміреного полювання.

— Пощо вбивати ті нешкідливі звірята — говорив — чи не краще полишити їх в супокою в тому затінку?

ПанталяччГому ся думка з ріжних причин не подобала ся.

— По що вбивати? — жартував.з Кипріяна — щоби здобути кілька сотнарів слоневої кости; а може, пане Мере, лякаєтесь тих великих звірят?

Кипріян здвигнув раменами, не .відповідаючи на безсоромну зачіпку, а видячи, що його товариші йдуть дальше в лїс, прилучив ся до них.

Находились тоді' вже тільки о 200 метрів від слонів. Завдяки обставині', що наближали ся проти вітру і в тїни великих дерев, слони, які мають знаменитий слух, не

запримітили ще кінних стрільців.

— Тепер мусимо розділити ся — сказав Панталаяччі — кождий нехай мірить до иншої штуки і вистрілить на команду, бо слони мабуть розбіжась по першім вистрілі.

Плян сей виконано. Панталаяччі пішов на право, Гільтон на ліво, Кипріян знайшов ся в середині і кождий з них підкрадався обережно що раз ближше.'

На велике здивуванє, почув нараз Кипріян, що хтось взяв його за рамя і відозвав ся шепіт, по якім пізнав Лія:

— Се я, пане, не говоріть нічого, сейчас дізнаєтесь чому. Ваша стрільба без набоїв, однак не лякайтесь, всьо буде гарно.

В тій хвилі відозвав ся гострий свист, умовлений знак до нападу, а рівночасно упав вистріл, Один одинокий ізза плечий Кипріяна. Він обернув ся і спостеріг Панталаяччія, який старав ся сховатись за корчами. В тій хвили однак щось важнішого заняло його увагу.

Слон, ранений вистрілом, кинув ся з скаженістю на него. Прочі, як се предвидів Панталаяччі, розбігли ся з тупотом, від якого задріжала земля на 2000 метрів довкола.

— Позір! — крикнув Лі, все ще чіпаючись Кипріяна. — Як слон кине ся на вас, зверніть Темпляра в бік, втікайте в сю гущавину, нехай слон гонить за вами, я відповідаю за всьо.

Кипріян послунав не противлячись.

З піднятою трубою, закровавленими очима, наїженими кливаками, з незвичайною скорістю кинув ся на нього гру-бошкірий великан.

Темпляр показав що вміє, слухняний поводам, гнав ся як стріла на право, а слон за ним.

Китаєць, з ножем в руках, всунув ся поміж хащі, які вказав передше свому панови.

— Там, тадо, під сей корч, нехай за вами гонить — кликав ще раз.

Кипріян, не здаючи собі справи з намірів Китайця, наслухував однак, окружаючи корч. Слон, лютий ізза двократного даремного нападу, на велике здивуванє Кипріяна, вклякнув на праве коліно.

З незрівнаною зручністю Лі, лежучи в високій траві, в рішучій хвилі всунув ся поміж ноги звірини і, одним ударом ножа, пробив стегно під його пятою в місци, яке у чоловіка називаєть ся Ахіллевим стегном.

Так роблять Індійці, полюючи на слони і Лі, мабуть підчас свого побуту на острові Цейльон, не раз мусів

Ледвищо Гільтон наблизив ся до слона і схилив ся, щоби його жартом взяти за велике ухо, ігк великан підняв трубу і моментально обняв надто цікавого стрільця (стор. 100).

вправляти ся, щоби так холонокровно і з незрівнаною певністю виконати сей удар.

Повалений, безсилий, лежав слон на траві, порушаючи тільки великанською головою; кров, спливаюча з рани, позбавлявала його сил з кождою хвилиною.

— Урра! Славно! — кликнули рівночасно Панталаяччі і Гільтон, які наблизили ся до місця боротьби.

— Треба вистрілом в око покінчити з ним — сказав Гільтон, відчуваючи непереможне бажане взяти участь в тій драмі.

Роздав ся вистріл і куля прошила лоб звірини. Ворухнув ся ще і ляг на мураві, подібний до сірої скелі.

— Вже скінчив — кликнув Гільтон, підїзджаючи з конем до слона, щоби зблизька приглянутись йому.

— Заждїть, не наближайтесь — говорив Китаєць поглядом до свого пана.

Страшні, неминучі наслідки тієї боротьби не дали довго на себе ждати.

Ледвищо. Гільтон наблизив ся до слона і схилив ся, щоби його жартом взяти за велике ухо, як великан підняв трубу і моментально обняв нею надто цікавого стрільця, гнетучи йому стовп хребетний і мозок з такою скорістю, що перелякані товариші не мали часу прискочити на поміч.

Гільтон тільки раз скрикнув. В протягу трьох секунд полишила ся з него тільки кривава маса, на яку звалив ся сірий великан, щоби більше не встати.

— Знав я, що розходить ся о його жите — сказав Китаєць — і ніякий слон не понехає при нагоді, в останніх судорогах, пімститись на своїм ворогови.

Слова отті були одинокою похоронною промовою над трупом Гільтона.

Кипріян, під вражінем свіжої зради, бачив в сій пригоді' сатісфакцію, зіслану йому слушно небом, і лиходій, який бажав йому смерти, сам найшов її так скоро.

Що думав про сю пригоду Панталяччі, про се, природно, не звірив ся перед ніким.

Міжтим Китаєць викопав ножем яму і при помочи Кипріяна, поховав трупа товариша подорожі.

Праця ся забрала багато часу; сонце наближало ся вже до півдня, коли ловці вернули ся до табору.

Та як здивували ся, коли не застали Бардіка біля воза. Бардік зник!...

XVI. Зрада.

Що могло стати ся з Бардіком? Сніданє, на половину приладжене, стояло біля погаслого огнища, а річи лежали в порядку, непорушені.

Се опрокидувало здогад нападу звірів чи людей.

Може заблукав ся, гонячи за звіриною? Рішено ждати 24 години на можливий поворот.

День минув тихо і сумно, вечір також. Кипріян, якому Лі розказав історію винятя набоїв через Італійця, з жалем думав про небезпечного ворога, якого буде мусів берегти ся днями й ночами.

Панталяччі розважав втрату двох товаришів, хоч сопер-ників. Полишив ся йому тепер тільки один, однак тим більше ненависний, бо мав симпатію Алїси.

Мовчки сиділи проти себе біля огнища, покурюючи люльки і також мовчки, не бажаючи собі доброї ночі, поклали ся спати.

Лі беріг огонь.

Слідуючого дня Бардік також не вернув ся. Кипріян радо був би ще один день ждав на свого слугу, однак Панталяччі спротивив ся сьому.

— Бардік утік мабуть до своєї вітчизни; дамо собі раду без нього, а ждучи тут довше, не сповнимо свого завдання.

Рад не рад Кипріян мусів згодити ся і Лі забрав ся до відшукування буйволів.

Так новий завід. Буйволи зникли! Ще вечером видко було, як пасли ся недалеко, а тепер ні одного не можна було віднайти!

Тепер доперва пізнали велику втрату інтелігентного слуги! Колиб був присутним, знаючи звичаї буйволів, був би прив'язав їх до паликів.

Першого дня перестанку обережність ся не була конечною, тому, що змучені звірята, не думали відходити від воза. Доперва слідуючого ранку, глядаючи смачнішої трави, віддалили ся мабуть в глибину лугів.

Було се справдішнє нещастє для виправи. Втрата буйволів вела за собою втрату воза, який був рівночасно хатою і кріпостою на случай потреби.

Положене ставало критичне; по нараді* рішено полишити віз і забрати на коні стільки поживи, скільки тільки дасть ся. Може удасть ся купити буйволи в якого князика Кафрів, жертвуючи йому за них стрільбу і набої.

Лі мав сісти на коня Гільтона.

Забрали ся до роботи. Віз сховали під купою галузя, а кождий набрав в кишені і мішки стільки поживи і набоїв, скільки міг помістити.

Лі, дуже зажурений, що свій червоний куферок мусить полишити, бо був за важкий, забрав тільки шнур, яким підперезав ся, наче поясом.

Скінчивши приготування, трьох їздців споглянуло ще на долину, яка принесла їм стільки втрат й пустило ся в дальшу дорогу. Дорога ся, як і попередня, була вузькою стежиною, протоптаною звірятами, глядаючими жерел до питя.

Два дни подорожі проминули і наші подорожні привикли обходити ся без воза. Під вечір другого дня, коли Лі приладжував вечерю під деревами, де задумували переночувати, якась віддалена точка звернула його увагу і вказав він на неї Кипріянови.

— Се є подорожний — кликнув Панталяччі, приглянувшись точці.

— Се Матакіт в цілій своїй особі — додав Кипріян, взявши далевид — пізнаю візок, який тягне струс! Се він дійсно!

Панталяччі, приглянувши ся крізь далевид, потвердив спостережене інженера.

— Яка віддаль ділить нас від него? — спитав Кипріян Панталяччія.

— Сім до вісім миль, а може і десять — відповів Італієць.

— В кождім случаю сьогодні не варта за ним гонити ? . — Дійсно, що так — відповів Панталяччі — бо за

пів години потемніє і можемо заблукати ся по незнаній дорозі*.

— Лишімо ся отже тут до завтра, а виїхавши рано, можемо мати надію, що вже завтра спіймаємо його.

— Така і моя думка.

Вечера минула при веселому настрою і подорожні вчасно пішли спати, щоби завтра подвійною скорістю їзди досягнути мету виправи.

Кипріяні і Китаєць, завинувши ся в ковдри, скоро заснули. На се тільки ждав Панталяччі, щоби виконати задуманий плян.

Чорні його думки не давали йому спокою, все думав тільки, як би позбути ся товаришів і самому здобути діамант. Коли побачив, що Матакіт недалеко, рішив ся виконати задуманий намір.

Тихо відв'язав свого коня, як також Темпляра і коня Китайця, відтак забрав зброю, трохи поживи і, ведучи коні* за повіді, покинув без милосердя своїх товаришів серед пустині*.

Висока трава таїла його кроки; змучені цілоднєвною їздою коні, не опирали ся, ніщо також не переривало сну сплячим.

О третій в ранці Лі збудив ся і, споглядаючи на погасаючі зорі, подумав собі, що вже час приладити каву. Не тратячи отже часу, почав одягати ся.

— А де сей Італієць подів ся? — спитав сам себе. — І коний якось не видно! Чи може сей чесний товариш... — Говорячи се, побіг до паликів, де коні на ніч були прив'язані. Цілком природно не застав їх, завважав також зник-нене річий Неаполітанця.

Утеча отже була наглядна.

Чоловік, належачий до білої раси, не занехав би в такім случаю чим скорше збудити Кипріяна і звістити його про пригоду.

Китаєць належав однак до жовтої раси, яка думає, що з вісткою про нещастє, ніколи не треба спішити ся, займав ся отже дальше приладжуванєм кави.

— Як се чемно із сторони сього поганця, що не забрав нам поживи — кінчив свій монолог.

Коли кава заварилася, налив її дві чашечки, якщо можна так назвати половинки шкаралущі струєнного яйця і підійшов до Кипріяна, який спав ще твердо.

— Пане, кава готова — сказав чемно, торкаючи його. Кипріяні розкрив очі, простягнув ся, привітав Китайця

успіхом і не піднімаючи ся, спер ся на лікті і випив каву.

— Де Панталяччі? — спитав, завважавши порожнє місце.

— Втік — відповів байдужним голосом Китаєць, неначе би се було звичайною річю.

— Як се? покинув нас?

— Так, утік і до сього забрав нам коні.

Кипріяні зірвав ся з землі', відкинув ковдру, в яку ще був завинений і оглянувши ся довкола, зрозумів усьо.

Однак його гордість не дозволила йому висказати голосно свого обурення і тривоги.

— Се знаменито, нехай тільки поганець не думає, що вже виграв справу. — На хвилину Кипріяні задумав ся, відтак сказав: — не тратьмо часу; сідла і упряж полишимо тут, візьмемо тільки зброю і поживу. Йдучи пішки, будемо могли йти коротшою дорогою і може в той спосіб Панталяччі не багато нас випередить.

Лієви не треба було двічі повторювати приказу. За кілька хвилин всьо було приготоване і незабаром оба пустились в дорогу.

Інженер мав рацію, говорячи, що пішки часом можна скорше зайти.

Йшли прямо біля себе, не минаючи стрімких ярів, неприступних для їздців. В полудне перейшли гірський хребет до долини, де представився їм незвичайно гарний вид. Паслося там біля 20 жіраф, з довгими сторчачими шиями, як щогли, до 4 метрів в гору, представляючи незвичайно гарну картину.

— Треба зловити дві, щоб нам заступили коні — сказав Лі.

— Що, їхати на жірафі? Чи хто чував про щось подібного? — кликнув Кипріян.

— Не знаю, чи хто вже бачив, однак ви побачите, якщо позволите мені тим зайнятися. — Кипріян ніколи не вважав річ неможливою тому, що йому була незвісною, прирік отже Лієви свою поміч.

— Знаходимося під вітром *від них, що є для нас дуже корисною обставиною, бо жірафи мають дуже ніжний нюх і булиб нас запримітили. Ви йдіть в противний бік і перелякайте їх вистрілом, щоб утікли в мою сторону. Проче лишіть мені.

Кипріян пішов в вказанім напрямі. Лі вийняв свій шнур і перетяв його на дві частини по 30 літерів. На однім кінці прив'язав досить важкий камінь, а другий кінець прив'язав до галузи, відтак обвинув вільними кінцями ліву руку і станув за деревом, дожидаючи: жіраф.

По 5 хвилинах роздався вистріл. Сейчас за ним розлягся тупіт, немов би наближався відділ кавалерії і, як се Лі предвидів, жірафи надбігли до вузького провалу в горах, не чуючи під вітром ворога.

Перепустивши біля себе кілька перших звірят, кинув своє ляссо на одно з найбільших. Шнур свиснув в воздуху і обкрутився кілька разів довкола шиї звіряти, яке на пів задушене стало, не ворухаючись з тривоги.

Лі, не зволікаючи довго, повторив сю операцію вдруге, також з добрим вислідом.

— Прощу, гляньте — кликнув до надходячого Кипріяна, який, сказавши мимоходом, не дуже вірив в поведжене Китайця. Вид, який ждав його, не позволяв вже сумніватись, що Лієви удалося. Двоє гарних, сильних і великих звірят, з тонкими ногами і блискучою шерстю, стояло-перед ним.

Оскільки однак одушевлявся виглядом жіраф, думка ужиття їх до їзди верхом видавалася йому неможливою.

— Скажи мені' приятелю — сказав до Лія — як вдержатись на їх хребті* і до сього ще без поводів?

— Лишіть се вже мені* — сказав Лі — до завтра буде і сідло і поводи.

Проворний і на все маючий спосіб Лі, приладив Кипріянови обід а відтак занявся тресурою, лагідних' зрештою, звірят.

При помочи звиненого плаща сів на хребет одної з жіраф і пігнав на місце, де полишили попередно сідла і упряж.

Своїм неоціненим шнуром понадточував поводи, сідла приспособив до хребтів жіраф і, при помочи батога і різних способів, вчинив їх настільки слухняними, що далися ужити до їзди верхом.

Юг

Африканські перегони.

Дійсно був се цікавий вид, коли слідуючого дня Кипріян та Лі посідали на жірафи; дуже сумніваємось, чи інженер схотів би переїхати ся в сей спосіб перед очима міс Веткінс по головній вулиці в Вендергарт копальні'.

Тут однак, не маючи вибору, радий був із підприєм-чивости Китайця, який постарав ся о коня в пустині', щось, на подобу верблюда.

Їзда жірафою дійсно нагадувала верблюда, а колихане, спричинене їздою, навело на подорожних в перших годинах їзди верхом нудоту, подібну до обявів морської хвороби.

Поминувши сю малу недогоду, їхалось знаменито.

Жірафи бігли скоро, а по приборканю їх початкового опору, оказували понятливість і подорож йшла знаменито..

Подорожні старали ся поспіхом відзискати втрачений час. По трьох днях подорожі жірафи занесли їздців на рівнину, крізь яку перепликала доволі' велика ріка, мабуть доплив Замбезі. Кипріян рішив держати ся її берегів, щоби,, після неясних вказівок Льюпепа, дістати ся до краю Тонаї.

•Вже незабаром управлені поля Манїюки і Таро, добре удержані дороги, хати, подібні будовою до уліїв і громади птахів вказували, що доїхали до краю заселеного,, хоч рідко.

Численні стада хижих звірів та хмари малих й великих птахів вказували, що недалеко находить ся пустиня.

Одушевлений ріжноманітністю краєвиду, Кипріян забув майже про ціль подорожі, коли в'їзджаючи на невеликий горбок, станув нараз як вкопаний.

Ні менше, ні більше, тільки Панталяччі гнав гальопом,. здоганяючи Матакіта. Простір, який розділяв їх, виносив-не більше милї. _

Матакіт мабуть вже спостеріг Італійця і бачучи, що той без надуми почастиє його кулею, підогнав, скільки було сил, струса. Свого давного пана, з причини надто великого віддаленя, мабуть не завважав.

Лі і Кипріян, бачучи сю погоню, з голосним окликом "урра", кинули ся за ними.

Нараз двоколісниця Кафра ударила о камінь і дишель тріс при самій основі. Не надумуючись, випряг Матакіт струса і скочивши зручно на його хребет, пігнав дальше.

Тепер почались шалені перегони, які мабуть не відбували ся ще від часу римських ігрищ.

Струс Матакіта гнав з виїмковою скорістю, за ним напружував всі свої сили кінь Панталяччія, а жірафи, заохочені батою, не лишались позаду них.

Ні один побідник на перегонах, в Льюндоні чи Парижі, не дорівняв би в скорости струсови і Матакіт незабаром значно випередив Панталяччія.

Дістав ся незабаром в гущавину, зложену з дерев фігових і зник з очий.

В тій самій хвилі кінь Панталяччія спотикнув ся, скинув їздця на землю а сам пігнав в поле.

— Матакіт втіче нам — кликнув Лі.

— Так, однак сей підлий Італієць є в наших руках — відповів Кипріян.

За пів години доїхали до місця, де упав Панталяччі.

Драбуга був ще на тім самім місці'. Кипріян під'їхав на 200 кроків до нього і зрозумів причину його упадку.

Здоганяючи Матакіта, Панталяччі не завважав розтягнутої Кафрами на низьких корчах сіти на птахи, які нищили їм засіви. В отсю сіть замотався Панталяччі.

А була се чимала сіть. Мала що найменше по 5 метрів з кожної сторони і кілька тисячів різних птахів вже находилося у ній. Між ними також кільканайцять величезних "гураетеї", яких розложені крила сягають довготою до 1 !/о метра.

Нараз розірвала ся сіть під тягаром Італійця. Нещасний вхопився руками і повис у повітрі (стор. 110).

Нечайний упадок Неаполітанця в пташине царство, спричинив між ними велику тривогу.

В першій хвилі', приголомшений своїм упадком, Панталяччі, прийшов незабаром до свідомости і почав розмотуватись з сіти. Однак се не легко йому приходилося. Руки і ноги замоталися в сіть і годі було їх видобути. Люто рвав він сіть на всі боки, відриваючи її з паликів, якими була прикріплена до землі'.

Птахи також били крильми, стараючись видобути ся на верха.

Панталяччі почував себе дуже упокореним, коли Лі наблизився на жирафі і з іронічним усміхом почав приживляти ся його рухам. Злобний Китаєць не мав нічого пильнішого до роботи, як злізти скоренько з жирафи, івідняти частину сіти з паликів і обмотати нею Італійця.

В тій хвилі природа допомогла до помсти Китайця : зірвав ся сильний вихор і почав віяти з нечуваною силою, піднімаючи сіть на усі сторони.

Нараз сталось щось ненадійного. Вихор, птахи і шамотане Панталяччі відорвали сіть з придержуючих її паликів і підняли в гору на яких 30 метрів.

Сила вітру і птахів була так велика, що 200 фунтовий тягар тіла Панталяччі не міг ставити опору.

З страшним вереском знялось дрібне птаство з сіти і розлетілось усюди; великі птахи, замотавши свої кігті в очка сіти, не так легко могли увільнитися.

Змучені "гу")аетсн'"Н заявили нараз охоту спустити ся на землю. Замотана, місцями пірвана сіть опустила ся разом з ними на корчі, звідки, спочивши кілька хвиль, з більшою, ще силою підняли ся назад в гору.

З дрожю бачив Кипріян, як нещасний Панталяччі, пірваний вітром і летом великанських птахів, зістав піднятий на 150 стіп в гору.

Нараз розірвала ся сіть під тягаром Італійця. Нещасний вхопився руками і повис у повітрі. По кількох хвилинах руки йому омліли і отворились, отже упав він на землю, як безвладна маса.

Позбавлена тягару сіть підняла ся ще на кілька метрів в гору; відтак опала, коли птахи, увільнивши свої кігті, зняли ся в гору.

Коли Кипріян надбіг з помічю, Панталяччі вже був мертвий. Згинув так марно, як

жив.

XVIII. Говорячий струс.

По.страшній катастрофі, яка стрінула Неаполітанця, Кипріян і Лі віддалили ся сейчас від місця нещасної пригоди. Рішили удати ся на північ, вздовж корчів. Проїхавши годину, натрапили на корито висохлої ріки і пустили ся нею, бо було догіднійше туди їхати, чим по зарослім хашами березі*.

Ждала однак на них чимала несподіванка. Корито ріки вело на беріг доволі' великого ставу.

Кипріян мав. охоту завернути, однак в такому случаю треба.було виречи ся надії спіймання Матакіта. Лі радив окружити став, що й зробили. Страчено майже три години, щоби прийти до противного берега перебутої дороги.

Змучені і голодні, рішили розложитись на нічліг у під-ніжа ланцюха невеликих горбків.

Лі забрав ся приладжувати вечерю і подаючи її, •сказав:

— Пане, бачу, що ви дуже змучені, до сього вже не багато у нас поживи; позвольте отже мені' удати ся до найблизшого села, де розвідаю ся про се, що нам треба і куплю поживи.

— Хочеш мене самого лишити? — спитав затрізоже-ний дещо в першій хвилі' Кипріян.

— Се конечно — сказав Китаєць. — Сяду на жирафу і поїду на північ. Столиця Тонаї, про яку говорив Льопепе, не може бути дуже віддаленою з відси. Приготую там для вас добре прийняте і відтак вернемо до Гріквеленду, де не будете потребували лякати ся більше тих драбів, які всі* так нужденно серед дороги згинули.

Інженер задумав ся над проектом Лія. Дійсно, якщо мали спіймати Матакіта, не розумно було покинути околицю, в якій його бачили; по друге треба було придбати поживи, яка що раз більше зменшувала ся. Рішив ся отже, хоч важко було йому розпрощати ся з Китайцем і полишити ся 48 годин самому, дожидаючи його повороту.

Через два дни можна було на жирафі переїхати великий кусень дороги. Лі, не тратячи часу, попрощав Кипріяна, сів на жирафу і зник в темноті* ночі.

Вперве, від покинення Вендергарт-копальні, полишив ся Кипріян сам один серед безмежної пустині'. Сум огорнув його і понурі думки насували ся. Одинокий, без припасу пороху і поживи, що зробить в тім місці', віддаленім о кілька сот миль від цивілізованих країв? Спіямати Матакіта діло також не легке. Хочби находив ся о пів кільо-метра від його, так звідки дізнаєть ся про се?

Рішучо виправі не вело ся. Майже кожду перебуту сотню миль заплатив один з учасників житем. Він тільки полишив ся. Він самий. Може і йому доля судила згинуту так нужденно?

Такі думки снували ся в голові Кипріяна, заки заснув.

Свіжість ранку і нічний відпочинок розвіяли той його сум, коли пробудив ся. Дожидаючи повороту Китайця, рішив ся вийти на вершок найвисшої гори, щоби з відти оглянути околицю. Припускав також, що може удасть ся йому при допомічі далековида

відкрити слід Матакіта.

Щоби се виконати, мусів покинути жирафу, бо ще ніякий природник не відкрив у неї здібности спинати ся на гору. Кипріян розпочав свої приготування від сього, що зняв з жирафи упряж і прив'язав її сильно до дерева, стоячого серед густої трави. Довгота шнура давала жирафі можливість руху.

Зробивши се, закинув Кипріян на рамя стрільбу, взяв в руку свій коць і погладивши на прашанє жирафу, почав спинати ся на гору.

Дуже важко приходило ся се йому! Цілий день проминав на спинаню по стрімких дебрах, гладких "скелях, на окружуваню недоступних верхів. Треба було відложити до слідуєчого дня дальше спинанє.

Вранці', глянувши попередно на долину крізь далевид, чи Лі не вернув ще, забрав ся Кипріян до дальшої дороги і в полудне станув на вершку гори.

Велике розчарованє дожидало його. Густі хмари окружали овид і заслонювали вид на долину. Кипріян, не зражуючись невдачею, рішив ждати, поки хмари не розійдуть ся; на жаль хмари зібрали ся ще густійші і під вечір пустив ся сильний дощ. Таке звичайне явище, як дощ, заповідаючий довгу непогоду, було ще більш немилим серед сеї дикої пустині', де не було дерева чи скелі, де би можна було схоронитись. Отже й Кипріян перемок незабаром до нитки, так, що і коць не поміг йому богато.

Положенє його ставало безвихідним. В таких обставинах сходити на долину було би чистою шаленістю. Не було ради і Кипріян потїшав себе тільки, що завтрішне сонце висушить йому мокру одіж.

Знайшов навіть втіху в тій купелі' по так довгій посусі*.

Щоби розвести вогонь, годі було й подумати. Тому Кипріян з'їв сушене м'ясо, так як приніс його, а відтак став ся заснути, схилиючи голову на мокрий камінь.

Та над ранком вже напала його дрож — пропасниця таки дібрала ся до него.

Пересвідчений, що вмере, якщо полишить ся дальше на ласці дощу, який не переставав падати, Кипріян підняв ся з трудом і опираючись на стрільбі як на палиці", почав сходити з гори.

В який спосіб знайшов ся на долині, не вмів би сказати. Совгаючись по мокрих камінях, без віддиху, напів осліплий і мучений горячкою, знайшов ся на місці', де прив'язав жирафу.

Жирафи не було. Мабуть голодна, бо трава біля дерева була з'їджена, перегризла шнур, який придержував її і увільнивши ся в сей спосіб, утікла.

Новий сей удар Кипріян відчув би дуже, колиб находив ся в звичайних обставинах. Надмірне однак умученє робило його байдужним. Мав ще тільки стільки сили, що змінив скоро одіж, на щастє його подорожний мішок був неперемакаючий і упав біля дерева, яке виростало на рівнині'. Почала ся для него хвиля півсонної несвідомости, в якій простір, час і віддаленє мішали ся із собою.

Був день, чи ніч? Дощ лив, чи сонце світило? Чи помер вже, чи ще живе? Такі питання завдавав собі без упину, не вміючи однак знайти на них відповіли.

Гарні й погані сни снували ся в його уяві.

Париж, гірнича школа, домашнє огнище, ферма Вей-дергарта, міс Веткінс, Панталаяччі, Гільтон, Фрідель, стада слонів, Матакіт і хмари птахів вкриваючі овид.

Всьо, що любив або ненавидів, боролось і мішалось в його мозку. До сих примар дійсність додавала також свої вражіння. Дійсно, страшний є стан хворого в пустині', серед вереску виючих шакалів, реву тигрів, витя гієн. Здавалося йому також, що чує гук вистрілу, по яким запанувала дивна тишина, так відбиваюча від попередних криків.

Незабаром сей пекольний концерт розпочався на ново і тривав аж до ранку.

В такому положенні розпращав би ся був мабуть наш інженер з сим світом, колиб не незвичайні події, які незабаром склали ся.

Дош устав і сонце стояло вже доволі* високо на небі, коли Кипріян, розкривши очі, із здивуванням побачив, що до нього наблизився величезний струс.

— Чи се не струс Матакгіа? — спитав сам себе. Довгоногий птах виручив його в відповіді і, що най-

дивнійше, заговорив чисто по фрайцуськи.

— Не помиляюся! Кипріян Мере! Мій коханий, що ти до біса тут робиш?

Струс, говорячий його рідною мовою, струс, який знав його ім'я, був би без сумніву незвичайно здивував людину при здорових змислах. Кипріян прийняв однак як річ цілком звичайну се неприродне явище. В своїх горячкових мріях бачив ще більші чуда.

— Не дуже ти чемний, пане струсе — відповів йому — яким правом тикаєш мені? — сказав Кипріян уриваним голосом, по яким легко пізнати хворих у горячці. Се спостережене, здавалося, ще більше засумувало хтруса.

— Кипріяне! Старий друже! Ти хворий і самотній тут у пустині! — кликнув птах і упав йому до ніг.

Було се рівнож дивне явище, бо струс як говорити, так і клякнути не може. .

Кипріян і сьому не здивувався і вважав се також цілком природним, що птах, винявши з під лівого крила шкіряну фляшку з свіжою водою, змішаною з коняком, притулив її до його уст.

Здивувався його птах доперва тоді", коли відкинув своє піре та довгу шию і станув перед ним, та вже не яко птах, а високий мущина і то ніхто инший, як його приятель Фарамон Варт.

— Ну так, се я — кликнув Фарамон — чи ти не пізнав мене по перших словах? Дивуєшся мійому строєви? Се підступ воєнний, якого навчили мене Кафри, а який дає можливість безпечно наблизитись до срусів. Однак говоримо про тебе, мій приятелю, з відки ти ту узяв ся сам один і хворий? Не припускав я цілком, що ти в тім ,краю і тільки звичайний случай позволив мені тебе стрінути.

Кипріян ледви говорив і не багато пояснив своєму товаришеви.

А сей, бачучи в якому стані* він находить ся, не питаючи його більше, взяв ся рятувати хворого.

Сміливий стрілець набрав ся багато досвіду підчас своїх прогульок і знав також добре средство, якого Кафри: вживають проти горячки.

Фарамон викопав яму в землі', наповнив її деревом,, зробив з кори руру, щоби

полишити доступ воздуха і підпалив дерево. Коли випалилось, в яму, розігріту як печ: кухонна, вложив Кипріяна, полишаючи йому тільки голову на верха. Не минуло 10 хвиль, коли рясний піт вкрив тіло" Кипріяна; імпровізований лікар дав тепер хорому напитись кілька чашок напитку, приготованого із звісного йому ліч-ничого зіля.

Кипріян заснув незабаром твердо.

Сонце схиляло ся над заходом, коли хворий пробудив ся і досить сильним голосом зажадав їсти. Його приятель ждав тільки на се і подав йому зупу з зіля та звірини,, печені куропатви і чарку коняку. .

Кипріян, підкріпившись, почув себе багато сильній-шим і мряка сповиваюча його мозок, розвіялась.

Минула година. Варт, покріпившись також упольоват-ною звіриною, розказував Кипріянови, в який спосіб знайшов ся в тих сторонах.

— Знаєш добре, до чого я спосібний, коли розходить ся о новий, незвісний мені' рід полювання. Від кількох, тижнів полював я на слони, жірафи, льви, та знудившись, тим, рішив я змінити рід полювання. До сеї околиці' забрив я з моїми 30 Бассутами, яким плачу місячно по мошонці" склянних дрібничок, за що в вогонь пішли би за мною.

Від кількох тижнів користую ся гостинністю пануючого над тим краєм Тонаї і бажаючи добути від нього" право полювання на просторах, які є його власністю, позичив я йому моїх Бассутів і чотири рушниці" на виправу проти ворогів. Цілком природно, ідо пальна зброя давала йому побіду.

Радість Тонаї з тієї причини була безмежною і навязали ми кріпку приязнь поміж собою, зміцнивши її заміною крови, с. є накололи ми собі взаїмно малі знаки на рамени. Від сеї пори є ми звязані з собою на смерть і жите. В його краю я цілком безпечний і виправив ся я на полюване на сгрусі і тигри.

Минувшої ночі вбив я тигра і може чув ти пекольний вереск, який супровожав сьому.

Уяви собі, що ми збудували шатро і поклали перед ним вбитого буйвола, надіючись, що тигри заманять ся до його підчас ночі.

Тигр не дав на себе довго ждати, заманений запахом свіжого мяса. На нещасте прибігло також 200 — 300 шакалів; з того то повстав той концерт, який мабуть і до тебе долинув.

А так, чув я — відповів Кипріян — припускав навіть, що се в мою честь відбув ся.

— О ні, мій дорогий — кликнув Варт — відбув ся він в честь вбитого буйвола, там в долині", яка тягнеть ся по правій стороні". В ранці з буйвола полишились тільки кости. Покажу їх тобі; гарний се препарат анатомічний. Покажу тобі також мого тигра, найкращу звірину, яку упольовав я досі' в Африці"! Шкіру вже зняв я з нього і повісив на дереві, щоб висохла.

— По що се ти так дивно переодягнув ся? — спитав його Кипріян.

— Як вже сказав я тобі, Кафри уживають сього пере-одягнення, бо струс є дуже обережний і не легко його підійти. Скажеш може, що маючи стрільбу, міг я до них стріляти,— однак саме прийшла мені" охота за полювати на них як Кафри і се дало мені'

змогу прийти ще в пору до тебе.

— Дійсно останній час був. Думаю, що без твоєї помочи був би я-вже розпрощався з сим світом — відповів Кипріян, стискаючи руку Варта.

Інженер не лежав вже тепер в ямі, тільки на постелі з листя, яку розстелив йому його приятель.

— Роскажи мені' тепер про свої пригоди, просив. Фарамон.

Кипріян, доволі' вже сильний, згодився на просьбу приятеля і розказав йому короткими словами про події, які склалися в Гріквеленді і чому піднявся погоні' Матакіта. Не поминув також важніших пригод підчас подорожі, смерті Панталяччія, Фріделя і Гільтона, загадочного зникнення Бардіка і виправи Лія, якого повороту тут дожидавав.

Варт слухав дуже зацікавлений. На питанні, чи не стрінув Кафра, подібного до Бардіка, відповів заперечаючо.

— Я спіймав коня, який біг долиною, може се твій? — і розказав, в який спосіб попався кінь в його руки.

— Перед двома днями полював я з моїми Бассутами; нараз з південної сторони гір вибіг до нас гарний кінь, що тягнув за собою поводи. Бідне звіря мабуть не знало, що з собою вчинити. Кликнув я на него, показуючи в руці цукор. Підбіг до мене. Так отже спіймав я його; Гарний кінь, повний вогню і "солений", як найкраща шинка.

— Се мій — кликнув розрадуваний Кипріян. — Се мій Темплар.

— Цілком природно, забереш собі його — сказав Варт. — Мені' дуже приємно, що можу тобі його звернути. А тепер добраніч! Спи порядно, завтра в ранці рушаємо в дорогу.

Слідуючого дня в ранці Китаєць вернув точно до табору, приносячи з собою трохи поживи. Варт розказав йому, що сталося в часі' його неприсутності і полишивши інженера під опікою Китайця, сам вернув до Темплара, за яким так тужив Кипріян.

XIX.

Чудесна печера.

Був се дійсно Темплар, якого Кипріян побачив, пробудившись в ранці на другий день. Привітання було дуже щире. Можна було завважати велику радість, яку кінь відчував, повернувши до свого пана.

Кипріян поснідавши, сів на коня, якого Фарамон провадив за поводи і так пустилися до столиці* Тонаї.

Дорогою розказував Кипріян далі про свої пригоди, а коли, говорячи про утечу Матакіта, менше більше описав його вигляд, Варт почав голосно сміятися.

— Ага, мені здасться, що буду міг розказати тобі дещо про того злодія, хоч про діамант не знаю нічого.

— Що хочеш через те сказати? — спитав Кипріян.

— Се, що мої Бассути спіймали вчора блукаючого по околиці' Кафра і зв'язавши йому руки і ноги, віддали його Тонаї. Здасться, що Тоная не буде з ним жартувати, бо дуже лякається шпівонів, а Кафр, чужинецького походження, мусить збудити в нім

підозріне. Досі' не стало ся йому нічого лихого, бо на щастє має він талан скомороха і удає з себе ворожбита.

— Тепер вже не сумніваю ся, що се мій Матакіт — кликнув Кипріян.

— В Тонаї найдеть ся чимало кар для ворогів, однак повторюю тобі, що можеш бути супокійний о судьбу свого слуги. Його вмінне ворожити хоронить його і ручу ся тобі, що застанемо його здоровим.

Вістка ся заспокоїла Кипріяна. Мета його подорожі була вже недалеко. Не сумнівав ся також ні хвилини, що

Матакіт має біля себе діамант п. Веткінса, та що його віддасть йому без опору.

Так балакаючи, їхали оба приятелі рівниною, яку Кипріян проїхав перше на хребті жірафи. Під вечір заїхали до столиці' Тонаї, розложеної півколесом на невеличкім горбку.

Було се справдішнє місто, маюче 10—15 тисяч мешканців, з гарними улицями, широкими хатами добре виглядаючими на внї, а внутрішнє їх уладженє вказувало на заможність. Коли Варт вказав ся, розсунули ся всі' огорожі крізь численні подвіря аж до салі церемоніяльних принятъ, де звичайно перебував Тоная "непобідимий побідник", окружений численною дружиною офіцирів і сторожі.

Тоная мав 40 літ. Був високого росту, сильно збудований, одягнений в червоний плащ без рукавів і багато гаптований фартушок з скляних перел. На голові мав дія-дем з зубів дика, на раменах" і ногах багато бранслет з блискучої міді. Вираз його лица був інтелігентний, однак суворий і деспотичний. Варта, якого кілька днів тут не бачено, приняв Тоная дуже святочно, як також його приятеля.

— Приятелі' наших приятелів є нашими приятелями! — сказав Тоная, як звичайний собі міщанин.

Почувши, що новий його гість є хворий, призначив для нього одну з найкращих кімнат своєї палати і казав подати богату вечерю.

Варт порадив, щоби справу з Матакітом полишити до слідуячого ранку.

Стан здоровля Кипріяна був добрий, коли на слідуячий день в ранці, разом з приятелем, удав ся до короля. Цілий двір зібрав ся в великій салі і оба чужинці' прилучили ся до нього. Фарамон доволі'добре говорив краєвою мовою, отже він взяв ся вести переговори.

— Мої Бассути — сказав до короля — спіймали недавно молодого Кафра, якого віддали тобі, королю. Отже показуєть ся, що се є слуга мого приятеля, великого

ученого, Кипріяна Мере, який числить на твою великодушність, що йому звернеш його. В імени отже його і моїм, яко твій приятель, звертаю ся до тебе з тією просьбою. Тоная настроїв своє лице дуже дипломатично.

— Витаю у себе великого ученого — відповів — так щож він жертвує мені за вязня?

— Добру рушницю, 10 разів по 10 набоїв і мошонку з скляними перлами — сказав Варт.

Прихильний гомін серед присутних був відповідно на сю щедру заплату; один тільки Тоная видавав ся не дуже вдоволеним.

— Тоная є великим володарем — сказав князьок випрямившись на своєму фотелі* — і боги ним опікують ся. Перед місяцем прислали вони Варта з хоробрими войовниками і збруєю, щоби допомогли йому побороти ворогів.

Тому отже, якщо Фарамонови Бартови на тім залежить, повернемо слугу здорового й цілого його приятелеви.

— А де він тепер знаходиться? — спитав стрілець.

— В святій печері, де стережуть його в день і— ночі — відповів Тоная з повагою.

Фарамон Варт переклав сю відповідь Кипріянови і просив короля о' дозвіл відвідати бранця разом з приятелем.

На ті слова відозвав ся неприхильний гамір серед присутніх. Ні, жаданя білих є безсоромні! Ніхто з чужинців не переступив ще порога святої печери. Ходило віщоване, що коли біла людина пізнає її тайни, держава Тонаї роз-летить ся.

Деспотичний король не любив, коли його піддані висказували свою думку і тому може рішив,ся поступити прямо противно, щоби їм показати, що не дозволить накинати собі іншої думки.

— Тоная замінив кров з своїм приятелем — сказав гордо і не має перед ним тайн. Чи ти і твій приятель вмієте додержати присяги? —

Фарамон Барт відповів впевняючо.

— Отже добре — говорив дальше король — присягніть мені', що не доторкнете ся нічого з того, що в печері побачите і присягніть, ідо по виході' з неї, викинете її з вашої пам'яті! Присягніть, ідо ніколи не будете старати ся відкрити входу до неї, анї не захочете повернути до неї! Вкінці присягніть, що нікому не скажете ні слова про се, що там побачите!

Піднявши руку, повторяв Кипріян і Варт слова присяги.

Тоная видав тоді' кілька приказів. Двір встав, войовники усталились в два ряди. Слуги принесли два кусні полотна, щоби зав'язати очі чужинцям, король сів в паланкин і приказавши їм, щоби сіли побіч його, пустив ся в дорогу, несений 12 Кафрами, оточений усею дворською-дружиною. Дорога була доволі' довга і тривала дві години*. По колиханню, яке відчували, пізнали Кипріян і Фарамон, що їх несуть під гору. З дивного холоду воздуха і відгомону кроків походу, можна було догадуватись, що сходять у підземелє. Вкінці дим походив мабуть з смолоскипів, якими освітлювано дорогу. Ще пів години тривав похід, відтак паланкин поставлено на землю. Тоная зліз і приказав своїм гостям зняти перепаску з очей.

В першій хвилі', осліплені саявом світла, як се звичайно буває, коли зір на хвилину є заслонений, Кипріян і Фарамон здогадувались, що є жертвою галюцинації, так незвичайне й чудове явище розкрило ся перед їх очима.

Стояли вони серед величезної печери, якої долівка була вкрита золотим піском. Звід, подібний до готицьких святинь, поринав у сутінку. Стіни сеї підземної палати виліжені були сталяктитами різнородної краски; світло смолоскипів відбивало ся у них красками веселки.

Не було тут, як в інших печерах, одноманітного нагромадження кварцових стовпів.

Природа показала тут більше фантазії. Аметистові скелі, лавки з рубінів, смарагдові й шафірові колумни, гори з аквамаринів, зеркала з опалів, ґанки з рожевого гіпсу та сардоніксу, всьо, ЩО' царство мінералів має чудового, прозорого, дорогого, ужито" тут до тієї чудесної палати.

З ростинного світа вибрано тут усьо, на ідо найбуй-нійша людська фантазія могла здобути ся. Тапети з мінерального моху, мягкі, як оксаміт, прозорі плетінки з верби., в яких цвіті і овочі зроблені з дорогих камінїв, нагадували чарівні городи.

В глибині ясніло плесо озера, утворене з зануреного в піску одного діаманту, довгого на 20 метрів. Легкої будови, замки з хальцедону, кіоски і вежочки з берилю і топазу піднімали ся так високо, що око змучене їх блеском, не глядало їхнього кінця. Снопи світла, відбиті в тисячних хрусталях, заломлюючись і схрещуючись з усіх сторін, творили таку сімфонію красок, що аж надто вистарчало до цілковитого обезсилєня людського ока.

Кипріян не сумнівав ся довше. Бачив себе перенесеним до одної з тих таємних печер, яких есткування вже-давно догадував ся, а де природа збирає і кристалізує найдорожші камінї, з яких копачі в найбогатших копальнях, находять тільки малі кусники.

З початку сумнівав ся, щоби се було правдою, що бачив, пересвідчив ся однак, краючи перстінцем величезну лавку з-хрусталю, що се природний камінь, бо не полишив* ся найменший слід на ньому.

Були се отже діаманти, рубіни 'і сафіри, нагромадженъ в так великій кількості, що їх вартість можнаби оцінити тільки астрономічними числами. Лежали тут камінї, вартості тріліонів і квадріліонів.

Чи Тоная знав про отті величезні богатства, можна було сумнівати ся, бо і Варт, здавало ся, не припускав,, щоби ті хрусталі були дорогоцінними каміннями.

Король Негрів вважав мабуть тільки себе паном і властителем доволі' незвичайної печери, яку оберігати наказувало йому віщоваєє. Потверджували сей здогад, здасть ся;.

цілі громади людських костий, які лежали по кутках. Чи було се похоронне місце, чи може печера служила, ідо є дуже можливо, до обходів страшних свят, підчас яких •плила щедро кров людська при канібальських бенкетах?

Бартови насували ся також такі здогади і схиляючись до товариша, сказав пошепки:

— — Тоная вправді впевняє, що підчас його панування такі обходи не лучали ся, однак отті кости вказують, що не треба вірити його словам.

Вказав при тім на величезний костир свіжо зложених костий, які мали на собі сліди, що вкриваюче їх мясо було варене.

Вражінє се незабаром ще скріпило ся.

Король і його гості дійшли до кінця печери, де було заглибленє, в роді каплички біля катедри. Сильна деревляна крата замикала вхід, за яким, в деревлянній клітці, сидів . вязень.

Клітка була так мала, що міг він в ній сидіти тільки "скорчившись. Вязнем сим був

Матакіт!

— Се ви, пане — крикнув нещасний Кафр в хвили, коли пізнав Кипріяна. — Заберіть мене з відси, освободіть мене! Волю вже вернути до Гріквеленду і бути там, повішеним, чим тут, в тій курячій клітці, дождити страш-гної смерти! Тоная з'їсть мене!

Слова отті сказав так зворушаючим голосом, що Кипріянови зробило ся жаль його.

— Добре, Матакіт — відповів йому інженер — можу постаратись о твоє увільнене, однак, поки не віддаш діаманту, не вийдеш з сеї клітки.

— Віддати діамант, пане т— кликнув Матакіт — алеж я не мав його ніколи, клянуся! — Говорив се з такою правдою у голосі, що не можна було сумнівати ся в його слова.

Знаємо, що Кипріян вже перед тим не дуже вірив в вину Матакіта.

Сильна деревляна крата з а литка л а вхід, за яким, в деревляній клітці сидів вязень (стор. 124).

— Якщо ти отже не украв діаманту, так чому-ж ти втікав? — питав його дальше.

— Тому—відповів Матакіт — що по доказаию невинности моїх товаришів сказали би певно, що се я украв, а знаєте добре, що в Гріквеленді не дуже то церемонять ся з повішенем Кафра. Засуджують його, заки обвинувачуть! Я перелякав ся і утікав крізь Трансваль, як справжніший винуватець.

— Ну, добре, вірю тобі — сказав Кипріян — однак хочеш вернути до Гріквеленду і наразити ся знов на підозріня?

— Так, волю, чим тут полишитись — сказав нещасний дріжучи з тривоги.

— Будь спокійний, мій приятелю, постараюсь тебе Увільнити. —

Стрілець звернув ся до Тонаї.

— Скажи щиро, що хочеш за сього вязня. Тоная, по короткій надумі, сказав:

— Чотири рушниці", десять разів по десять набоїв до кожної і чотири мошонки скляних перел; се не за ббгато, правда?

— Се є 20 разів за богато, однак Фарамон Барт є твоїм приятелем і зробить все, щоби тебе вдоволити.

Сказавши ті слова, задумав ся хвилину, а відтак відозвав ся:

— Слухай Тоная, дістанеш, що хочеш, однак даш нам за се кілька буйволів, потрібну поживу і почетну сторожу, щоби всіх нас перевела крізь Трансваль.

— Згода — сказав Тоная дуже вдоволений.

Вязня випущено сейчас на свободу і наситивши ще раз очи чудесами печери, дозволили собі Фарамон, Кипріян і Матакіт завязати очі, і відвести назад до палати Тонаї, де з причини заключеної умови мала відбутися велика гостина.

Умовлено ся ще, що Матакіт не верне ще зараз до Вендергарт-копальні, тільки дождити-ме вістки від Кипріяна.

Події, які відтак склали ся, показали, що ся обережність була на місци.

Слідуючого дня Кипріян, Фарамон, Лі і Матакіт пустили ся з численною сторожою в дорогу з поворотом до Грі-квеленду.

Тепер годі було вже не сумнівати ся, що "Зоря Півдня" пропала і п. Веткінс не

вишле її до Лондона, щоби там поміж найкращими брилянтами Англії лишала ся своїм блиском.

XX. Поворот.

Джон Веткінс ніколи не був в такім лихім гуморі, як по від'їзді чотирьох суперників в погоню за Матакітом. Кожний день, кождий тиждень, який минав, віднімав в нього надію відзискання свого брилянту, крім сього не доставало йому звичайного товариства і тужив за Гільто-ном, Фріделем, Панталяччім а навіть за Кипріяном.

Скорочував собі час доживання збанком джину а збільшена скількість алкоголю не впливала цілком лагодячо на його вдачу. До сього прилучилась тривога о судьбу виправи, бо Бардік, взятий в неволю бандою Кафрів, по кількох днях утік і вернув на ферму, де розказав про трагічну смерть Фріделя.

Був се лихий знак для Панталяччія і Кипріяна.

Аліса також почувала себе нещасливою. Не співала вже і рояль замовк. Не цікавило її так дуже стадо струсів, навіть Дада не займала її своєю пажерливістю і птах проковтував безкарно найрізноманітніші предмети.

Одного вечера, в три— місяці від часу від'їзду виправи, сиділа Аліса, гафтуючи при світлі лампи біля батька, який сидів у своїй фотелі з невідступним збанком.

З похиленою над роботою головою сумно думала Аліса, коли нараз заковтано до дверей.

— Прошу ввійти — відповіла здивувана, що хтось приходить до них так пізно.

— Ось і я, пане Веткінс — відозвав ся голос Кипріяна. Був се дійсно Кипріян, однак який блідий, змарнілий,

з довгою бородою і знищеною подорожною одіжю. Помимо сього сяли його очі весело а уста усміхали ся.

Аліса повздержала скоро оклик здивування і радости, простягнула тільки мовчки руки, щоби привитати приятеля..

Розбуджений з своєї дрімоти, пан Веткінс, протирав собі очі і питав ся, що стало ся. Минуло кілька хвилин, заки фармер успів зібрати думки і, зрозумівши вкінці, якого має гостя, кликнув :

— А діамант?

— Діамант, на жаль, не вернув ся!

Кипріян розказав короткими словами про подробиці виправи, смерть товаришів, побут в Тонаї, промовчуючи, розумієть ся, про Матакіта. Замітив тільки, що є пересвідчений про його невинність.

Не забув згадати про докази привязання Бардіка, Лія і про приязнь Фарамона Варта. Підчас оповідання не згадав про лихі наміри своїх суперників, як також про се, до чого був приневолений присягою, про чудесну печеру. Тоная — кінчив Кипріян своє оповідане — додержав своєї обіцянки. В два дни по прибуттю до столиці, приготовано достаточну скількість поживи, буйволи та сторожу. Під проводом самого короля товаришило нам 300 Негрів, навантажений мукою і вудженим мясом аж до місця, де полишили ми віз. Знайшли ми його в добрім стані, під галузями, якими його вкрито.

Попращали ми нашого гостинного господаря і дали ми йому місто обіцяних чотирьох, п'ять рушниць і значний.

запас набоїв. З такою зброєю володар краю між ріками Замбезі і Лімпопо буде непобідимий.

— А дальшу подорож як ви відбули? — спитала міс Веткінс.

— Посувалися ми вправді поволи, однак вже без пригод. Сторожа покинула нас доперва на границі Транс-валю, де і Фарамон Варт з нами розпрощався, удаючи з своїми Бассутами до-Дюрбану.

По сорок днів дороги крізь Фельд, приходжу на жалі з порожніми руками.

— Отже чому Матакіт утік? — спитала панна Веткінс, слухаючи з увагою оповідання Кипріяна.

— Із страху — відповів Кипріян.

— Чи нема справедливості в Гріквеленді? — обурювався фармер.

— О, часто аж за багато, однак цілком не дивуюся, що бідолаха, бачучи розбурхані уми ізза зникнення діаманту, волів на якийсь час усунутись.

— І мене се не дивує — сказала Аліса.

— В кождім случаю впевняю вас, що він є невинуватий і надіюся, що полишать його в будущині в супокій.

— Гм — сказав Веткінс мабуть не цілком пересвідчений — може той Кафр удає тільки страх, щоби схоронитись перед поліцією.

— Ні, він є невинуватий, таке є моє пересвідчене і мені здасться, що я дорого заплатив за нього — сказав Кипріян рішучо.

— Щож, полишіть ся при своїм пересвідченню, а я полишу ся при своїм — кликнув Веткінс.

Аліса перервала сю неприємну розмову.

— Чи знаєте, пане Мере', що ваш закіп підчас вашої неприсутности став ся дуже видатний і ваш спільник Тома Стіль є на дорозі* до зроблення майна.

— Нічого не знаю про се, першим моїм ділом було вас відвідати — з ніким я-досі не бачив ся.

— Мабуть ви ще без обіду? — спитала Аліса.

— Признаю ся, що таки так дійсно — відповів Кипріян.

— Ох, не відійдете з відси, не з'ївши обіду. Хорий і по так важкій —подорожі без обіду до 11-ої вечером!

Не вважаючи на відмову Кипріяна, Аліса вибігла до своєї комори і незабаром вернула, несучи на підносі кілька тарелів з холодним мясом і торт з апрікоз своєї роботи. Поставила се все перед збентеженим Кипріяном і коли сей не дуже скоро забирав ся до їди, сказала, сміючи ся весело :

— А може вам покряти ?

Вид розложених потрав викликав також апетит у п. Веткінса і попросив він Алісу о порцію "БіЙоп а (рід консерви з струса). Аліса заїдала м'ягдалі.

Імпровізована вечеря була знаменита. Ніколи Кипріян не відчував такого апетиту.

Тричі брав торта, випив дві склянки вина і щоби увінчати діло, згодився навіть скоштувати джін п. Веткінса, який, говорячи мимоходом, дрімав вже добре.

— Чим ви занималися через отті три місяці"? — спитав Кипріян Алісу. — Лякаюся, що ви вже геть призабули хемію!

— О, помиляєтеся дуже — відповіла з докором. — Я пильно працювала, а навіть дозволила собі робити деякі досвіди в вашій лябораторії. Однак заспокійтеся, не збила я там нічого і всьо находиться в найкращім порядку. Говорячи щиро, дуже полюбила я хемію і дивно мені", як могли ви її покинути для копаня або вандрівки по Фельді.

— Як се, панно Алісо — ви не знаєте, чому я се вчинив?

— Нічого не знаю, відповіла Аліса, почервонівши. — Я на вашому місці робила би діаманти, місто їх шукати. Се краще відповідає гідности ученого.

— Чи се приказ, який ви мені' даєте? — спитав Кипріян.

— О ні, тільки просьба. Ах, пане Мере', колиб ви знали, як почувала я себе нещасливою, бачучи, що ви нара-жуєтесь на такі небезпеки і труди! Чи мущина, говорила я собі, так здібний, має бути нараженим на нужденну смерть серед пустині' від укушення змиї або зубів тигра? Се дійсно було злочином дозволити вам виїхати! Чи се не чудо, що ви цілі назад повернули? А без приятеля свого Фарамона, якого, щоби Всевишній за се нагородив... — не докінчила, тільки дві великі сльози блискучі на її віях, говорили ясно про її недокінчену думку.

Кипріян був дуже зворушений.

— Ті дві сльози — сказав Кипріян — є для мене більш дорогі, чим всі діаманти в світі' і для них наразив би ся я ще на далеко більшу небезпеку.

Було вже по півночі, коли Кипріян, розпрощавшись з Алісою, вернув ся до своєї кімнати. Тут застав пачку листів, які міс Веткінс уложила йому в порядку на бюрку. Держав листи в руках, не маючи відваги отворити їх. Що може бути в них? Чи не принесуть вони вістки про якесь нещастє? Що робить його батько... мати і мала сестричка Жанета?

Боже, що могло стати ся в протягу тих трьох місяців!... Прочитав скоро ті листи і відотхнув спокійно; усьо було аразд.

Його начальники бажали йому щастя, з нагоди його влучної теорії повставаня діамантів і дозволяли полишити ся ще пів року в Гріквеленді, якщо вважає се потрібним для науки.

Події укладали ся після його бажаня і Кипріян заснув так вдоволений, як се йому рідко лучало ся.

Слідуючий день перейшов інжінєрови на гостинах у знайомих. Був в Томи Стіля, який приняв його дуже щиро. В розмові рішили, що Лі і Бардік будуть знов працювати в копальні'. Кипріян хотів їм відступити частину її, щоби могли собі призбирати "трохи гроша. Він не думав більше працювати в копальні, бо дійшов до пересвідчення, що се не його задача.

Надто був чесним, щоби ломити слово, дане Тонаї і використати відомість про чудесну печеру. Єстwuванє її утврдило його однак в пересвідченю про правдивість

теорії кристалізації діамантів і з тим більшим запалом задумував приступити до нових досвідів.

Почав отже на ново своє давнййше жите в ляборато-рії, а його запал збільшили ще заохочуючі слова міс Аліси.

Пан Веткінс, від часу зникнення діаманту, ні словом не згадав про обіцянку подружжя Кипріяна з Алісою. Можна однак було здогадуватись, що коли інженерови удасться зробити камінь, мільйонної вартости, так нагадає собі дану обіцянку.

Забрався отже з охотою до нової проби; постарався о руру, повторив попередні досвіди і поручив Бардікови піддержувати огонь в рівній мірі.

Відтак забрався до другої роботи, яку бажав покінчити перед поворотом до Парижа. Розходилося йому іменно о поміри обниження верхнієї долини в північно-східній стороні*.

Обнижене се приписував діланню води в епосі* формування тут діамантів.

Шість днів займався тією працею з незвичайною пильністю. Рисував плями і порівнював з мапою, купленою в Кімберлі. Однак дивна річ, що ті обчислення, помимо кількох порівнювань, не згоджувалися. Дійшов до пересвідчення, що мапа мусіла бути зле уложеною. Певний точности своїх мірничих приладів, закримітив Кипріян, що на англійській мапі означена північна точка була висунена доволі значно на північний схід, в наслідок чого, цілком природно, всі прочі лінії виходили криво.

— Ага, вже знаю, як повсталася похибка — кликнув інженер. — Ті осли, які укладали сю карту, позабули про відхилене магнетної голки. А тут виносить воно не менше як 29° на захід. З того заключене, що лінії її ширини і довготи повинні бути пересунені о 29° на схід. Треба здогадуватись, що до зроблення сеї мапи Англія не прислала тут своїх найкращих землемірів.

Добре. Errare humanum est! Нехай той обвинувачує тих землемірів, хто & своєму життю не помилився ніколи.

По дорозі до дому, стрінув старого Вендергарта і росказав йому предивний вислід своїх помірів. Треба буде, додав, зробити спростоване в усіх мапах сього краю.

— Чи се правда, що говорите? — слитав дивно зворушеним голосом шліфір.

— Так!

— Чи булиб ви в стані доказати се перед відповідними властями?

— Перед десятма, якщо буде треба!

— А ніхто не зможе вам доказати помилки?

— Хібань ні, бо досить є вказати на причину неточности. Не брати під увагу відхилу магнетної ігли є дуже разячою похибкою.-

Яків Вендергарт попрощав незабаром Кипріяна, який і не закримітив, як дивно його зворушила вістка, що місцеві мапи є хибно уложені.

По кількох днях Кипріян, переходячи біля хатини Вендергарта, закримітив на дверях напис: "В дорозі — за ділами!"

XXI.

Справедливість в Грікве/ієнді.

Підчас слідуючих днів Кипріян звернув цілу свою увагу на сліджене за підпріятою пробою. Надіяв ся що тим разом кристалізація повинна скорше доконати ся, бо печ була краще зроблена:

Розумієть ся, що і Алїса і п. Веткінс дуже цікаво, хоч з ріжних мотивів, дожидали висліду проби. Якщо однак п. Веткінс і його дочка заохочували Кипріяна до робленя нових діамантів, населене Гріквеленду було невдоволене з сього.

Не було вже вправді давних провідників Панталяччія і Гільтона, однак полишили ся їхні" товариші, які також ненавиділи Кипріяна за його роботу. Можна було бачити часто громади копачів, живо розправляючих і грозячих піднятими п'ястуками переходячому Кипріянови.

— Не дамо себе зруйнувати, покинь свої нерозумні експеріменти! — кликали за ним.

Коли однак Кипріян не злякав ся тих погроз, рішено ужити сильнійших середників. Одного дня, підчас хвилевої неприсутности Бардіка, громада людей в протягу хвилини погасила вогонь, знищила печ, зруйнувала мур і поломила знаряди.

Ціле уряджене, з таким трудом уставлене, зістало знищене.

— Хоч би мав я згинуту, зачну усьо ще раз на ново, а не уступлю! — сказав вперто Кипріян — а тих драбів обжалую о знищене моєї власности. Побачу, чи є справедливість в Гріквеленді!

Була справедливість, тільки не така, якої надіяв ся інжінер.

Не говорячи нікому, навіть п. Алїсі, переляканій попе-редними погрозами, про пригоду, сів Кипріян біля столика і одним замахом написав скаргу, яку завтра мав подати губернаторови Капштату. Відтак поклав ся вже заспокоєний і незабаром заснув. Спав вже може дві години, коли нараз збудив його стукіт дверей, які відчинили ся.

П'ятьох замаскованих і узброєних в револьвери людей, з ліхтарнями в руках, підійшло до його ліжка.

Один з них поклав руку на рамени Кипріяна і захриплим голосом почав читати записаний папір, який держав в руках:

"Кипріян Мере.

Повідомляємо тебе отсим, що тайна рада, зложена з 22 властителів Вендергарт-копальні, засуджує тебе одноголосно, в ім'я загального добра, на смерть, яка має наступити сьогодні о пів до першої по півночі..

Ти обвинений за се, що хочеш безправно зробити винахід, який знищить усьо працююче населене в цілім Гріквеленді,

Судді* в своїй непомильній мудрости врадили, що винахід сей має бути знищений, а одинока людина, знаюча про нього, вбита; краще вбити одиницю, чим знищити тисячі родин.

Дальше порішено полишити тобі десять хвилин часу на приготовлене до смерти, полишити тобі вибір її, а твої папери мають бути спалені з виїмком отвертих листів до родини; хата твоя має бути зрівнана з землею.

Так нехай стане ся усім зрадникам."

Кипріян вважав з початку усьо те немудрим жартом, чуючи однак грізні слова присуду, завдав собі питане, чи ся понура комедія, так можлива з огляду на тутешні дикі обичаї, не є часом правдою?

Чоловік, який держав його за руку, розвіяв усякі сумніви.

— Сейчас встаньте — сказав гостро — нема часу!

— Се є безправне убийство — відповів Кипріян одягаючись.

Був більше обурений, чим зворушений і цілком супокійно напружував свою увагу, бажаючи пізнати по голосі' людей, які йому грозили.

— Чи вибрали ви вже собі смерть? — спитав знов замаскований.

— Не маю потреби вибирати, тільки протестую проти підлої зради, якої хочете допуститись — сказав рішучим голосом Кипріян.

— Можеш протестувати, помимо сього будеш висіти. Маєш ще може що розпорядити ?

— Нічого такого, що міг би я повірити моїм убий-никам.

— Отже вперед! — закомандував начальник.

Двох людей стануло по боках Кипріяма і мала дружина— спрямувала ся до дверей, коли нараз зайшло щось неожиданого.

Поміж розбишак з Вендергарт-копальні кинув ся якийсь чоловік.

Був се Матакіт. Молодий Кафр блукав часами по ночі біля табору і сьогодні інстинктивно пішов за замаскованими. Стоючи біля дверей, вислухав цілу розмову і зрозумів, що грозить Кипріянови. Не подумавши про наслідки свого вчинку, кинув ся до ніг Кипріяна і обнімаючи їх, сказав.

— Пане, чому ті люди хочуть тебе вбити?

— Тому, що я зробив штучний діамант — відповів Кипріян.

— Ах, пане, як я тепер соромлю ся і жалію свого вчинку — сказав з плачем Матакіт.

— Що се має значити? — спитав Кипріян.

— Скажу всьо — говорив уриваним голосом Матакіт — нехай не ведуть тебе на смерть. Се я винуватий, се я вложив до печі сей великий діамант.

— Викиньте сього балакуна — приказав начальник банди.

— Алеж ще раз кажу, що се я вложив діамант до апарату — говорив дальше Матакіт. — Так, так, бо хотів вас ошукати, що вам удав ся експерімент.

— Говориш правду? — спитав Кипріян розчарований і здивуваний.

— Але-ж так, сотню разів так, говорю щирю правду. Випрямив ся і, бачучи звернену на себе увагу всіх, почав розказувати.

— Підчас великого обриву землі', коли лежав я засипаний землею, найшов я великий діамант. Думав я саме, як би його найкраще сховати, коли стіна присипала мене, мабуть за кару. Коли відзискав я притомність, лежучи в ліжку пана інжінера, держав я ще сей камінь в руці. В першій хвилі хотів я його віддати, соромив ся однак

признати ся, що я є злодій і рішив я ждати нагоди.

Незабаром опісля посадив мене пан інженер до бере-ження печі, в якій мав зробити ся діамант. Другого дня був я сам біля неї, коли трісла рура.

Бачив я, що пан інженер засумував ся тою неудачею, отже обліпив я чим скорше діамант глиною, вкинув в руру і упорядкував печ.

Ах, що се була за радість, коли пан інженер знайшов діамант!

Шалений сміх п'яток замаскованих розляг ся при останніх словах Матакіта.

Кипріян, цілком природно, не був захоплений тією веселістю. Правда, яка звеніла в словах молодого Кафра, не дала ся заперечити. Даремно силкував ся інженер винайти факти, які опрокинули би се тверджене, даремно говорив собі:

— Природний діамант растопив би ся від горячі, яка була в печі. Здоровий розум казав признати, що охорона з глини, яка його окружала, берігла його від жару. А може із-за того, що так довго перебував в печі, став чорний? Може розплив ся від жару і знов відтак скристалізував ся? Здогад сей блискавкою майнув в голові інженера, не міг одначе знайти останнього слова загадки.

— Нагадую собі добре — сказав один з муштин — що дійсно бачив я того памятного дня грудку землі в руці Кафра; держав її так сильно, що не можна було її вийняти йому.

— Так, годі довше сумніватись, бо чи се можливе робити діаманти? Дійсно булиб ми дурнями, вірючи в се! Цілком так, як колиб хто хотів робити зізди!

І знов почали сміяти ся.

Видко було, що Кипріян більше терпів від їхньої веселости, чим від попередних погроз.

По хвили начальник замаскованих відозвав ся:

— Ми є думки, мане Мере, що що до присуду, виданого на тебе, треба нам ще надуматись. Не забувай однак, що сей присуд висить над тобою! Слово, або знак, яким повідомиш поліцію, а будеш пропащий на віки..

Сказавши се, вийшов, а за ним його товариші.

Темінь вкрила знов кімнату. Кипріян питав себе, чи се всьо не є витвором уяви, однак ридане Матакіта, який скорчив ся на долівці, не позваляли сумнівати ся, що се була дійсність.

— Отже се було правдою! Уникнув смерті, однак за ціну такого упокореня! Він, інженер, вихованець політехніки, визначний хемік і звісний вже геолог, дав себе ошукати невченому Кафрови?!...

Так нї, се його гордість, зарозумілість без краю вистроїли йому такий жарт! Був певний, що відкрив теорію кристалізації! Чи може бути щось смішнішого? Чи се не виключне діло природи, щоби при помочи цілих віків перетворювала ріжні, творива в кристали?

А однак, важко було не дати себе обманути такою наглядністю! Приготував експерімент так логічно, що надіяв ся удачі. Виймкові розміри каменя причинили ся до сього, що повірив в неї.

Навіть такий Депре був би обманув ся. Чи такі похибки не. лунають ся .щоденно?

Чи не знаємо досвідчених нуміз-матиків, які приймають звичайну бляшку за добру монету? Кипріян старався себе заспокоїти дорогою таких порівнянь. Вже ніколи більше нічого такого не зробить.

Так скінчила ся та нічна пригода, яка грозила сумними наслідками.

Цілком природно, що звичайне походжене "Зорі Півдня" знайденої і схованої прямо Кафром відновило рани по її втраті в серці п. Веткінса.

Знов відозвали ся його нарікання і підозріння, що тільки Матакіт міг украсти діамант підчас бенкету.

— Даремно боронив Кипріян свого слугу, не міг пересвідчити фермера.

Знеохочений повторюваними підозріннями, сказав вкінці:

— Я вірю в чесноту Кафра, а остаточно ся річ може тільки мене обходити, бо прецінь брильянт був моєю власністю, заки жертвував я його п. Алїсі.

— Так, без сумніву? — сказав іронічно фермер.

— Цілком природно; бо чи Матакіт не найшов його в моїм закові? — сказав Кипріян.

— Правда, однак мимо сього, діамант Належав до мене, бо концесія звучить: перші три більші діаманти мають бути віддані властителям копальні.

"На се Кипріян не знав, що відповісти.

— А що, маю я слухність? — спитав Веткінс.

— Цілковиту — відповів Кипріян збентежений.

— Був би я вам дуже вдячний, колиб написали ви мені* ці слова на письмі, бо може віднайде ся камінь так безсоромно украдений.

Кипріян взяв папір і написав:

"Отсим посвідчаю, що знайдений в моїм закові працюючим у мене Кафром діамант, відповідно до умови, є власністю пана Джона Веткінса".

Кипріян Мере.

Обставина ся одним почерком розвіяла мрії Кипріяна.

Якщо діамант віднайде ся, буде він законною, а не дарованою ним власністю Веткінса, а його мільйонна вартість не виповнить пропасти, яка відділює його від Алїси.

Рівнож не добром ворожила справа Матакіта, бо фермер не простить крадіжки.

Бідолаху ув'язнено і по несповна 12 годинах засуджено, засуджуючи його на смерть, якщо в протязі 24 годин не зверне діаманту.

Старання Кипріяна нічого не допоможуть, бо діаманту не може віддати, тому що його дійсно не взяв. Кипріян даремно думав, як би се врятувати нещасного, в якого вину не міг повірити.

XXII.

Новий рід копальні.

Про події, які склали ся минулої ночі, дізнала ся також міс Веткінс.

— Ах, пане Кипріяне — говорила до нього добра дівчина — ви журите ся непотрібно. Чи-ж ваше життя не є варта стільки, що діамант?

— Однак, панно Алїсо...

— Не думаймо більше про се і прошу вас, не робіть більше досвідів.

— Чи ви приказуєте мені, пані? — спитав Кипріян.

— Так, так, зборонюю вам тепер ними займатися, як попередно казала, якщо вже маю право вам приказувати.

— Зроблю усьо, що ви приказуєте — відповів Кипріян, стискаючи подану собі руку.

Дізнавши ся відтак про присуд на Матакіта, дуже засумувала ся, особливо вразило її те, що її батько взяв в тім участь. В вину Кафра, як і Кипріян, вона не вірила і радо була би причинила ся до увільнення нещасного.

Однак, як забрати ся до сього? Як збудити милосерде в його обвинителя п. Веткінса?

Мусимо додати, що Веткінс не міг видобути від Матакіта ніяких зізнань, ані погрозою кари, ані обіцянкою увільнення.

Позбавлений надії відзискати коли небудь "Зорю Півдня", гумор його став неможливий; всі лякали ся з ним говорити. Помимо сього Аліса рішила ся піти до нього.

На другий день по присуді', менше мучений як звичайно гостцем, забрав ся Веткінс порядкувати свої папери.

Сидячи у фотелі' за гарним бюрком, переглядав по черзі* численні документи власносте і контракти. Біля нього сиділа Аліса похилена над гафтом і мало звертала увагу на Даду, яка, як звичайно, гордо похожала по кімнаті' і розумними очима стежила за роботою п. Веткінса і його дочки.

Нараз голосний оклик приневолив Алісу оглянутись.

— Сей птах стає з кожним днем щораз більше невиним; ось тепер пірвав мені' важний пергамін.

Дада!... тут... віддай його сейчас! По хвили почав лаятись дальше:

— Ах, сей поганний птах проковтнув його! Документ дуже важний, оригінал декрету, який признає мені* право експлюатувати копальню! Се вже годі* видержати! Однак ти мені' віддаш, хоч би мав я тебе задусити! — Червоний з гніву кинув ся фармер в погоню за струсом.

Струс, перебігши двічі довкола кімнати, видобув ся крізь відчинене вікно на двір.

— Алеж тату — просила Аліса — заспокійтесь, знов захворієте із зворушення!

Гнів Веткінса був страшенний. Утеча Дади ще збільшила його.

— Ні — кликнув на пів здавленим голосом — сього вже за багато! Треба се раз покінчити! Не дам собі так видерти, цінного документу! Оловяна кулька навчить розуму злодія! Відберу йому мій пергамін, даю слово честі!

Аліса з плачем йшла за ним. Просьби не помогли; фармер взяв рушницю і побачивши Даду йдучу в напрямі дімка, де мешкав Кипріян, вистрілів.

Птах, неначе догадуючись наміру фармера, сховав ся за дімком.

— Пожди, пожди, вже я тебе дістану, поганче, — кричав Веткінс, йдучи за нею.

Цілком природно, що Аліса не відступала батька, прохаючи його, щоби зжалів ся. над її улюбленим птахом. Дійшли так до хатини, та тут Дада зникла. Веткінс заков-тав в

двері, догадуючись, що тут схоронила ся.

Двері відчинили ся і в них станув Кипріян.

— Ах пан Веткінс... панна Алїса... як мені мило при-вітати вас у себе — сказав здивуваний нежданою гостиною.

Без віддиху розказав йому фармер пощо прийшли.

— В такім случаю поможу вам шукати виновника — сказав Кипріян, запрошуючи їх до середини.

— Зараз покінчу я з ним діло — сказав фармер, вимахуючи грізно рушницею.

Рівночасно благаючий погляд Алїси вияснив Кипріянови, як дівчина лякаєть ся заповідженого виконання погрози.

— Лі — сказав Кипріян по французьки до Китайця, який саме війшов — струс сховав ся мабуть у твою кімнату; звяжи його, однак так, щоби міг втічи, а я міжтим поведу п. Веткінса в противну сторону.

Гарний сей плян не міг бути на жаль виконаний, бо Дада сховалася до першої кімнати, до якої саме війшли.

Сховала ся нещасна в куток мабуть почувавши свою вину, сховала голову за крісло, думаючи, що тим стане невидима.

Пан Веткінс кинув ся на неї.

Помимо сього, що був лютий, здержав ся однак перед стрілянєм в чужім домі.

Алїса з плачем відвернула ся, щоби нічого не бачити.

Її жаль натхнув Кипріяна спасенною думкою.

—■ Пане Веткінс — сказав він нараз — розходить ся вам о зворот документу, правда? Отже дістанете його, не вбивавши Дади. Вистарчить розрізати горло, або жолудок. Позвольте мені підняти ся сеї операції? Студіював я колись в ЗООЛЬОГІЧНІМ музею і надію ся, що добре справляю ся з сею хірургічною роботою. Веткінс згодив ся.

При помочи Бардіка і Лія, звязано сильно Даду, відтак Кипріян, щоби заощадити її болю, і щоби підчас операції не боронила ся, обв'язав її голову хусткою, напоєною хлороформом. Відтак острим ножем перетяв звисаючу верхню шкіру на горлі, відсунув на бік судини кровні і перетяв тканики білі, як перлова маса. * {

Горло Дали виглядало, як сильно видута кишеня, в якій находила ся паша і предмети проковтнеш нею попе-редного дня, а може давнійше.

Перший погляд на сей здоровий проликовий знаряд казав догадуватись, що механічні заглиблення в нїм нічого йому не пошкодять.

Доволі' широкий отвір позволив Кипріянови вложити руку знов і видобути кулю із слоневої кости, яка там стреміла.

Кулю сю проковтнула Дада перед пяти місяцями, отже мабуть не могла вона перейти крізь долішний отвір горла.

Відкладаючи кулю на бік, Кипріян узяв ся до дальших розслі́дів в горлі Дади як археолог в римському таборі.

— Мосяжний ліхтарик — кликнув здивуваний, витягаючи зігнений домашній знаряд.

Бардіка і Лія огорнув так 'веселий сміх, що на його голос прийшла Аліса з другої кімнати.

— Золота монета, ключ, ' гребінь — викликував по черзі' Кипріян, винимаючи отті предмети.

Нараз зблід.

Пальці' його діткнули ся предмета дивного вигляду, ні... се неможливо!...

Вкінці підняв руку разом з оттим предметом. Пан Веткінс крикнув голосно:

— "Зоря Півдня"!...

Так, славний діамант, цілком ненарушений, знайшов ся і яснів в дневному світлі', як велика зоря.

Тільки дивна річ, діамант змінив краску — зазначено се загально. О скільки попередно була гебаново чорна, "Зоря Півдня" світила тепер рожево, так гарним рожевим блеском, що се побільшувало ще її прозорість і підносило блеск.

— Думаєте, що через се брилянт втратить на цінї? — питає фармер по перших вибухах радості.

— Цілком ні — впевняє його Кипріян — навпаки, тепер можна його зачислити до громади хамелеон-діаман-тів. Мабуть в горлі' Дади не було йому холодно. Тим можна пояснити зміну краски.

Се явище вже не раз розглядали наукові товариства ! годили ся, що викликати його може нечаяна зміна температури.

— Богови дяка, віднайшов я отже тебе, ти скарбе моєї душі — повторяє п. Веткінс, стискаючи в руках брилянт, щоби впевнити ся, що се не сон.

— Тільки прикристи вчинив ти мені' своїм зникненєм, що більше не випущу тебе з рук.

Підняв його в гору, граючись з ним так, що здавало ся, що на зразок Дади готов його проковтнути.

Міжтим Кипріян зашив сильною ниткою отвір в горлі, відтак шкіру на шиї і розв'язав Даду.

Дуже змучена, немов засоромлена, лежала Дада спокійно, не показуючи ніякої охоти до утечі.

— Чи вона виздоровіє? — спитала Аліса, мабуть більше засумована станом Дади, чим врадувана віднайденім брилянтом.

— Без сумніву виздоровіє — впевняє Кипріян.— Я не підняв би ся був операції, колиб не вірив, що вона удасть ся. Ручу вам пані, що по трьох днях ні сліду не буде з рани і що Дада, заки мине дві години, знов напхає своє горло, яке саме тепер ми випорожнили.

Аліса, заспокоєна тими словами, подякувала Кипрія-нови приязним поглядом.

Пан Веткінс досить вже натішив ся своїм каменем і звертаючись до Кипріяна, сказав гордим тоном:

— Пане Мере', віддали ви мені велику прислугу, так, що не знаю, чим вам зможу віддячитись?

Серце Кипріяна почало скорше битись.

Чим відвдячитись? О, п. Веткінс міг йому відвдячитись. Чи йому так важко нагадати собі обіцянку, дану перед виїздом, що хто йому поверне брилянт, тому віддасть руку своєї дочки, а чи він не звернув йому, хоч не в Трансвалі найшов його?

Кипріян говорив се в своїй душі, за гордий був він, щоби сказати голосно такі-слова. Зрештою був певний, що пан Веткінс сам собі нагадає про обіцянку.

Між тим Веткінс ні словом не доторкнув ся до сього діла, тільки попрощав холодно Кипріяна і дав знак дочці, щоби пішла за ним.

Матакіта сейчас освободжено. Не багато однак бракувало, щоби бідолаха житєм своїм не наложив сей незвичайний апетит струса.

Завдяки щасливому случаєви був вратований в останній хвилі".

XXIII.

Перерваний бенькет.

Щасливий з віднайденя "Зорі Півдня", Веткінс рішив устроїти з тієї нагоди величавий бенькет. Діамант забезпечено всякими можливими середниками від поновного зник-нення, а Даду не запрошено вже на бенькет. Слідуючого дня, пополудні', приготування були в повнім розгарі.

ю

— "Зоря Півдня"!...

Так, славний діамант, цілком ненарушений, знайшов ся і яснів в дневному світлі", як велика зоря.

Тільки дивна річ, діамант змінив краску — запримічено се загально. О скільки попередно була гебаново чорна, "Зоря Півдня" світила тепер рожево, так гарним рожевим блеском, що се побільшувало ще її прозорість і підносило блеск.

— Думаєте, що через се брилянт втратить на цінї? — питав фармер по перших вибухах радости.

— Цілком ні — впевняв його Кипріян — навпаки, тепер можна його зачислити до громади хамелеон-діаман-тів. Мабуть в горлі" Дади не було йому холодно. Тим можна пояснити зміну краски.

Се явище вже нераз розглядали наукові товариства ! годили ся, що викликати його може нечаяна зміна температури.

— Богови дяка, віднайшов я отже тебе, ти скарбе моєї душі — повторяв п. Веткінс, стискаючи в руках брилянт, щоби впевнити ся, що се не сон.

— Тільки прикрости вчинив ти мені своїм зникненням, що більше не випущу тебе з рук.

Підняв його в гору, граючись з ним так, що здавало ся, що на зразок Дади готов його проковтнути.

Міжтим Кипріян зашив сильною ниткою отвір в горлі, відтак шкіру на шиї і розв'язав Даду.

Дуже змучена, немов засоромлена, лежала Дада спокійно, не показуючи ніякої охоти до утечі.

— Чи вона виздоровіє? — спитала Аліса, мабуть більше засумована станом Дади, чим врадувана віднайденням брилянтом.

— Без сумніву виздоровіє — впевняв Кипріян.— Я не підняв би ся був операції, колиб не вірив, що вона удасть ся. Ручу вам пані, що по трьох днях ні сліду не буде з рани і що Дада, заки мине дві години, знов напхає своє горло, яке саме тепер ми випорожнили.

Аліса, заспокоєна тими словами, подякувала Кипрія-нови приязним поглядом.

Пан Веткінс досить вже натішив ся своїм каменем і звертаючись до Кипріяна, сказав гордим тоном:

— Пане Мере, віддали ви мені велику прислугу, так, що не знаю, чим вам зможу відвдячитись?

Серце Кипріяна почало скорше битись.

Чим відвдячитись? О, п. Веткінс міг йому відвдячитись. Чи йому так важко нагадати собі обіцянку, дану перед виїздом, що хто йому поверне брильянт, тому віддасть руку своєї дочки, а чи він не звернув йому, хоч не в Трансвалі найшов його?

Кипріян говорив се в своїй душі, за гордий був він, щоби сказати голосно такі — слова. Зрештою був певний, що пан Веткінс сам собі нагадає про обіцянку.

Між тим Веткінс ні словом не доторкнув ся до сього діла, тільки попрощав холодно Кипріяна і дав знак дочці, щоби пішла за ним.

Матакіта сейчас освобождено. Не багато однак бракувало, щоби бідолаха житєм своїм не наложив сей незвичайний апетит струса.

Завдяки щасливому случаєви був вратований в останній хвилі".

XXIII.

Перерваний бенкет.

Щасливий з віднайденья "Зорі Півдня", Веткінс рішив устроїти з тієї нагоди величавий бенкет. Діамант забезпечено всякими можливими середниками від поновного зник-нення, а Даду не запрошено вже на бенкет. Слідуючого дня, пополудні", приготування були в повнім розгарі.

Візники звозили припаси мяса, які могли прокормити цілий полк піхоти, а пан Веткінс не відпочав, поки всі" лікери, вина, овочі і ярина всіх склепів з околиці', не перенесли ся до його кухні.

Около четвертої години стіл був накритий. Батерія фляшок стояла в взірцевім порядку на бічнім столику, а запах печені' долітав з кухні.

О шестій почали сходити ся гості. О сімей гамір був. так великий, що навіть оркестрі не вдало би ся його заглушити.

Присутний був також Матвій Преторіус, значно спо-кійнійший від часу, коли не потребував лякати ся жартів Панталяччія, Тома Стіль, купець Натан, фермери, копачі, купці* і урядники.

На просьбу Аліси з'явив ся також Кипріян і заняв біля неї місце. Обоє не були в надто добрім настрою, бо 50-кратний міл'їонер п. Веткінс анї думав про віддане руки своєї дочки звичайному інженєрови, який навіть не вмів "робити діамантів". Фермер

легковажив тепер інженера, не тямлячи, що з його рук одержав багатство. Перед щасливим фермером, отже не за ним, як підчас попереднього бенкету, ясна "Зоря Півдня", лежачи на синій окса-мітній подушці' під скляним кльошем. До цього, для обез-печення, кльош був ще обведений дротяною сіткою.

Випито кілька тостів на честь "Зорі".

В салі ставало горячо до невидержання. Нараз три сильні удари перервали гамір розмови.

— Прошу вийти — сказав п. Веткінс — хто би се не був, буду йому радий, о скільки тільки є він спрагнений.

На порозі з'явила ся висока, худощава стаття Якова Вендергарта.

Гості були здивувані; знаючи загально ворожнечу, яка була поміж обома сусідами, надіяли ся з нежданної появи Вендергарта, немилого інциденту.

Тишина огорнула широку салю. Всі погляди спрямували ся на сивоволосого, старого шліф'єра, а він стояв мовчки, із схрещеними руками, в високім капелюсі' на голові і довгим, чорнілі пальті'.

Пана Веткінса огорнув неописаний .страх, дрож стрясла ним.

— Га, алеж се довго трівало, заки ви, сусіде, рішили ся зробити мені приємність, явившись в моїй хаті. Що за щасливий вітер привів вас до мене?

— Вітер справедливости, сусіде Веткінс — відповів холодно старик. — Приходжу сказати тобі, що правда по сімох літах вкінці тріумфує. Приходжу тобі сказати, що година справедливости прийшла, що закон приказує тобі звернути мені" копальню, яка носить моє ім'я, а яку ти колись силою видер в мене.

О скільки з початку Веткінс був стрівожений появою Вендергарта, о стільки тепер вперта і нагальна його вдача казала йому стати гордо проти небезпеки.

Опер ся сильно о поруче фотеля і почав сміяти ся згідно.

— Сей бідолаха ошалів — сказав, звертаючись до своїх гостей. — Знав я вже давнійше, що в него нема пятої клепки, однак тепер, здаєть ся мені, що вже добре збожеволів.

— Смієть ся добре сей, хто смієть ся останній — сказав повагом Вендергарт, витягаючи з кишені папір.

— Мабуть тямиш Джоне Веткінс, що присудом признано тобі ґрунти, які лежать на захід від 25° ширини від Грінїч? А мені ґрунти, лежачі на схід від сеї лінії!

— А так, приятелю — жартував дальше Веткінс — і тому зробив би ти краще, колиб пішов до дому й положив ся до ліжка, місто тут чесним людям переризати забаву.

Яків Вендергарт розвинув папір.

— Тут находить ся пояснене — сказав лагідним голосом — королевою Вікторією підписане і губернатором оголошене, а яке торкаєть ся похибки в мапах Гріквеленду. Похибка ся, яку _перед 10 роками поповнив землемір, не звертаючи уваги на відхилене магнетної голки від північної точки, фальшує усї мапи і всї поміри ґрунтів після неї зроблені. Наслідком теперішнього спростовання буде пересунене лінії ширини о три милі за захід. Се урядове спростоване запевнює мені зворот моєї власности. Се мав я тобі

сказати Джоне Веткінс.

Чи фермер не зрозумів сього пояснення, чи удавав що не розуміє, досить, що ще раз хотів згідливим сміхом позбути ся противника. Однак сміх сей звенів неприродно і не знайшов відгону серед бенькетуючих. Свідки сеї події мимовільно були пересвідчені про правдивість слів Якова, повагою його бесіди.

Купець Натан перший вмішав ся в сей спір.

— Се, що говорить п. Вендергарт, може дійсно є правдою, похибки прецінь лучають ся. Може краще буде зажадати пояснення?

— Ждати на пояснення? — крикнув фермер, вдаряючи п'ястком в стіл. — Я тут маю тільки право до пояснень. Не обходять мене чужі пояснення. Чи не є я у себе паном? Чи не признано мені права власности копальні, яке сей старий крокодилъ важить ся опрокинути? Якщо хоче хто трівозити мене в моім праві, зроблю, що вже раз зробив я: піду до суду і побачимо, хто побідить.

— Суди не мають чого вже мішати ся тут — відповів спокійно Вендергарт; з признанем похибки на мапах, справа вже рішена.

По тих словах показав Вендергарт папір із стемплями.

Положене Веткінса ставало неприємним, пробував ще сміяти ся, однак починало йому не ставати відваги, коли нараз глянув на лежачу проти його "Зорю Півдня".

— А колиб навіть так було — кликнув — колиб мене безправно хотіли позбавити майна, якого сім років вживав я супокійно, що се мені може зашкодити? Чи не маю брилянту, який мене захоронить від всякої нужди?

— Помиляєш ся — знов сказав Вендергарт рішучо. — "Зоря Півдня" належить до того, до кого належить копальня з усім, що на її ґрунтах находить ся. Меблі того дому, вино в фляшках і мясо на тарели: всьо те тепер є моєю власністю. Будь певний, що я підприняв всякі середники охорони.

По тих словах, Яків, плеснув в долоні. Сейчас війшли полісмени з офіциром на чолі. Офіцир підійшов до стола і поклав руку на кріслі*.

— В імени права — сказав — оголошую, що обнимаю в хвилеве посідане меблі і всі предмети, які находять ся в сім домі.

Всі* встали, з виїмкою фермера, який, неначе громом поражений, сидів в своїм фотелі*.

Аліса обняла його за ший і старала ся успокоїти.

Вендергарт не кидав ока з снюго противника. Дивив ся то на нього то на "Зорю Півдня" і більше в тому погляді* було милосердя, чим ненависти.

— Зруйнований!... зруйнований!...

Були се одинокі слова, які прошептали дріжучі уста Веткінса.

Тоді* підійшов до него Кипріян і сказав з повагою у голосі':

— Пане Веткінс, тому, що ваше майно є так сильно загрожене, позвольте мені в тім бачити можливість наблизити ся до вашої дочки. Маю честь просити вас о руку панни Аліси.

XXIV. Догасаюча Зоря-

Слова, сказані молодим інжінером, викликали загальне вражінє. Помимо малої вражливости гостей Веткінса, не могли вони відмовити свого признання такій безкорисностє..

Із схиленими очима стояла Алїса біля батька, мабуть одинока в тій кімнаті', яку вчинок Кипріяна не здивував.

Прибитий ще нещастєм, яке впало на його, фармер не відповів нічого, почував однак, що віддаючи Кипрія-нови руку Алїси запевнює її тим самим щасливу і певну будучність.

Дещо збентежений своїм виступом, перед так численним збором, докоряв собі Кипріян, що дав пірвати себе почуванням.

Серед сього загального замішання Вендергарт підійшов, до фармера.

— Джоне Веткінс, не належу до тих, які побідженого ворога топчуть ногами. Доходив я своїх прав, бо се було річею моєї честі. Знаю однак, що держучи ся надто точно букви закона, можна стати жорстоким і карати невинних за провини їх батьків. Адже я стою над могилою, по що мені' скарбів, якщо не маю з ким ними поділитись? Отже, коли дозволиш на подруже молодят,, жертвую їм, яко весільний дарунок, "Зорю Півдня", обов'язуючись ще вчинити їх моїми спадкоємцями, щоби нагородити кривду, заподіяну твоїй милій донечці.

Слова ті викликали голосні оклики признання і подиву серед присутніх.

Всіх погляди звернули ся на Веткінса, а сей, ховаючи сльози під віями, закрив очі рукою.

Та не могучи вгамувати зворушення, відозвав ся Веткінс крізь сльози:

— Ти благородна людина. Твоя помста великодушна; за кривду, яку я тобі заподіяв, даєш щастє моїй дитині'!....

Алїса і Кипріян тільки поглядом були в стані' дякувати своєму добродієви.

Старик простягнув руку до свого давного ворога і Веткінс стиснув її з вдячністю.

Очі присутніх заясніли сльозами, навіть сивого полісмена, сухі звичайно, як корабельні сухарі.

Веткінс змінив ся не до пізнання. Черти його виражали стільки доброти і лагідности, як попередно впертости і злоби. Суворе, поважне лице Вендергарта прояснило ся добродушно.

— Забудьмо про всьо — кликнув — пиймо за здо-ровле молодої пари, якщо пан офіцир здійме секвестр із занятого вина!

По тій веселій промові запанувала загальна веселість в салі*.

Яків Вендергарт сидів біля Джона Веткінса і укладав пляни на будуче.

— Продамо всьо і поїдемо за дітьми до Європи. Там купимо сільську посілість і маю надію, що ще гарних днів доживемо.

Між тим Кипріян говорив ЗхАлїсою по французьки і здасть ся, що молоді добре бавили ся розмовою, бо були в дуже веселому настрою. *

Температура салї ставала що раз більше горячою. Помимо відчинених вікон, ні вітрець не заколихав полу-міні свічок.

Кожний почував, що душна атмосфера мусить закінчити ся вибухом нагальної бурі, так частої в південній Африці*.

Вже незабаром блискавки і гомін грому заповіли над-ходячу бурю.

В тій хвили нечайний подув вітру погасив усі свічки, а рівночасно пустив ся падати рясний дощ.

Чи не чули ви, як по ударі грому наступив сухий відгомін., немов би _ трісла скляна куля? — спитав Тома Стіль сусіда.

Між тим зачинено скоро вікна і запалювано свічки. Інстинктивно звернули ся погляди всіх на те місце, де лежала "Зоря Півдня".

Діамант зник.

Кльош, який вкривав його і дротяна сітка находили ся на попереднім місци і виключали здогад, щоби хто міг його діткнути ся.

Явище се виглядало на чудо.

Кипріян підійшов до стола і побачивши на синій подушці* легкий пил, крикнув здивувааний, пояснюючи коротко се що стало ся:

— "Зоря Півдня" улетучила ся!

Се явище є звісне в Гріквеленді. Є се саме лихою прикметою тамошних діамантів і всі' про те знають, однак не говорить ся про се, щоби не псувати цін. А саме великі камені' по більшій части тріскають, полишаючи по собі тільки пил. Причини сього явища досі' ще не вияснено.

Молодого інженера заняла на хвилю наукова сторона сього явища більше, чим страта матеріяльна, яку поніс.

— Є се дуже дивне — сказав серед загального збен-теження — не се, що камінь тріс, тільки що так довго видержав.

Звичайно лучаєть ся далеко скорше, що найбільше в 10 днів по ошліфунанню, чи так пане Вендергарт?

— Так, дійсно, перший раз в житю бачу камінь, тріскаючий в 3 місяці' по обробленню — потвердив старик зітхаючи. — Мабуть було призначено, щоби "Зоря Півдня" не належала до нікого. І подумати тільки, що вистар-чило би було вкрити камінь легкою верствою товщу, щоби запобігти сьому нещастю!

— Чи так дійсно — перервав йому Кипріян з вдово-ленем людини, яка вкінци найшла останнє слово загадки. — В такім случаю всьо тепер ясно. Мабуть крихкий камінь набрав товщу в горлі Дади і се задержало його до сьогодня.

Та мабуть був би краще зробив, колиб був тріс перед чотирма місяцями, заощадивби був мені важкої подорожі крізь Трансваль.

Всі' завважали, що Джон Веткінс втратив знов свій веселий настрій і неспокійно сидів у фотелі*.

— Як можна так спокійно говорити про се нещасте— сказав червоний з обуреня. Пробіг, говорите про тих 50 .міліонів, які як дим розвіялись, неначе про папіроску.

— Доказує се, що ми є філософами — відповів Кипріян.

— Будьте філософом, коли хочете — сказав фармер — 50 міліонів полишаєть ся

однак 50 мільйонами і на дорозі їх не знайдете.

Ах Якове, вчинив ти мені сьогодні дуже важну прислугу. Думаю, що я тріс би з гордості, як каштан, колиб "Зоря Півдня" належала ще до мене.

— Чи і ви будете мені* докоряти? — спитав Кипріян, вдивляючись у свіже личко Аліси. — Здобув я такий дорогий клейнод, що страта діаманту не зажуристь мене.

Зникнене діаманту, причинило ся до сього, що поміж населенем Гріквеленду ще голоснійше відозвали ся казки й повіря, які про нього кружляли. Кафри і копачі більше чим коли небудь були пересвідчені, що великі каміні' приносять нещастє своїм власителям.

Яків Вендергарт, так гордий з ошліфування "Зорі Півдня" і Кипріян, який мав намір жертвувати її музеєви гірничої школи, почували себе більше враженими сею ненадійною подією, чим хотіли се признати.

Ті, слідуєчі по собі прикрі вражіння, страта майна і "Зорі Півдня" підкопали здоровле пана Веткінса. Не міг він підняти ся вже з ліжка, хорував якийсь час і закінчив житє. Анї печалива опіка дочки і Кипріяна, анї слова розради Вендергарта, не встигли повернути йому охоти до житя, анї перепинити катастрофи.

Даремно Вендергарт впевняв його про спільність майна, старий фармер, вражений в своїй гордості, яко властитель виїмкового каменя, не міг перенести його страти.

Одного дня покликав Алісу і Кипріяна до себе, злучив їх руки і не говорячи ні слова, помер.

Дійсно мусіла єстувати дивна злука поміж щастєм старого фармера а судьбою дивного каміня.

"Зоря Півдня" принесла своєму властителеви без сумніву "нещастє", як говорено в суєвірнім Гріквеленді. Поява її була початком упадку фармера.

Однак многі не могли зрозуміти, що не "Зоря Півдня", тільки власні похибки були причиною упадку Джона Веткінса.

Скільки нещасних на сьому падолі вважає себе жертвою ненависної судьби, а розглянувшись добре, можна би пояснити невдачу кожного з них, власними його похибками.

Колиб Веткінс був менше захланним і колиб до малого камінчика, званого діамантом, не привязував так великої, каригідної ваги, тоді" поява і зникнене "Зорі Півдня" не поділяли би так на нього, як не зворушили Кипріяна — його фізичне і моральне здоровле не булоб віддане на ласку подібного явища. Посвятив діамантови ціле своє єство, через нього й згинув.

В кілька тижнів обходжено тихо свято вінчання Аліси з Кипріяном і молода пара почувала себе непомірно щасливою.

Знайдене "Зорі Півдня" причинило ся до значного збільшення ціни копальні'. Купці видирали собі її прямо і перед від'їздом до Європи Кипріян продав її за 100.000 франків.

Молода пара, не задержуючи ся довше, покинула Гріквеленд, забезпечивши вперед будущину Бардіка, Лія і Матакіта. До доброго сього вчинку причинив ся також

КІНЕЦЬ.

Яків Вендергарт. Старий шліфiр продав свою копальню товариству, яке оснував купець Натан i по переведенню лiквiдацiї, поїхав до Францiї, до своїх прибраних дiтей.

Завдяки роботячостi Кипрiяна i його заслугам, науковий свiт приготував йому овацiйне прийняте за його поворотом до краю.

Тома Стiль вернув до Ленкешайру з 20 тисячами фунтiв, оженив ся i полює на лиси, помимо заборони, а до сього випиває що вечера фляшку вина i бiльше до щастя йому нiчого не треба.

Вендергарт-копальня не є ще вичерпаною i постачає рiкрiчно п'яту часть дiямантiв, якi вивозить ся з Рога Доброї Надiї; однак нi один копач не був на стiльки щасливим, щоби найти другу "Зорю Пiвдня".